

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

משפטים – שקלים

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו יששכר שמואלו שליט"א

התשפ"ו

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת **נחמיה ומזל** ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.ג.צ.ב.ה.

בס"ד

באחד באדר משמיעין על השקלים

זכר למחצית השקל

כמידי שנה ניתן להעביר את
מעוֹת 'זכר למחצית השקל' עבור
פעילות החסד והפצת התורה שע"י
ישיבתנו הקדושה
(ערך מחצית השקל 30 ש"ח לכל אדם)

שמות התורמים ובקשותיהם האישיות יועברו אל
רבני ומקובלי הישיבה ובראשם מו"ר ועט"ר
רבינו בניהו שמואלי שליט"א
אשר יערכו עבורם תפילה מיוחדת ביום
תענית אסתר בה יעתירו עבורם לברכה וישועה

למסירת שמות: 02-624-9000

ספרי פורים עכשיו על המדף

מדרשים על פי פרדס התורה מאוצרו
של מורנו **ראש הישיבה הרב בניהו**
שמואלי שליטא בתוספת מגילת
אסתר השווה לכל נפש!

מטבע ברכה לימי הפורים עם כוונת
השמות במגילת אסתר ולשם יחוד
עם הקדמות נפלאות

ימי
הפורים

כוונות
פורים

הפצה ראשית
סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 ירושלים 📞 02-644-33-00

הלכות פרשת שקלים

- א. תיקנו חז"ל לקרות ארבע פרשיות מר"ח אדר הסמוך לניסן עד חודש ניסן, והם: א. פרשת שקלים, לפי שבראש חודש אדר משמיעין על השקלים להביא נדבת המקדש. ב. פרשת זכור, כדי להקדים זכירת מעשה עמלק למחייתו. ג. פרשת פרה, לפי שהיו ישראל נטהרים קודם הפסח באפר פרה אדומה. ד. פרשת החודש, שנאמר בה על ר"ח ניסן החודש הזה לכם ראש חודשים*.
- ב. סדר הפרשיות שקוראים בשבועות אלה, סימנם שז"פ ר"ת שקלים, זכור, ופרה, החודש, והכלל לזמני קריאת ד' פרשיות אלו, שתהא פרשת שקלים קודם ר"ח אדר או בר"ח עצמו ופרשת זכור קודם פורים, ופרשת החודש קודמת לר"ח ניסן או בר"ח עצמו ופרשת פרה לפניו.
- וכאשר חל ראש חודש אדר תוך ימי השבוע, בשבת שלאחר ראש חודש אדר אין מוציאים שני ספרי תורה, אלא קוראים בפרשת השבוע בלבד*.
- ג. כשחל ראש חודש אדר תוך ימי השבוע, בשבת שלפני ראש חודש מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים פרשת השבוע, ובשני פרשת שקלים, שהיא מתחלת פרשת כי תשא עד "לכפר על נפשותיכם".

עיונים והארות

פרשת זכור היא כנגד מוח הגבורות דדעת, שאותו מתקנים ע"י הגבורות והדינים שאנחנו משתמשים בהם כנגד הרשעים, כגון מחיית עמלק והמון, שכיזוע מכים אותם ע"י הגבורות הקשות הנרמזות בברכת האל הרב את ריבנו והדן את דיננו וכו', שיש שם חמש נ"ו, שכל נ"ו היא גבורה קשה כנודע, כנגד חמש גבורות מנצפ"ך.

פרשת פרה היא כנגד מוח הבינה, שמתקנים אותו ע"י הטהרה והקדושה, והיא מטהרת את האדם, שהתשובה היא באמא העליונה המטהרת ומנקה את האדם מעוונותיו.

ופרשת החודש היא כנגד מוח החכמה שמתקנים אותו ע"י ראש חודש, כמ"ש ראשית חכמה, כי החכמה היא בראש. וכמבאר בדברי רבינו האר"י ז"ל בדרושי ר"ה, כי חדשי השנה הם כנגד אברי הראש: תשרי-כנגד הגולגולת, חשון כסלו-כנגד ב' אזניים, טבת שבט - כנגד ב' עיניים, אדר - כנגד החוטם, והפה - נתקן במה שמקדשים ישראל את החודש בפיהם. והם האברים המנהיגים את כל גופו של האדם לתורה ולמצוות, ה' יזכנו לתקן הכל.

ועוד נודע שאלו הפרשיות ג"כ כנגד ארבע אותיות הוי"ה ב"ה, וכנגד הארבעה חושים שבאדם: ראייה, שמיעה, ריח, ודיבור. והם הכנה לקראת השנה הבאה עלינו לטובה המתחדשת בחודש ניסן ראש לחדשים.

וראה זה פלא כי ד' החושים הנ"ל שמקומם ב - עי"ן, חוט"ם, אוז"ן, פ"ה, עולים בגי' פורי"ם, כי פורים הוא הברית התיכון שבין הפרשיות שכן ב' פרשיות לפניו וב' פרשיות לאחריו.

א. שו"ע (סי' תרפה ומ"ב ס"ק א').

כתב בנטעי גבריאל עבודת סדר ד' פרשיות שאנו קוראים בחודש אדר שהוא זמן תשובה דהנה כדי לעשות תשובה צריך קודם להכיר חסרונות עצמו כמ"ש נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו'. וזהו מורה פרשת שקלים לדעת שהוא חצי ואינו שלם ושיש לו עוד הרבה לתקן, ואח"כ קוראים פרשת זכור ויום הפורים שהם ימי מחיית עמלק שהוא שורש הרע סור מרע. ואח"כ קריאת המגילה בבחי' עשה טוב מקבל עול תורה יום קבלת התורה מרצון. ואז צריך עדיין לטהר עצמו שכבר נטמא מעבירות שעשה וזה פרשת פרה ואח"כ הוא פרשת החודש בבחינת התחדשות להתחיל מהיום שנה חדשה וכמו שאומרים בהפסטר פר' פרה וזרקתי עליכם מים טהורים וגו' ונתתי לכם לב חדש וגו' שזהו ב' פרשיות הללו פר' פרה ופר' החודש.

ב. **בגמ'** מגילה (כט) זמני קביעת הארבע פרשיות וסימנם זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו. וזה לשון מרן שו"ע (סי' תרפה ס"ו): הימים שראוי לקבוע בהם ר"ח אדר זבד"ו, וסימן לשבתות ההפסקה זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו, כלומר כשחל ר"ח בשבת מפסיקין בחמשה עשר בו וסימן זט"ו, וכשחל ביום שני מפסיקין בו' בו וסימן ב"ו, וכשחל ביום ד' מפסיקין בד' בו וסימן ד"ד, וכשחל ביום ו' מפסיקין בשתי שבתות ב' וי"ו בו וסימן ובי"ו.

פרשיות אלו שסימנם שז"פ ה' הם ארבע, כנגד ארבעה מוחין שיש בכל פרצוף ופרצוף בעולמות העליונים, וכנגד זה יש באדם ארבעה מוחין, והם: מוח חכמה, מוח בינה, ומוח הדעת שמתחלק לשנים - חסדים דדעת וגבורות דדעת.

פרשת שקלים היא כנגד מוח החסדים דדעת, שאותו מתקנים ע"י הצדקה והחסד שאנחנו עושים.

והטעם א. מפני שבזמן שבית המקדש היה קיים היו משמיעים באחד באדר על השקלים לשקול מחצית השקל לכל אחד מישראל, ולהביאם לבית המקדש כדי שמראש חודש ניסן יקריבו את הקרבנות מתרומה חדשה הבאה ממעות מחצית השקל^ג. ב. אמר ר' שמעון בן לקיש צפה הקב"ה שעתידי המן הרשע לשקול כספו על ישראל, אמר מוטב שיוקדם כספן של בני לכספו של אותו רשע, לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים^ד.

ד. בשנה מעוברת שיש שני אדרים, קוראים ארבע פרשיות אלו באדר השני הסמוך לניסן^ה.

ה. אחר הקריאה מפטירין "ויכרות יהוידע" שמדובר שם בענין השקלים^ו. וכשחל ר"ח באחד (היינו שחל ל' שבט ביום ראשון) בשבת נוהגים להוסיף בסוף ההפטרה פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש^ז.

ו. אם חל ראש חודש אדר בשבת מוציאים שלשה ספרים, בראשון קוראים פרשת השבוע, ובשני בשל ראש חודש, ורק אח"כ אומרים חצי קדיש דכבר נשלמה חובת היום בשבעה עולים, ובשלישי מפטיר בפרשת שקלים ואומר חצי קדיש, ואחר גמר ההפטרה נוהגים לומר פסוק ראשון ואחרון של הפטרת השמים

עיונים והארות

הצ', לומר כי הצ' שהיא מצות הצדקה מרחיקה את המות ומקרבת את החיים. וזו כונת מצוה יקרה זו של מחצית השקל. [ועי"ע לקמן בהלכות מחציה"ש - הערה א']. ועיין בתוס' (שם דף טז ע"א ד"ה ודחי) שכתבו, ז"ל: שמעתי שעשרת אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף. ע"כ. ביאור דבריהם הוא, כי כשנחשוב סכום כל חצאי השקלים אשר נותנים ס' ריבוא כל ימי חייהם שהם חמשים שנה, [כי שנות האדם שבעים שנה, צא מהן עשרים לפיטור, דהמצוה רק מבין עשרים ומעלה ישארו חמשים שנה], שכל אחד מישראל נותן בהם מנה של חול למחצית השקל של קודש מידי שנה בשנה, [כי מחצית השקל הוא ב' דינרים, וחמשים פעם ב' דינרים הוא מנה], וששים איש נותנים בחייהם ששים מנה שהם ככר אחד כסף, א"כ ששים ריבוא מישראל עולה עשרת אלפים ככר כסף.

ועי' חזון עובדיה (דיני קריאת ארבע פרשיות במקורות להלכה א ד"ה אולם) שכתב, שדעת הרמב"ן והרמב"ם והתוס' יו"ט, שחייב מחצית השקל הוא מבין י"ג ומעלה. ושם האריך לפרש כוונת התוס' דלעיל ע"פ מש"כ רבינו בחיי וכו', עי"ש ותשמח וירוח לך.

ה. **מגילה** (י:). והטעם הוא כדי לסמוך גאולה לגאולה, גאולת מרדכי לגאולת משה. וא"ת נעשה כל המצוות בשניהם, ת"ל "בכל שנה ושנה", מה כל שנה ושנה פעם אחת, אף בשנה מעוברת פעם אחת, ומה כל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן, אף בשנה מעוברת באדר הסמוך לניסן.

ו. **וכדאיתא** בגמ' מגילה (כט:). בשלמא למאן דאמר כי תשא - היינו דמפטירין ביהוידע הכהן, דדמי ליה (שהפטרה זו דומה לענין הפרשה), דכתיב ביה (מלכים א יב, ה) כסף נפשות ערכו (וכתיב הכא: "ונתנו איש כפר נפשו" והוא מענין נתינת מחצית השקל שבפרשת כי תשא). ובמכילתא איתא בוא וראה רחמיו של מי שאמר והיה העולם על בשר ודם, שאדם קונה את עצמו בממון מידי שמים, שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם וגו' ואומר איש כסף נפשות ערכו וכו'. וכ"ה בטור ובשו"ע (סי' תרפה) שמדובר שם בענין השקלים שנאמר כסף נפשות ערכו. חזון עובדיה (שם הלכה א).

ז. **חזו"ע** (שם).

ג. **טור** שו"ע (סי' תרפה). והטעם הוא, דאמר קרא זאת עולת חודש בחדשו, אמרה תורה יש לך חודש שאתה צריך לחדשו בהבאת עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה, ובגמרא מגילה (כט:). גמרינן בג"ש שחודש זה הוא חודש ניסן. וכיון דבניסן בעי להקריב מתרומה חדשה, לכך מקדימין ומשמיעין על השקלים באדר הסמוך לו. ובזה"ז אנחנו משלמים פרים שפתינו בקריאת הפרשה של "כי תשא" דכתיב בה ענין השקלים.

ובתב הרי"ח הטוב שענין השמעת השקלים הוא מלשון משקל מאזנים, כי אמרו רבותינו בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, ולכן צריך שישראל יעשו תשובה קודם, כדי שיהיו ראויים להגאל. וזו כונתם ז"ל כי באדר משמיעים על השקלים, דהיינו שהאדם 'ישקול' מעשיו מאשר חטא על הנפש, כמה מצוות יש בידו, וכמה עבירות יש בידו, ויחזור בתשובה כדי שיהיה ראוי לגאולה.

עוד כתב, כי שקלים גי' ת"ף, כמנין פלונית לילי"ת, כדי שנשבור כחה וכל גונדא דילה, והאלילים כרות יכרתון, וזה הענין של מחיית עמלק בחודש זה.

ונראה לומר עוד, ע"פ הידוע שיש חמש גבורות קשות והן חמשה אלהים, ושם אלהים גי' פ"ו, וחמש פעמים פ"ו יעלה ארבע מאות שלושים, כמנין שקל. אמנם הקב"ה ציוה אותנו ליתן רק מחצית השקל, והענין הוא, כי חצי מארבע מאות ושלושים עולה כמנין מאתים חמש עשרה, גי' גבורה עם הכולל, וכידוע שהגבורות הן עיקר הדינים. והנה אדם יחיד לבדו אינו יכול לבטל את כל הגבורות הקשות, אלא צריך את האחדות של כלל ישראל, ורק עי"ז יתבטלו כל הדינים ויתמתקו ה' שמות אלהים, ובזה נזכה לגאולה שלימה בקרוב.

כתב במועד לכל חי (סי' לא אות ב) בערב שבת שקלים יתן כ"ו פרוטות לצדקה, כנגד שם הוי"ה ב"ה, ובר"ח אדר יפריש י"ג פרוטות, כמנין אח"ד, אשר יחד עולה מניינם ט"ל, וינצל בזה מל"ט קללות, ויזכה לטל של תחיה.

ד. **בן** הוא בירושלמי (פ"ק דמגילה ה"ה), וכן הוא בגמרא (מגילה יג:). וזה רמוז בתיבת "מחצית", כי הצ' שבאמצע תיבת מחצית רומזת לצדקה, והאותיות מ' ת', רחוקות מן הצ', מ' בתחילת מחצית ות' בסוף, ואותיות ח"י סובבות את

כסאי שהיא הפטרת שבת ור"ח (ישעיה פרק סו פסוק א' ופסוק כג-כד) ה.

ז. נהגו בק"ק חסידים בית אל תכב"ץ כי בשעת הוצאת ג' הספרים מן ההיכל בעוד שההיכל פתוח ואומר החזן פסוקים אלה: מי לא ייראך מלך הגויים וגו' (ירמיה י' ז). מאין כמוך ה' גדול אתה וגו' (שם ו'). וה' אלהים אמת וגו' (שם י'). אתוהי כמה רברבין (דניאל ג' לג). ימין ה' רוממה (תהלים קי"ח ט"ז). שמע ישראל וגו'. ה' מלך וגו' (ב"פ). אנא ה' הושיעה נא (ב"פ). אנא ה' הצליחה נא (ב"פ) ט.

ח. אם שכחו הציבור לקרוא פרשת שקלים:

אם נזכרו באותה שבת לאחר שכבר אמרו ההפטרות וברכותיה צריך לחזור ולהוציא ס"ת ולקרא פרשת שקלים בברכה לפניה ואחריה, ואומרים קדיש, וקוראים הפטרה בלא ברכות לפניה ולאחריה, שכיון שכבר הפטירו בהפטרת השבוע אין צריך לחזור ולברך.

ואם נזכרו אחר שברך ברכה אחרונה על התורה, וכבר עלו שבעה עולים, יוציאו ס"ת אחר ויניחוהו אצל הס"ת הראשון ויאמר קדיש ויקרא אח"כ אחר פרשת שקלים עם ברכותיה יא.

ואם נזכרו לאחר שהתחיל לברך על ההפטרה יגמור הברכה ויאמר קצת פסוקים מהפטרת השבוע ויוציאו ס"ת ויקראו פרשת שקלים, ואחר ברכה אחרונה יאמר קדיש ויקרא ההפטרה בלא ברכה שלפניה, אבל עם ברכה שלאחריה יב.

ואם לא נזכרו עד שעת מנחה, י"א שמוציאים ס"ת לפרשת שקלים ויקראו בו אחר פרשת השבוע. וי"א שהתקנה לפרשת שקלים היא רק בתפילת שחרית, ואם נזכרו במנחה הו"ל עבר זמנו בטל קרבנו. ושב ואל תעשה עדיף יג.

פרטי דינים הנ"ל הם בכל ד' פרשיות.

ט. אם שכחו לקרוא פרשת שקלים בשבת שקלים, אין לקרוא בשבת הבאה, כיון שעבר עיצומו של יום שתקנו לקרוא פר' שקלים, אין לנו לחדש מדעתנו לקרותה בשבת הבאה, דעבר יומו בטל קרבנו וכל מדות חז"ל באו בדקדוק יד.

י. אם חל ראש חודש אדר בשבת וטעו וקראו פרשת שקלים בשבת שלפניו אין צריך לחזור טו.

יא. טעו וקראו הפרשיות באדר א' צריך לחזור ולקוראם באדר ב' טז.

עיונים והארות

ח. **מגילה** (כט). טור שו"ע (סי' תרפה ס"א). ויקראו בפרשת השבוע ששה עולים, והשביעי המשלים יקרא בס"ת שני בענין ר"ח ויתחיל מ"וביום השבת" וגו', ויאמר לאחריו חצי קדיש, והמפטיר יקרא פרשת שקלים ויאמר עוד הפעם חצי קדיש, כן מנהג הספרדים. ולאחר הקריאה בס"ת הראשון אין לומר קדיש, מכיון שעדיין לא השלימו חובת היום שהם שבעה עולים, ורק לאחר שקראו מנין הקוראים החייבים באותו יום יש לומר קדיש. ועיין בספר זכור לאברהם (מערכת ס"ת דף עה ע"ב) שכותב, שלא יאמרו קדיש אחר ס"ת ראשון אפילו עלו יותר משבעה עולים, דכולהו כשיאת חשיבי. וכ"כ שיירי כנסת הגדולה (סי' תרפד). אולם מדברי מרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' י' אות יד) מוכח, שכל מקום שמוציאים שלשה ספרים יש לומר קדיש אחר ס"ת ראשון אם עלו שבעה עולים, חוץ מיום שמחת תורה שם יש טעם שאין אומרים קדיש לאחר ס"ת ראשון. וכן כתב המאמר מרדכי (סי' רפב ס"ק ז), וכן מובא בשו"ת צדקה ומשפט (חלק א"ח סי' ז), וכן מנהג בגדד.

יד. **כ"פ** החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' כז). וכן דעת השערי אפרים (שער ח סעי' צה) ובחידושי הגרע"א והביאם המ"ב (שם ס"ק ב). וכן דעת הכה"ח (ס"ק י) שאין משלימין. ובחזו"ע (שם הלכה ו) הביא דעות דיש תשלומין לפרשת שקלים וטעמם לזה כיון שעדיין שייך מה שאמרו הקדימו שקליכם לשקלי המן, וגם עדיין ראויים להביא שקלים. ולכן מי שרוצה להשלים יש לו מי שיסמוך.

י. **כ"פ** המ"ב (סי' תרפה ס"ק ב). וחזו"ע (שם הלכה ו).

יא. **מ"ב** (שם). וכה"ח (ס"ק ח).

יב. **מ"ב** (שם).

יג. **חזו"ע** (שם).

טו. **חזו"ע** (הלכה ט).

טז. **כתב** המ"ב (שם) טעו וקראו הפרשיות באדר א', בב"י משמע דאין צריך לחזור. ודעת הדרכי משה, וכ"פ הא"ר דצריך

ודע, דגם במקום שיש רק ס"ת אחד וגוללין ממקום למקום כדי לקרוא כמה קריאות, אחר כל קריאה יאמר קדיש, דהקדיש על הקריאה ולא על הס"ת, וכמו"ש בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ה הלכה נד).

ט. **עיין** בספר דברי שלום במנהגי בית אל תכב"ץ (מנהג ו)

יב. אם אחר שגמרו פרשת השבוע טעו והתחילו לקרוא פרשת שקלים במקום לקרוא בשל ר"ח, יסיים פרשת שקלים והעולה השלישי יקרא בשל ר"ח ויפטיר השמים כסאי, ולא יפטיר בשל שקלים".

מאמרי הזוה"ק

סוד גלגול הנשמות

ר' שמעון מבאר כי פרשת משפטים סודה הוא סוד גלגול הנשמות וכל נשמה בבחינה שלה שיש שתגלגל כמה וכמה פעמים ויש עד שתתקן במעט לפי מעשיה ואח"כ תזכה להגיע למקומה בגן עדן וכל אחד משורש יצירתו ובריאתו.

משפטים דף צד ע"א

פֶּתַח ר' שְׁמַעוֹן וְאָמַר, (שמות כא, א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים לְפָנֵיהֶם, תִּרְגֹּם
התרגום מתרגם [א], וְאֵלֶּיךָ יִינָא דְתַסְדֵּר קְדָמִיהוֹן ואלו הדינים "שתסדר" לפנייהם ולא פירש

אשר תשוה קודמיהו ויהיינו אשר תשים לפנייהם כי רוצה לומר שפירוש אלה המשפטים הכוונה **אֵלֶּיךָ אֲנֹן סְדוּרִין**
דְּגִלְגּוּלָא אלו הם הסדרים של גלגול הנשמה, שהם **דִּינֵין דְּנִשְׁמָתִין, דְּאִתְדָּנוּ כָּל חַד וְחַד לְקַבֵּל**
עוֹנְשֵׁיהּ הדינים והעונשים של הנשמות שנדונות כל אחת ואחת לפי ענשה, על ידי שתתגלגל נשמתו לקבל את העונש

המגיע לה כדי לזכך אותה, ואח"כ תגיע למקומה בגן עדן. וזה שאמר ואלה המשפטים – הדינים והסודות של גלגולי
הנשמות שתסדר אחת לאחת ותגלה אותם לבני ישראל. וכעת מתחיל ר' שמעון לבאר סוד הפסוקים איך רמזו בהם כל

סודות הגלגול.

עיונים והארות

אחת להולך עמו סחורה להרויח בה כי היא שם יקרה מאד. ובבואו
לפתח העיר ההיא, אמרו לו שוטה שכמוך, תבן אתה מכניס לעפריים,
אין סחורתך שוה כלום. ואז אותו עני יצטרך לחזור בדרך עוד כמה
שנים ומאומה אין בידו וחוזר חלילה. וזה דרך הנפש ממש בדיניה
לא פחות ולא יותר שבאה לעוה"ז וישב שם ע' שנים וטרח כל ימיו,
וכשבא לבית עולמו אומרים לו שומרי פתח הגן אינך יכול להכנס
לפי שאין בידך תורה ומעש"ט. וחוזר לעוה"ז פעם נוספת. והיה מוטב
שיקבל שם עונש בגיהנם והיה נטהר ועולה לקבל פני המלך. וכיון
שזה עונש גדול לנשמה קראו הרשב"י סדורין דגלגולא, דינין
דנשמתין אלה הם סדרי הגלגול, הם דיני ועונשי הנשמות שנידונו
כל אחת ואחת לפי עונשה. וענין הגלגול יש בו חילוקים לאין תכלית
ותלוי בחטאי האדם מחד או בסוג השלימות שחסרה לו כשהוא
צדיק. לכן אמר סדורין דגלגולא, כי אין עניינם שוה לכל נפש גם
אם דרך המשפט נקרא בכללות גלגול. ומה שאנו יכולים להשיג הוא
שינוי סוגי הנשמות מפני שאינן שוות כי יש נשמה דאצילות ובה ד'
מינים נר"ן ואדם כדלקמן. ויש נשמה דבריאה ויש רוח דיצירה ויש
נפש דעשיה. וכל חלוקה אחת מאלו יש בה הרכבות ובחינות רבות.
ע"כ מהרמ"ק.

לחזור. ע"כ. וכתב בחזו"ע (שם במקורות אות כו) דלא זכר (המ"ב)
מ"ש מרן בבדק הבית למסקנה שצריך לחזור דהלכה כרשב"ג
בשם ר' יוסי (מגילה ו: ו) וכמו שפסק הטור (סוף סי' תרפ"ח). וכ"פ
הכה"ח (ס"ק ו).

י. **שערי** אפרים הביאו מ"ב (שם ס"ק ה).

[א] **כתב** הרמ"ק, דע שהגלגול הוא על שני פנים. הא' כשהיה צדיק
אלא שהוצרך להשלים איזה ענין משלימות הנפש. ואז אין נפש
הצדיק הזה מתגלגלת אלא במקום בטוח לו שיועיל ולא יזיק. אבל
כאשר היה רשע בחייו והוצרך לתקן, אז שבה נפשו לעוה"ז, אם
הטיבה הרי טוב ואם הרשיעה בפעם השנית נותנים לה פעם שלישית
ורביעית. וזהו פוקד עון אבות על בנים ועל רביעית (כמ"ש)
בסוף פרשת יתרו. וזו דרך לרשעים. אבל לצדיקים עד אלף דור,
ר"ל עד שתשלים עצמה.

ודע כי סוד הגלגול הוא עונש קשה לנפש מכל העונשים שבעולם
יותר מגיהנם, כי גיהנם הוא כעין רחיצה לנפש באש, ואח"כ
תצא משם טהורה ונקיה ונכנסת לג"ע. אבל בגלגול הוא קשה מאד
לנפש. משל לאדם שטרח כמה טרחות והלך כמה שנים ללכת לעיר

**כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָדִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁיעִית יֵצֵא לַחֲפְשִׁי חָנֹם. חֲבֵרִיָּא,
עֲדָן הָכָא לְגַלְאָה בְּמָה רְוִין טְמִירִין דְּגִלְגּוּלָא.** חברים, כאן הזמן כשאנחנו לומדים ועוסקים

בפרשת משפטים, לפרש ולגלות לכם סודות טמונים ונסתרים של הגלגול הנרמזים כאן **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָדִי
שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד.** מדבר הכתוב עם הגוף ואומר לו, אתה הגוף הנגוף כאשר תקנה עבד עברי דהיינו הנשמה שהיא

מעולם היצירה, עד שש שנים יכולה הנשמה לבא בגלגול כדי לתקן עצמה. כלומר, שש פעמים יבוא בגלגול לתקן את ו"ק
דז"א שהוא שורשה **בְּד נִשְׁמָתָא אֶתְחִיבַת בְּגִלְגּוּלָא,** כאשר הנשמה של האדם נתחייבה בב"ד העליון

לבוא בגלגול כדי לתקן ולהשלים תקונו ועוונותיו, ויש ב' אופנים בדבר זה כדמפרש **אִם הִיא מִסְטָרָא דִּיהוּא
עֶבֶד מִטְרוּן,** אם היא הנשמה מצד של אותו עבד מלאך מטרו"ן שבעולם היצירה הנקרא עבד עברי למלכות

דאצילות **דִּיהוּא בְּלִיל שֵׁית סְטָרִין,** שהוא כולל ששה קצוות וצדדים כמספר אותיותיו, שהוא כללות עולם
היצירה, דהיינו שנשמתו נמשכה מן בי"ע שהוא זיווג הנעשה בימות החול [ב] **כְּתִיב בִּיהַ עַל נִשְׁמָה זֹו כְּתוּב בַּה**

שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד, גִּלְגּוּלִין דִּילָה לָא מִתְחִיבָא אֶלָּא שֵׁית שָׁנִין, פירוש, הגלגולים שצריכה
להתגלגל כדי לתקן בהם עוונותיה שבגלגול ראשון, איננה מתחייבת בהם אלא עד שש שנים, דהיינו שש פעמים שהם כנגד

ו"ק – חג"ת נה"י, **עַד דִּיאֲשְׁלִימַת שֵׁשׁ דְּרָגִין, מִהוּא אֶתֶר דִּיאֲתַנְשִׁילַת** ונשמה זו תתגלגל עד
שתשלים ותתקן שש דרגות מאותו מקום שבאה ונוצרה משם, שהם ששה היכלות דעולם היצירה, שבאלו הו"ק מושרשות

כל המצוות כולם, כי מצוות עשה הם בחסד צד הימין, מצוות לא תעשה בגבורה צד השמאל, וכללות התורה כולה בת"ת,
והנה"י בתנ"ך. וז"ש כי תקנה את הגוף עבד-עברי, שהוא הנשמה מעולם היצירה הנקרא עבד, שש שנים יעבוד, כלומר

הנשמה יכולה לבא בגלגול עד שש פעמים אם לא זכתה להתקן בתחילה.

אֲבָל אִם נִשְׁמָתָא הִיא מִסְטָרָא דִּשְׁכִּינְתָּא, דִּיהוּא שְׁבִיעִית אבל אם הנשמה נחצבה מצד

השכינה-מלכות דאצילות, שהיא הספירה השביעית מהשבע התחתונות דאצילות, שנמשכה מייחוד דליל שב"ק

וְדָאִי מַה כְּתִיב, בודאי מה נאמר על נשמה זו, מי שנשמתו ממלכות דאצילות אפי' שעשה הרבה עוונות בכל זאת

וּבְשִׁיעִית יֵצֵא לַחֲפְשִׁי חָנֹם, כלומר שזאת הנשמה תצא לחופשי ואין הקלי' יכולים להשתעבד בה

בגלגול, **וְדָאִי לִית בִּיהַ מְלָאכָה, בִּינֵן דִּלִּית בִּיהַ מְלָאכָה, לִית בִּיהַ שְׁעָבוּד.**

מפני כי היסוד שנקרא צדיק ודאי אין בו בירור נשמות, וכיון שאין בו בירור נשמות אלא הוא מושך נשמות חדשות מעולם

עיונים והארות

לנשמה. אבל הזיווג שנעשה בשבת, אז נמשך נפש ממלכות
דאצילות ורוח מת"ת ונשמה מבינה, ואותה נפש שנמשכת באותו
זיווג היא של בת יחידה, בת מלך, בתו של אברהם אבינו, בת
חורין שאין חטא בא על ידה אם תתגלגל להשלים איזו מצוה,
והגלגול שלה הוא כדי לזכות את הדור וכיוצא. והם נקראים
בנים אתם לה'. אבל העושים בחול נקראים בנים זרים. (מהר"א ג)

[ב] דע, שבזיווג האדם עם אשתו בימי החול, אין ממושיכין
בו כי אם נר"ן מבי"ע אבל לא מהאצילות, כי נשמה
שנמשכה בימי החול שנעשה בהם מלאכה מסטרא דעבד
מטטרו"ן, יש בה שעבוד מלאכה, ו"ל שהוא משעבד את הנשמה
בזה שמביא עליה יסורים וחולאים ודלות וטלטול וסירוף וכיו"ב
שהנשמה ממש סובלת מכל זה. וזה נקרא מלאכה ושעבוד

הנשמות, אין בו שעבוד כיון שהוא מעולם האצילות שאין בו מלאכת הברור לכן אין בו שעבוד אל הקלי' וְנִשְׁמָתָא דְאִיהִי מִתְמָן, אֲתָמַר בָּהּ וְנִשְׁמָה שְׁחִיא מִשָּׁם, מִמְּלֻכּוֹת דְּאִצִּילוֹת, נֹאמַר עֲלֶיהָ וְכִשְׁבִּיעִית יֵצֵא לְחַפְשֵׁי חֲנָם, לִית בָּהּ שְׁעָבוּדָא. [ג] אין בה שעבוד מלאכת הברור כלל ועיקר והיא מתקנת הכל ע"י

עסק התורה והמצוות.

בתוך כדי שרשב"י מבאר הדברים שואלו הסבא שלפי הדברים יוצא שאין הבדל בין נשמה דאצילות לבין נשמה דבי"ע ושניהם אין בהם מלאכה

אֲדִהְכִי, הָא (דף צד ע"ב) סָבָא נָחַת לְגַבִּיהָ בתוך כך שהיה רשב"י מבאר הדברים הללו נשמת איש זקן אחד ירדה מג"ע ובאה אצל רשב"י, [ד] אָמַר לִיהָ אִמַר לוֹ אוֹתוֹ זָקֵן לְרִשְׁב"י, אִי הָכִי, רַבִּי, אִם כֵּן רַבִּי שֹׁאמֶרֶת שְׁנִשְׁמָה מֵאִצִּילוֹת שְׁבָאָה בְּגִלְגּוּל אִין בָּהּ שְׁעָבוּד מָה תּוֹסַפֶּת לְנִשְׁמָתָא דְאִיהִי מִנָּה, מָה תּוֹסַפֶּת וִיתְרוֹן יֵשׁ לְנִשְׁמָה שְׁחִיא מֵאִצִּילוֹת, יוֹתֵר מִנִּשְׁמוֹת דְּבִי"ע שְׁחִירֵי הַכְּתוּב הַשּׁוּה אֶת כּוֹלָם דְּאֲתָמַר בָּהּ, שְׁנֹאמַר בָּהּ (שְׁמוֹת כ, י) לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אֲתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְגו' לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה "אתה" היינו בחינת נשמה דאצילות, "ובנך" בחינת רוח דאצילות, "ובתך" בחינת נפש דאצילות, "ועבדך" אמתך ובהמתך וגרך" – הם בחינת נר"ן דבי"ע. הרי שהשואה אותם הכתוב שהרי על כולם נאמר לא תעשה כל מלאכה, ואלו מדברך ניכר שרק הנשמה דאצילות אין בה שעבוד מלאכה.

תשובת רשב"י לסבא שיש ג' חלוקות בדבר נשמה דאצילות, נשמה דבי"ע, ונשמה דאצילות המתלבשת בנשמה דבי"ע

אָמַר לִיהָ, סָבָא סָבָא, וְאֵת שְׁאִיל דָּא אִמַר לוֹ רִשְׁב"י לִסְבָּא, זָקֵן זָקֵן אֲתָה שְׁגִדוּל מֵאֵד בְּתוֹרָה, הָאֲתָה שׁוֹאֵל שְׁאֵלָה כּוֹז, בְּתִמְיָה, דְּיִדְאִי הָאִי עַל נִשְׁמָתָא דְּצַדִּיק אֲתָמַר כִּי בּוֹדָאִי זֶה הַפְּסוֹק נֹאמַר עַל נִשְׁמָה שֶׁל צַדִּיק שְׁבָאָה מִן הַיְסוֹד דְּאִצִּילוֹת, דָּאֵף עַל גַּב דְּאֲתַחֲיִיב לְאַחֲתָא בְּגִלְגּוּלָא בְּכָל אֲלִין, שֹׁאֵע"פ שְׁנִתְחַיִּיבָה לְרִדָּת בְּגִלְגּוּל וּלְהַתְּלַבֵּשׁ בְּכָל אֵלּוּ בְּנֵי הָאָדָם אֲפִלּוּ בְּעֶבֶד וְאִמָּה, וּבְעִירָן דְּאֵנּוּן אֹפְנִים, אוֹ בְּכָל חֵיוֹן, דְּהִינּוּ אִפִּי בְּעֶבֶד שְׁרוּחוֹ מִהִיצִירָה, וְאִמָּה שְׁנִשְׁמָתָה מִהִבְרִיאָה, וְבִהְמוֹת שְׁחִים מְלָאכִים מִהֶעֱשִׂיהַּ הַנִּקְרָאִים אֹפְנִים בְּחִי נֶפֶשׁ דְּעִשְׂיָה אוֹ בְּכָל אַרְבַּע חֵיוֹת הַקּוֹדֵשׁ שְׁבִיצִירָה וּבְבִרְיָה דְּמִנְהוֹן נִשְׁמָתִין דְּבִנְיָ נִשְׂא, שְׁמִשׁ יוֹרְדוֹת נִשְׁמוֹת שֶׁל בְּנֵי אָדָם שְׁנוּלְדוּ מִזּוּג דִּימִי הַחוּל כְּתִיב בָּהּ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה. כְּתוּב בְּנִשְׁמָה שִׁירְדָּה מֵאִצִּילוֹת וְנִתְּלַבְּשָׁה בְּאֵלּוּ בְּנֵי אָדָם–לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה, שֶׁלֹּא תַשְׁעֲבֹד בָּהּ

עיונים והארות

שהיה לאביו נשמה יתירה ובאותו שימוש שנעשה בשבת (שהרי נשמה מהאצילות נמשכת רק כאשר הזיווג נעשה בשבת) נשתתפה נשמה יתירה דשבת. באופן שלת"ח לעולם יש להם תוספת נשמה, וביום השבת יש להם כפליים, לכן נקראים ת"ח שבתות ויו"ט.

[ד] ז"ל הרא"ג: הא סבא, נשמת זקן חכם שבג"ע נשתלח אליו לשאת ולתת עמו. והטעם כי רשב"י ז"ל היה עושה תיקון גדול לשכינה בעסקי סודות התורה והיה עושה קן לה לפי שאין לה נחת רוח אלא ע"י עסק זה, וכל נשמות הצדיקים באים ע"י קן להתדבק בשכינה. עכ"ל.

[ג] והענין כי הנשמה שהיא מצד ימי החול, נעזר האדם ממנה בדרישת המלאכות והחכמות הגשמיים, והיא נעלבת בפנותה אחרי הדברים הגשמיים. אמנם הנשמה שהיא מצד מלכות דאצילות, שביעית יום השבת, לית בה שעבוד ומלאכה ואינה שורה באדם אלא ביום השבת. עכ"ל הרמ"ק.

והרא"ג כתב: ומאחר שת"ח אינם עושים מלאכה אלא מלאכת שמים, אין בהם שעבוד עון שישעבדנו תחת ממשלת זקן וכסיל לפי שאין חטא בא על ידו. והענין כי תוספת נשמה שיש לשאר בני אדם בשבת, יש לת"ח בימי חול והטעם הוא לפי שהוא נעשה בשבת בזמן

מלאכה וכנ"ל וְהָאֵי אִיהוּ, וזה הוא סוד מה שכתוב (ויקרא כה, לט) **לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדֶת עֶבֶד,** בְּצִדִּיק דְּאִיהוּ יוֹם הַשַּׁבָּת שפסוק זה נאמר בנשמה של צדיק מעולם האצילות, שהיא נשמה מיחוד של שב"ק עליו נאמר, **לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדֶת עֶבֶד, דְּאִיהוּ יוֹם דְּחֹל** ואפי' שבאה בגלגול ונתלבשה במי שיש בו רוח דיצירה, לא תשעבד אותו בשעבוד עבודה כמו עבד, שהוא נשמה שבאה ע"י יחוד של ימי החול, שצריך לה תיקון על ידי עבודה.

שאלת רשב"י לסבא איך יתכן שנשמה דאצילות ישתף בה הקב"ה נשמה שנמשכה מצד הסט"א שהם הקלי' **אֲבָל סָבָא סָבָא, נִשְׁמָתָא** (ד"א שַׁבָּת) **דְּאִיהִי בֵּת יַחֲדָה** הוסיף ר"ש ואמר, לפי מה שמפורש להלן שפרשת וכי ימכור איש את בתו לאמה, עוסקת בנשמה דאצילות הנקראת בתו של הקב"ה, קשה לי, נשמה זו שהיא נקראת בת יחידה של המלכות דאצילות, וְאִיהִי בֵּת זַוְגִיָּה דְּצִדִּיק, דְּאִיהוּ שַׁבָּת והמלכות היא בת זוגו של היסוד הנקרא צדיק, שהוא סוד יום השבת שממנו יוצאות הנשמות דאצילות דרך המלכות, שהוא משפיע אותן מלמעלה ממקור הנשמות, אם כן. **מַאי אִם אַחֲרֵת יִקַּח לוֹ** מי היא האחרת שיקח וישתף הקב"ה להנשמה דאצילות, כי מלשון המילה אחרת נראה שהיא זרה ממש דהיינו נשמה מסטרא אחרא השוכנת בגוף של נכרי, וזה ודאי אי אפשר שנשמה דאצילות תתלבש בנשמה דקליפה. **אָמַר לִיהָ הָא וּדְאִי הִבְדִּילָהּ, חֹלּוֹ שֶׁל שַׁבָּת** אמר לו הסבא לר"ש זה שכתוב אם אחרת יקח לו, ודאי אין הכוונה ח"ו לנשמה דקלי', אלא הכוונה לנשמה קדושה שבאה מייחוד דימי החול הנקראים "חולו של שבת" והיא מובדלת ומשונה מנשמה שבאה מיחוד של לילי שבת, **דְּאִית אַחֲרָא דִּלָּא אֶתְקַרִּיאת חֹלּוֹ שֶׁל שַׁבָּת, אֶלָּא חֹלּוֹ שֶׁל טַמְאָה שַׁפְחָה** כי יש נשמה שהיא אחרת לגמרי שאינה נקראת חולו של שבת, אלא שהיא בחי' חול של הקליפה שהיא חול גמור, שעל זו ודאי לא נאמר אם אחרת יקח לו. **אָמַר לִיהָ, וְהָא חֹלּוֹ שֶׁל שַׁבָּת מַאי הִיא** אמר לו ר"ש לסבא וז"ש חולו של שבת מה הוא, שלא פרשת על מי נאמר. **אָמַר לִיהָ, דָּא אִמְתָּא, דְּאִיהִי גּוֹפָא דְּבֵת יַחֲדָה, דְּעָלָה אֶתְמַר, אִם אַחֲרֵת יִקַּח לוֹ** אמר לו הסבא זוהי נשמה מאמה העבריה שהיא סוד עולם היצירה, שהיא הגוף של הנשמה דאצילות הנקראת בת יחידה, והיא המבדלת בין הקדושה והקליפה, פי' שיכולה הנשמה דאצילות להתגלגל ולהתלבש בנשמה דיצירה שהיא אחרת ממנה.

נשמה שבאה מזו"ן דאצילות וחוזרת שוב ומתגלגלת, אין מתגלגלת אלא בגוף המושרש בקדושה **תָּא חַזִּי בָא וְרָאָה, נִשְׁמָתָא אִית דְּאֶתְקַרִּיאת אָמָה** יש נשמה שנקראת אמה כגון שנחצבה מעולם הבריאה, וְאִית נִשְׁמָתָא דְּאֶתְקַרִּיאת שַׁפְחָה ויש נשמה שנקראת שפחה ששורשה מעולם העשיה, וְאִית נִשְׁמָתָא דְּאֶתְקַרִּיאת בְּרָתָא דְּמִלְכָּא ויש נשמה שנקראת בת מלך, ממלכות

דאצילות. **הָכִי אֵת אִישׁ, דְּאֶתְמַר בֵּיהּ** כך יש איש שנאמר בו (שמות טו, ג) **יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה** שהוא ז"א דאצילות. **וְאֵת אִישׁ, דְּאֶתְמַר בֵּיהּ** (דניאל ט, כא) **וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל** ויש איש שנאמר בו והאיש גבריאל ז"א דיצירה.

וּבְגִין דָּא ומשום כך שיש כמה נשמות, **נִשְׁמָתָא דְּאִיהִי מְחַיֵּבָא בְּגִלְגּוּל** נשמה שהיא חייבת בגלגול, **אִם הִיא בְּרָתָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** אם היא בתו של הקב"ה כלומר שנמשכה מזו"ן דאצילות, **אִי תֵימָא דְּאִזְדָּבֵן בְּגוּפָא נּוֹכְרָאָהּ, דְּתַמָּן שְׁלֹטְנוּתָא דְּיִצְרָהָרַע דְּאִיהּ מִסְטָרָא דִּסְמָא"ל חָס וְשָׁלוֹם.** אם תאמר שהיא נמכרת ומתגלגלת בגוף נכרי ששם שליטת היצר שהוא מצד של הס"מ חס ושלום מלומר כך. **דְּהָא פְּתִיב,** שהרי כתוב (ישעיה מב, ח) **אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי, וְכְבוֹדִי** שהיא הנשמה דאצילות **לֹא אַתָּן פִּי, לֹא אַתָּן לֵה לְהַתְגַּלְגַּל בְּגוּף דִּס"א דְּאִיהּ יִצְרָהָרַע** שהיא היצר הנקרא אחר שמחטיא את האדם אלא ודאי אם צריכה היא להתגלגל מתגלגלת בגוף המושרש בקדושה ואין שום חטא בא על ידה ואין היצ"ר שולט בה, כי זאת הנשמה אינה מתגלגלת אלא רק לזכות ולהדריך את העולם (מהר"ו).

גם גוף שהיתה הנשמה שורה בו ח"ו שיהיה משכן לס"א

וְהָהוּא גּוּפָא, וְאוּתוּ הַגּוּף דְּשָׂרְיָא בְּרָתָא דְּמִלְכָּא, ששוכנת בו בת המלך, שהיא נשמה דאצילות **אִי תֵימָא דְּאִזְדָּבֵן בְּכַתְרִין תַּתְּאִין דְּמִסְאָבוּ,** אם תאמר שבימי גלגולו עלול לחטוא ואז ימכר וימסר בספירות הכתר התחתונות דס"א ויוכלו לשלוט עליו ולהרע לו **חֲלִילָה וְחָס מְלֹכָא בְּנִי, עֲלֵה אֶתְמַר** מפני שעליו דהיינו על גוף זה נאמר (ויקרא כה, כג) **וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְעִמִּיתוֹת בִּי לִי הָאָרֶץ** והיינו שהארץ שהוא הגוף של נשמה דאצילות, לא תמכר לעמיתות להיות אחוזה לס"א כי לי כל הארץ הגוף שייך לי ואין לס"א אחיזה בו. **מֵאֵן גּוּפָא דְּבְרָתָא דְּמִלְכָּא, דָּא מְסִטְרוֹן** ומפרש מי הוא הגוף של בת המלך נשמה דאצילות, זה מסטרו"ן שהוא הארה הבאה מעולם היצירה. **וְהָאִי גּוּפָא אִיהּ אִמָּה דְּשְׂכִינְתָּא** וזה הגוף הוא בחינת אמה של השכינה שהארתו באה מעולם היצירה המשמש לשכינה כאמה **אָף עַל גַּב דְּאִיהִי נִשְׁמָתָא דְּאִיהִי בְּרָתָא דְּמִלְכָּא שְׂכִינָה תַּמָּן** אף על גב שהיא נשמה שהיא בת המלך מאצילות שבויה שם באור מט"ט, **בְּגִלְגּוּלָא אֶתְיָא** ובגלגול באה לשם (דְּאֶתְיָא גִּלְגּוּלִין בְּגִין דְּאֶתְיָא תַּמָּן), **מַה פְּתִיב בָּהּ** מה נאמר בה (שמות כא, ז) **וְכִי יִמְכּוֹר אִישׁ דְּהֵינּוּ ז"א הַנִּקְרָא אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ** שזה המלכות, השכינה בסוד למענכם שולחתי בבליה ומוציאה לגלות **לְאִמָּה** שמתלבשת בגוף זה של עבד ואמה בסוד עולמות בי"ע **לֹא תֵצֵא בְּצֵאת הָעֶבְדִּים** מלוכלכת בטומאת העוונות כצאת העבדים שמלכלכים עצמם בעוונות אלא תהיה מובדלת מהם.

דרוש לחודש אדר הנהדר

מעלת חודש אדר

חודש אדר הוא החודש השנים עשר למנין שמונים את החודשים על פי התורה מחודש מניסן, והוא החודש האחרון בחדשי השנה. וכבר אמרו חז"ל (ברכות יב.): הכל הולך אחר החיתום. מעלותיו של חודש אדר גדולות, ב - ז' בו נולד משה רבנו ע"ה (סוטה יב.), וב - י"ד וט"ו בו הם ימי הפורים, שבהם קיימו וקבלו היהודים את התורה מאהבה, בימי מרדכי ואסתר (מגילה ז. מכות כג.).

מזלו של חודש אדר

מזלו של חודש אדר הוא דגים (אסתר רבה פרשה ז יא), לפי שבחודש זה הדגים שבנהרות ובאגמים פרים ורבים, ומזל דגים מסמל מזל של ברכה מפני שהדגים מכוסים מן העין. על כן אין עין רעה שולטת בהם (ברכות כ.), ואין הקללה שורה בדגים לעולם, ואפילו במבול לא מתו הדגים (סנהדרין קח.), ואף מזלם של ישראל עולה בחודש זה כמבואר בתענית (כט.).

דגים - בגימ' ז"ן, כמנין התיבות שיש במזמור כ"ז בתהלים "מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר" הנאמר לפני ברכת "המוציא לחם" (פס"ח שער ק"ש שעל המטה פרק יא), להורות כי בחודש זה מתגלית המחשבה הקדומה להטיב עם ישראל, ולרומם כבשנים קדמוניות.

וכן 'דגים' בגימ' א"ל הוי"ה שהם שמות של חסד ורחמים, להורות כי בחודש זה מתגלים הרחמים והחסדים בעולם. וגם כתב בספר טעמי המנהגים (עניני ר"ה, השמטה לסע' תשכד) בשם השער בת רבים כי 'דגים' ר"ת י"ג מכילן דרחמי.

וכן אדיר במרום יהוה - ראשי תיבות גימטריא י"ג. רמז ל"ג מידות הרחמים המתעוררות להשפיע בחודש זה. ורמז למידת החסד הנשפע בחודש זה רמז במילה אדר, ר"ת רעוא דרעוין אשתכח. אין דבר רע. רישא דלא אתידע.

וכן דג בהיפוך אתון גר, שהוא מלשון "מזל טוב", (כמבואר בלשון רש"י בראשית ל, יא). ובא לרמז כי בחודש זה מתרומם מזלם של ישראל, משום שבו יורדים רחמים גדולים מ"ג מכילן דרחמי, ועל כן הוא זמן שמסוגל לתשובה ולתורה. **ושם** המזל של החודש הוא "דגים" בלשון רבים, ולא דג בלשון יחיד כמו בשאר החדשים - גדי, טלה, אריה וכו', א. לרמז כי בשנה מעוברת יש ב' אדרים. ב. עוד טעם, כי חודש אדר רמז הוא כנגד שבט יוסף שברכתו 'וידגו לרוב' (בראשית מח טז), וכן שבטו של יוסף נחלק לשני שבטים - אפרים ומנשה. (מהרש"א סנהדרין יב. חי' אגדות ד"ה זוג).

סגולה נפלאה לנשמה, קריאת התהילים בער"ה אדר

בספר תהילה לדוד על תהילים (מוסאפיה, מעלת לימוד מזמורי התהילים אות מז) כתב וז"ל: קבלתי פה אל פה משני מאורות הגדולים הרב מר קשישא כמוהר"ר אליהו הכהן ז"ל, והרב המופלא כמוהר"ר חיים אבואלעפייא ז"ל, שהם קבלו מתלמידי מוהר"ח ז"ל להתענות ביום המשמרה [-ערב ר"ח] של ר"ח אדר ולקרוא בו כל התהילים כולו, והוא סגולה נפלאה לנשמה, וקבלתי מהם על זה ענינים נוראים עכ"ל.

ובספר מעשה הצדקה (דף קכח אות מז) כתב, "וכיון דהדבר הזה הוא סגולה נפלאה, הנה מה טוב ומה נעים לעשות חברה אחת על הדבר הזה מיראי ה' וחושבי שמו, להתענות ביום ערב ר"ח אדר וללמוד בו ביום כל התהילים כולו כאשר נוהגים לעשות באיזו עיר, וגדול מאד לימוד התורה דרבים". ועיין עוד במש"כ בספר חמדת ימים (פ"א לפורים) כי תענית זו היא סגולה נפלאה להיות לו עזר וסיוע לבל ינכו לו מזכויותיו. ע"ש.

יתפלל על התורה והמצוות שיתקיימו בו בחודש אדר

הרה"ק ה'חווה' מלובלין זללה"ה (דברי אמת פר' תרומה) כתב על גדולת יום ראש חודש אדר, על פי דברי חז"ל (ביצה טו): "הרוצה שיתקיימו נכסיו, יטע בהן אדר' שנאמר (תהילים צג ד) אדיר במרום ה'", ומבאר החווה מלובלין, 'נכסיו' - אלו הדברים הנשארים כקנין בידי האדם לנצח, והם מעשיו הטובים, דאילו הכסף והזהב אינם נכסים נצחיים

שהרי "לא במותו יקח הכל, לא ירד אחריו כבודו" (תהלים מט, יח), ובפרט ה'תפילות' שהם מהדברים העומדים ברומו של עולם (ברכות ו: וברש"י ד"ה דברים). ולא עוד אלא שעיקר התפילה היא תפילת הלחש, לכן נקרא 'נכסים' מלשון כיסוי והצנע, וזהו אמרם (ביצה טו:): 'הרוצה שיתקיימו' - ויתקבלו לרצון, 'נכסיו' - אלו תפילותיו, 'יטע בהן אדר' - פירוש יתפלל על זה בראש חודש אדר, אז יקבל ה' את תפילותיו, ועל זה מביאה הגמרא את הפסוק מתהילים "אדיר במרום" - זה התפילה העומדת ברומו של עולם שמתפלל בר"ח אדר, ה"ח" - נהפך ונעשה כולו ל'רחמים' שהוא שם הוי"ה ב"ה, יתקבלו בקשותיו ויתמלאו משאלותיו.

אדר לשון דירה

כתב החידושי הרי"ם (עיין שפת אמת פ' תרומה תרלב) דהטעם לשם חודש **אדר** הוא מלשון **דירה** והיינו שאדור ביניכם כמ"ש במדרש (ריש פ' תרומה) עשו לי קיטון ואדור ביניכם עכ"ל והיינו דאדר הוא מלשון דירה והן הן הדברים דחודש אדר הוא הזמן שמסוגל לתיקון חטא אדם הראשון וחטא העגל, דקודם החטא היתה שכינה בתחתונים וע"י החטא נסתלקה שכינה ושוב קבעה לה דירה בתחתונים ע"י הקמת המשכן וא"כ י"ל דבחודש אדר שבו משמיעין על השקלים שקדמו וכיפרו נגרם דחזרה שכינה להיות לה דירה בתחתונים ע"י תורה שבע"פ וקבלת התורה מרצון וע"כ שמו אדר לשון דירה.

מסוגל להעלות הניצוצות ולעשות מהם לבושים קדושים

אמרו חכמינו ז"ל (תענית כט.) "משנכנס אדר מרבין בשמחה", כי עיקר השמחה לאדם היא בהעלותו את הניצוצות שירדו בקליפות אל הקדושה, לעשות מהם נשמות ולבושים קדושים לעבודתו יתברך, ומהניצוצות הללו נעשה לאדם שמעלה ומתקן אותם, מעין לבוש רוחני המגן עליו מן החיצונים, ומזה מגיעה לו השמחה. (קדושת לוי דרוש לפורים ד"ה לבאר).

עוד כתב הגה"ק בעל קדושת לוי זלה"ה (פרשת משפטים ד"ה ויראו) לבאר את סמיכות ימי השובבי"ם - שבהם אנו עוסקים בהעלאת הניצוצות לקדושה, הבאים קודם חודש אדר. וכך כשמגיע חודש אדר שכבר עלו הניצוצות, הם נעשים לו מלבוש, וזהו **אדר** - בלשון **מלבוש**, כמו שנאמר "אדרת אליהו" (מלכים א, יט). וזהו מאמר חז"ל (שם) 'משנכנס אדר' - דהיינו כשמגיע לאדם הלבוש שנעשו מהניצוצות הקדושים שהעלה בשובבי"ם שהם "**אדרת**", אז 'מרבין בשמחה' - כי באה לו השמחה על ידי שהעלה ותיקן אותם.

חודש אדר מסוגל לזכות לשני שולחנות

בספר עטרת ישועה (ח"ד קיב ע"ב ד"ה בפסוק עד) מבאר כי חודש אדר מסוגל למזלם של ישראל, ולזכות בו לשני שולחנות, תורה וגדולה במקום אחד. ותמצא רמז לדבר, כי מרדכי הצדיק שעל ידו נעשה תקפו של נס, נקרא "איש יהודי" - "איש ימיני" (אסתר ב, ה) - חשב ומנה תיבות אלו ותמצאם בגימטריא ב' פעמים "שלחן" (עם הכולל 777), רמז לב' השולחנות שהנחיל מרדכי לכל ישראל. כיוצא בזה חשב ומנה, "מרדכי ואסתר" - בגימטריא "אורך ימים עושר וכבוד" (- 941). כן יהיה לנו ולכל ישראל, אמן.

ונהפוך הוא לדורות עולם

מובא בכתבי המקובלים כי "מרדכי" - בגימטריא "רב חסד" (- 274). (מעין גנים לרמ"ע מפאנו ח"א יב.). ו**נראה** שבא לרמוז להתעוררות החסדים הגדולים בעולם, כי יש בחינה שנקראת "חסד" ויש בחינה שנקראת "רב חסד". הבחינה של **רב חסד** היא בהתעוררות י"ג מידות של רחמים העליונים, כאשר זוכים ישראל להתעוררות, נשפע מהם שפע חיים וחינה ברכה וישועה, כמו בזמן חטא העגל שהיה הקטרוג גדול מאוד, עד שרצה הבורא יתברך לעשות כליה בעמו ונחלתו. וכשהזכיר משה רבנו ע"ה את י"ג מידות הרחמים, מיד נהפכה מידת הדין למידת הרחמים. וכך היה גם בימי מרדכי, שהצליח להפוך את גזירת הכליה על ישראל שנחתמה בשמי מרום "להשמיד להרוג ולאבד" (אסתר ג יג) - על ראש שונאי ישראל. ונהפך יום זה לדורות עולם, ליום אורה ושמחה ויום טוב ליהודים. ורמז לזה כי "מרדכי" הוא בגימ' "רב חסד".

א'-דר. א' מרמז לאלופו של עולם

שם החודש מרמז לאלופו של עולם שדר עם עם ישראל. א'-דר, אלופו של עולם דר - בתחתונים. (דגל מחנה אפרים אשכנזי ליקוטים ד"ה והטוב בעיניך עשית).

כי בכל ימות השנה כשהעולם פועל לפי מהלך טבעי, נסתרת ההשגחה העליונה ואינה ניכרת, עד כדי כך שעלול האדם לטעות אחר האלילים - אלו מעשי ידיו, ולומר להם אתם אלהי. אבל כאשר מתגלים ניסים שהם למעלה מדרך הטבע, כשה' יתברך משדד את מערכות הטבע, מכירים הכל ומודים כי אין בבריאה כח ויכולת זולתי רצון ה', המחיה כל עולמים, כמו שנאמר (נחמיה ט, ו) "ואתה מחיה את כולם". ובחודש זה נתקיים הכתוב (דברים כח, י) "ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו", וניכר ומתגלה לעין כל כי אלופו של עולם הוא "דר" ונמצא בכל מקום, כמאמר הזוהר הקדוש (תיקוני זהר דף צא ע"ב) "לית אתר פנוי מניה".

חודש אדר מסוגל לתשובה

חודש זה מסוגל מאד לתשובה, ולכן מרבית בו בשמחה, כי על ידי התשובה מקרבים את הגאולה, והוא הכנה לחודש ניסן, כמו שכתב בספר אמרי יוסף (סוף פרשת מקץ) בשם זקינו השר שלום מבעלזא זיע"א על הפסוק (בראשית מג, י) "כי לולא התמהמנו כי עתה שבנו זה פעמיים", "לולא" אותיות "אלול", כלומר אם חלילה התמהמנו לשוב בתשובה בחודש אלול, "כי עתה שבנו" דהיינו ניתן לנו זמן נוסף לשוב בתשובה, בחודש "זה" שהוא בגימטריא י"ב, שהוא חודש השנים עשר - חודש אדר, ובפרט בשנה ש"זה" הוא החודש השנים עשר מתגלה "פעמיים", כלומר בשנה מעוברת. והענין בזה, שכשם שאלול הוא הכנה לתשרי, כן אדר הוא הכנה לניסן, ומי שאיחר לשוב באלול יכול עדיין לתקן באדר.

וחודש אדר הוא כנגד שבטו של יוסף שנתברך כדגים (בראשית מח, טז), ועל כן השב בתשובה ומתקן מעשיו בחודש זה, ממתיק את גור דינו של משיח בן יוסף, שחלילה לא יהרג במלחמת גוג ומגוג, ועל ידי זה ממתיק ומיקל את חבלי משיח. וכתב בספר עטרת ישועה (ויקהל צא ע"א) כי "משיח בן יוסף" עולה בגימטריה "אדר שני" (עם הכולל 566). שעל ידי ההתחזקות בתורה ותפילה ומעשים טובים, יקויים בהם בישראל מקרא שכתוב (ישעיה ל, טו) "בשובה ובנחת תושעון".

"שקל" בגימ' "צדיק יסוד עולם"

כאמור חודש אדר הוא החודש האחרון לחדשי השנה, ולכן צריכים אנחנו להכין עצמנו בהכנה הראויה, לחודש הגאולה הוא חודש ניסן שבו עתידין להגאל (ערכין יא: רש"י ד"ה זכות ליום זכאי). ולכן באחד באדר משמיעים על השקלים (שקלים פ"א משנה א), שמטרת נתינתם היא לפדיון וכופר נפש.

והביא הרב בת עין (כי תשא ד"ה זה יתנו) חשב ומצא כי "שקל" הוא בגימ' "צדיק יסוד עולם" (430). כלומר על ידי הצדקה ותיקון המעשים יזכו כל ישראל "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ" (סנהדרין פ"י משנה א), לרשת ארץ בגאולה העתידה. גם תמצא, כי האותיות הבאות אחר "שקל" הם "תמר", שהוא נוטריקון "תם מר", רוצה לומר שנשלמה הגלות ונסתלקו המחלוקות הגורמות לגלות, ובזה נתכונן בהכנה המתאימה לחודש הגאולה. וכן תמר נוטריקון תם מר, מ"ר גימ' עמלק, כי בחודש זה מוחים שמו של עמלק מן העולם.

חודש המסוגל להסיר קליפת עמלק

חודש אדר הוא זמן ועת המסוגל לנצח בו את עמלק, ובו יכול האדם לאזור חיל נגד קליפת עמלק. ומצינו, שגם משה רבנו השתמש בכח החודש הזה כדי להכניע את עמלק. כמו שמבארים על הפסוק (שמות יז, יד) "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל". שהנה ידוע כי בכל חודש יש צירוף משם הוי"ה ב"ה, השייך לבחינה של אותו חודש. [וכל צירוף יוצא מפסוק מסוים, כוונה זו מכוונים בכל ראש חודש, בחתימה הברכה האמצעית של תפילת מוסף דר"ח. ומה טוב שיצייר האדם לעצמו תמיד את צירוף אותו החודש, ויהיה לו לעזר להכניע את צד הרע]. ובמשנת חסידים (אדר פ"א א) מבואר שצירופו של חודש אדר הוא ההי"ו, ויוצא מן הפסוק "אוסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתוננו" (בראשית מט, יא). וידוע עוד כי שם הוי"ה רמוז בגוף האדם (עץ חיים שער דרושי אבי"ע פרק ב) והסדר הוא באופן הזה: הראש הוא כנגד אות י', הגוף הוא כנגד אות ו', ושתי הידיים הן כנגד ב' ההי"ן. וכיון שהצירוף של חודש אדר יש בו כח שעל ידו נוצחים את עמלק, לכן הרים משה רבנו את שתי ידיו למעלה, כדי לרמוז בזה את הצירוף של חודש אדר. וכשהרים שתי ידיו שהם בחינת ב' ההי"ן, ולמטה מהם הראש שהוא כנגד אות י', ולמטה ממנו הגוף הרמוז לאות ו', נהיה הצירוף ההי"ו, שהוא הצירוף של חודש אדר, ולכן "כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל".

ובשנה מעוברת ישנם ב' אדרים, כי אשה מעוברת מולידה תאומים, שהוא אדר א' ואדר ב', ואין בין אדר א' לאדר ב' רק מקרא מגילה ומתנות לאביונים (מגילה ו:), וכוונות חודש אדר שני הוא כולל את כל החדשים, ועל כן מכוונים

באדר ב' את כל י"ב צירופי הוי"ה. (עי' שער היחודים ורוה"ק פרק י' שיש י"ב נימין וי"ג כולל כולם, וע"ע שער יששכר ח"ב מאמר חודש אדר שני אות א).

חודש אדר כנגד חוש הריח

הצירוף של הרוחניות העולה מתוך הגשמיות, נמצא גם בחושי האדם, חמשה חושים באדם חוש הריח בולט כחוש הרוחני ביותר, על כן אמרו חז"ל במסכת ברכות (מג): על הפסוק "כל הנשמה תהלל יה" (תהילים קנ, ו) איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו, ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר זה הריח. והנה הקרבנות, שתכליתם היא להעלות את הגשמי אל מקורו, מצוינים תמיד במילים "ריח ניחוח אשה לה" (שמות כט, יח). וכאשר קרבנו של נח התקבל ברצון, נאמר (בראשית ח, כא) "וירח ה' את ריח הניחוח".

ובכתבי רבינו האר"י ז"ל (שער הכוונות דרושי ר"ה דרוש א) מבואר, שכל י"ב חדשי השנה הם בחינת אברים שבראש. תשרי - גולגלת, חשון כסלו - שתי אונניים, טבת שבט - שתי עיניים, אדר - חוטם, כנגד הריח. ריח מלשון רוח, נושא הריח מצליח לפעול בחודש הזה את פעולתו.

ועוד רמז נוסף מצינו בימי הפורים הקשורים לחוש הריח, שהרי מרדכי ואסתר הם שהביאו את התשועה בימי הפורים. וריח טוב עולה משמותיהם של שני הצדיקים הללו, וכבר אמרו חז"ל כי שמו של אדם מעיד על מהותו, ובפרט על נקודתו הפנימית. וכבר דרשו חז"ל (חולין קלט:): "מרדכי מן התורה מנין, דכתיב (שמות ל, כג) 'מר דרור'. ומתרגמינן, מירא דכיא". נמצא כי שורש שמו של מרדכי הוא מאחד מסממני הקטורת, באותה עבודה במקדש שבאה אך ורק "לריח ניחוח אשה לה" (י). וכן מצינו במסכת מגילה (י): "תחת הנעצוץ יעלה ברוש (ישעיהו נה, יג) - זהו מרדכי, שנקרא ראש לכל בשמים".

ועל אסתר דרשו (חולין קלט:): "אסתר מן התורה מנין, שנאמר (דברים לא, יח): "ואנכי הסתר אסתיר", "ולמה נקרא שמה אסתר - על שם שהיתה מסתרת את דבריה" (מגילה יג). ומרדכי בא כאמור משרשה של הקטורת שהיתה קרבה לפנים, ואחת בשנה - לפני ולפנים - בהסתר!

גם שמה השני של אסתר - הדסה (מגילה שם), קשור לחוש הריח. וכך שנינו במדרש (ויק"ר ל, יב) ברמזי ד' המינים: "מה הדס - זה יש בו ריח ואין בו טעם - כך ישראל יש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה". והנה מופיע הריח באותו יהודי שאין בו תורה, וכלפי חוץ ייתכן שהוא נראה מנותק מקשר לקוב"ה, אבל יש בו מעשים טובים שהרי אפילו ירקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון (ברכות נו). - וזה סודו ורמזו של ריח ההדס.

ואם במדרש שמות עסקינן נוסף שגם שמו של המקום בו נעשה נס הפורים הוא בעיר 'הריח' - שושן. "שושן זה יש בו ריח וכו' ולעולם ריחו לא זו ואין העולם מתקיים אלא על ריחא דא, ועל דא הדס במוצאי שבת" (זוהר, שמות ח"ב דף כ ע"א). וכך שזורים שמות המקום והגיבורים כולם בחוש הריח.

כח המן הרשע היה מהנחש הקדמוני

כנגד זה מצינו את ההיפך, בשם האיש הרשע של המגילה. שם בגמרא בחולין (קלט:): שעסקה ברמזי שמותיהם של מרדכי ואסתר שואלת "המן מן התורה מנין, שנאמר (בראשית ג, יא): המן העץ". הגמרא רומזת לקשר מהותי בין המן הרשע לחטא הנחש הקדמוני.

וכך כותב הגה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב בשם רבינו המהרש"ו ז"ל (מחברת הקודש שער הפורים דף נו ע"א), ש"המן היה גלגולו של הנחש הקדמוני". שכן המן בא לצרור את היהודים, מכוח אותה נפילה של אדם הראשון בחטא האכילה מעץ הדעת: "ובזה תתבונן מפלאות תמים דעים. הנה המן הרשע היה כוחו מן הנחש הקדמוני אשר פיתה לאכול מן עץ הדעת. כן הוא גרם בעצתו שיאכלו ישראל מסעודתו של אחשורוש (מגילה יב), וגרם שהתעורר חטא אדם הראשון ונקנסה עליהם מיתה, כמו על אדם הראשון באכלו מן עץ הדעת".

אותה סעודה מפורסמת שבגינה נתחייבו ישראל כליה באותו הדור כמבואר בחז"ל (מגילה יב), היתה יוזמה של המן הרשע. הוא ידע שכליה ומיתה על ישראל יש להביא רק בהכשלתם באכילה אסורה, כאותו נחש שפיתה את אדם וחוה. אך בדבר אחד טעה המן הרשע, שאמנם אדם הראשון נפל ברשתו של הנחש, אך הנפילה לא היתה מוחלטת, היות וחוש אחד נשאר לו לאדם הראשון לפליטה גדולה - וזהו חוש הריח.

וכשנתבונן בפרשת בראשית נמצא כי בחטא עץ הדעת, ארבעה חושים נפגמו (בראשית ג, ו): "ותרא האשה" - חוש הראיה, "ותקח מפריו" - חוש המשוש, "ותאכל" "ויאכל" - חוש הטעם, "וישמעו" - חוש השמיעה. אולם

חוש הריח לבדו לא מוזכר בשום מקום בפרשת החטא. "ולזה חוש הריח נקרא כוח המתקיים יותר מכל החושים, כיון שלא נהנה מחטא אדם הראשון. ולכן הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו (ברכות מג:), וזה החוש ינתן למלך המשיח, כמו שנאמר "והריחו ביראת ה'" (ישעיה יא, ג).

וראה נפלאות תמים דעים כי נפילתו של המן היתה גם על ידי חוש הריח. כי עתה בימי מרדכי ואסתר, עלה ריחם הטוב של הצדיקים, וממנו עלתה התשועה ליהודים. ויש לבאר על פי זה את הפסוק "ויועק זעקה גדולה ומרה" (אסתר ד א) 'מפני שהקול יפה לבשמים' (כריתות ו:), אותה זעקה, מטרתה היתה לעורר את חוש הריח שלא נפגם בחטא הנחש הקדמוני. (בני יששכר, מאמרי חודש אדר מאמר ד, א).

תפילה מתוך שמחה בוקעת רקיעים

בגמרא מסכת מגילה (טז.) מבואר, שכאשר הגיע המן להביא את הלבוש ואת הסוס למרדכי, "נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא, אתא המן ויטיב ליה קמייהו, ואורץ עד דסליק מרדכי לצלותיה" [-כאשר בא המן ליקח את מרדכי להרכיבו על הסוס, מרדכי נעמד להתפלל, והמן המתין לו עד שיסיים את תפילתו].

ומקשה רבינו יוסף חיים זלה"ה, בספרו בן יהודיע (שם ד"ה ורכיב האי): ולכאורה יפלא על רשע מרושע זה, על מה ולמה המתין לו ולא הפריע לו באמצע תפילתו לקיים 'גזירת מלך' תיכף ומיד? ומבאר שהטעם שהמתין המן ולא בישר לו את הבשורה הטובה הזאת בשעת התפילה, כי ידע המן שתפילה מתוך עצבות אינה מתקבלת, וחשב שוודאי מרדכי מתפלל כעת בעצבון, על כן אמר - מוטב לא אפסיקנו להודיע לו את ציווי אחשוורוש להרכיבו על הסוס וכו' כי אם כן וודאי יחזור להתפלל שנית מתוך שמחה, ותפילה מתוך שמחה בוקעת רקיעים ואין שום מחיצה ושום מבדיל שיכול לעכב בעדה מלהגיע עד לכסא הכבוד. אמור מעתה, אם המן הרשע ידע את הסוד של תפילה מתוך שמחה, נמצינו למדים על גודל מעלת התפילה מתוך שמחה, שמסוגלת מאוד לקבלת התפילה.

שמחת הפורים מסוגלת לרפואה וחיים

סגולת השמחה ביום פורים אף מועילה לבטל כל מיני גזירות. בספר דיבורי מוהרא"ש (ח"ב שיעור ח אחדות של פורים עמ' ריב) והביא מעשה שהיה בזמנו של בעל ה'מעשה רוקח' זי"ע, שהיה מתגורר באמסטרדם שבמדינת האלאנד (הולנד) השוכנת על אחד מאיי הים. זמן מה קודם חג הפורים הגיע לפתע נחיל גדול של תולעים והציף את כל פני המדינה, והיה חשש של סכנת נפשות שיאכלו התולעים את כל האוכל, משלא הצליח המושל לגרשם מגבולות המדינה קבע יום תענית לכל התושבים בכל עיירות מלכותו כדי שכולם יתפללו שתתבטל הגזירה. והנה היום שבו בחר לקבוע בו התענית חל ביום הפורים, והיהודים לא ידעו כדת מה לעשות שהרי לא יתכן לצום בפורים, ומאידך אם המושל ישמע שהיהודים עושים סעודות גדולות ביום זה יענשם בעונש גדול. לכן פנו אל הגאון ה'מעשה רוקח' להיוועץ עמו ושירם את אשר יעשו, הגאון הקשיב לדבריהם ופסק לכל ישביתו את שמחת יום הפורים, ובשום אופן שלא יצומו, ואדרבה יאכלו וישתו כמצות היום, וציווה על כל בעלי החנויות לפתוח שעריהם לרחבה ולתת מאכל ומשתה - בשר ודגים וכל מטעמים, לכל הרוצה ליטול בחינם, והוא התחייב לשלם להם את כל ההוצאות. וכן הווה, שכל גויי הארץ התכנסו לבית תיפלתם וצמו כל אותו היום, ולהבדיל בני ישראל עם קודש ישבו משפחה ומשפחה ועיר ועיר וסעדו סעודות גדולות כיד המלך, והי ממחרת יום הפורים הייתה הרווחה לכל העיר, כי לפתע פתאום הלכו כל התולעים ונעלמו כלעומת שבאו.

ויהי כאשר שמע מושל העיר שהיהודים לא קיימו את דבריו להתענות ביום הזה, חרה לו הדבר מאד, וביותר כעס על הסעודות הגדולות שערכו ברבים, אך מאחר שהעריץ מאד את היהודים ובראשם את רבם ה'מעשה רוקח', ובפרט שמיד למחרתו אירע הנס שנעלמו התולעים, הבין שיש דברים בגו. ולכן הלך אל ה'מעשה רוקח' כדי לברר אצלו פשר הדבר. מששטח את שאלתו לפניו השיב לו בניחותא ובטוב טעם, דהנה כולנו יודעים ומאמינים ש'אין פורענות באה לעולם כי אם בשביל ישראל' (יבמות סג.), ולכן בעת שיש צער ויסורים בעולם, עליהם להתעורר ולחזור בתשובה, דהיינו לשוב אליו יתברך שמו ולעשות רצונו, והלא בפורים נצטוונו לאכול ולשתות ולשמוח, לכן אלמלא היינו מקיימים רצון ה' לא היינו נענים בתפילה, שהרי תכלית התשובה היא להתקרב אליו, ועתה בגלל שקיימנו את המצוה כרצון אבינו שבשמים ניצלנו ממות לחיים. ולדין ייאמר, הרבה 'תולעים' ומיני רוחשים שעולים בראש ובלב, בגוף ובנפש נעלמים כלא היו על ידי שמחת הפורים.

וכדברים אלו כתב הרה"ק ה'אמרי נועם' זי"ע (מועדים ח"ב ר"ח אדר ד"ה או 'אמר בהקדם) שיש הוכחה מדברי הגמרא (מגילה ז:): שמספרת על רבה ששנה אחת נתבסס (-השתכר) מיינו בסעודת פורים, 'קם רבה שחטיה לרבי

זירא', למחר כאשר התפכח מן היין 'בעי רחמי ואחייה' [-ביקש רחמים והחייהו]. ובזה המעשה גילו לנו חז"ל כי יום הפורים מסוגל לישועות ורפואות למעלה מדרך הטבע, ואף חולה הנצרך לרפואה בבחינת 'תחיית המתים' יכול להיוושע ולהענות!

והוסיף רמז לדבר, כי ר"ת של ונאמן אתה להחיות מתים הם כר"ת של ומשלוח מנות איש לרעהו. והס"ת של ונאמן אתה להחיות מתים הוא מתנ"ה, לרמזו שעל ידי קיום מצוות יום הפורים - משלוח מנות ומתנות לאביונים, ניתן להחיות מתים.

עוד כתב (שם פרשת זכור ולפורים ד"ה וזהו שאיתא ברבינו בחיי) כי על ידי מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים מבטלים תתק"ג מיני חלאים. כמובא בגמרא ברכות (ח.) תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם. ועל ידי מצות אלו נשפעים החיים העליונים וניצול ממיתה ח"ו.

כוונת עבודת השמחה

כתב הרמב"ם (סוף הלכות לולב): "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוות ובאהבת ה' שציווה בהן, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להיפרע ממנו, שנאמר (דברים כח, מז): 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב', עכ"ל הרמב"ם. ובספר הכוזרי (מאמר ב, אות ו) כתב, כללו של דבר, כי תורתנו נחלקת בין היראה, האהבה והשמחה, תתקרב אל אלהיך בכל אחת מאלה, ואין כניעתך בימי התענית יותר קרובה אל האלהים משמחתך בימי השבתות והמועדים. אך בתנאי שתהיה כוונת שמחתך כוונת מצוה ותעשה אותה בלב שלם, וכמו שהתחננונים צריכים מחשבה וכוונה, כך גם השמחה במצוותיו צריכים כוונה, שתשמח במצווה עצמה מאהבתך את המצוות, ותכיר מה שהיטיב לך בה, וכאילו אתה באכסנייתו קרוא אל שולחנו וטובו, ותודה על זה במצפון ובגלוי, ואם תעבור בכ השמחה אל הניגון והריקוד היא עבודה ודבקות בענין האלהי".

ועל מעלת השמחה בקיום המצוה אביא לפניך דברי קדשו של הגאון רבי אליעזר פאפו זלה"ה במה שכתב בספרו "פלא יועץ" (ערך שמחה) וזה תורף דבריו, מה טוב ומה נעים שישמח ישראל בעושי שמחה של מצוה, על כל מצוה שעושה יגיל וישמח יותר ממוצא שלל רב, ובפרט בשבתות ובמועדים, ככתוב (ישעיה נח, יד) "אז תתענג על ה'". וכתוב (דברים טז, יד) "ושמחת בחגך". ובפרט בשעת עבודת התפילה צריך לשמוח שמחה רבה, דכתיב (דברים כח, מז) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל". ופירשו שרוצה לומר [שצריך לעבוד את ה' יתברך] יותר 'מרוב כל'. עכ"ד.

ע"י השמחה יגיע למדרגות רוחניות גבוהות

ורז"ל האריכו במעלת עבודת ה' בשמחה, ושעל ידה יכול האדם להגיע למדרגות הרוחניות הגבוהות ביותר, כדאיתא בגמרא (שבת ל:) על הפסוק (קהלת ח, טו) "ושבתני אני את השמחה" - זו שמחה של מצוה, (שם ב, ב) 'ולשמחה מה זו עושה' - זו שמחה שאינה של מצוה, ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצוה, שנאמר (מלכים ב טו, ג): "ועתה קחו לי מנגן, והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'". ומסיימת הגמרא (שם לא.) אמר רב יהודה וכן לדבר הלכה".

וכבר דרשו דורשי רשומות, על דברי הגמרא (תענית כט.) משנכנס אדר מרבין "בשמחה" ר"ת הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

ודע כי חשיבותה הגדולה כל כך של השמחה באה לידי ביטוי בכמה מישורים:

- (א) השמחה בעבודת ה' מוכיחה עד כמה חשובה היא אצל העובד, וכמה הוא מאושר על שזכה להתקרב אל ה'.
- (ב) השמחה מורה על שלמות נפשית. ולא זו בלבד אלא היא גם מביאה אליהן. כי על ידי אהבת השי"ת, הוא שמח בקיום המצוות, וסופו שיגיע לדרגה גבוהה יותר של אהבת ה'.

שמחת אדר משפיע לכל השנה

"בשמחה" גימ' "שנה". על ידי השמחה ששמחים בחודש אדר אפשר להמשיך ולהשפיע שמחה לכל ימות השנה. (אוהב ישראל מאפסא מד ע"ב ד"ה משנכנס).

אסתר סברה לדחות את הגזירה על ידי השמחה

כתוב במגילת אסתר (ד, יד) "ותתחלחל המלכה מאד ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו" וכו', וצריך להבין מה הטעם ששלחה אסתר בגדים למרדכי, הרי לא מחסרון בגדים לבש שק, אלא מדעת קרע את בגדיו, משום סיגוף וצער, וכי לא חששה אסתר שגם את הבגדים האחרים יקרע?

אלא מסביר הרה"ק בעל התפארת שלמה זי"ע (רבינוביץ רמזי פורים), שאסתר רצתה לרמוז בשליחת הבגדים כי דרך אחרת עמה השונה מדרכו של מרדכי! כי מרדכי קיוה להצמיח את הישועה לעם ישראל על ידי סיגופים מחמת צער גלות השכינה, לפיכך סבר שראוי לכל אחד ללבוש שק ולעלות אפר. אך אסתר רוח אחרת היתה עמה, היא סברה כי יש לעורר את הרחמים על ידי השמחה. כי השכינה אינה שורה מתוך עצבות, ככתוב (תהילים ק, ב): "עבדו את ה' בשמחה", ועוד כתוב (דברי הימים א טז, כז): "עוז וחדוד במקומו". ובשליחת בגדי המלכות למרדכי, לכך נתכוונה! וזה היה חלק מתפילתה שמרדכי ילך בדרך השמחה! וכמובא במדרש (עי' תרגום שני לאסתר ו, יא), בשעה שהרכיבו את מרדכי ברחובות העיר והלבישוהו בגדי מלכות, שלחה אסתר והביאה שבעה אלפים נושאי כלי זמר. וכאשר בא מרדכי לכלל שמחה, היה בכוחו לעורר רחמים וחסדים.

ימים של הכנה ליום פורים הקדוש

חדש אדר הוא חודש מיוחד בשנה בעקבות הנסים שאירעו בו לישראל כמו שכתוב במגילה (ט, כב): "והחודש אשר נהפך להם מאבל ליום טוב". וימים אלו הם ימי ההכנה לפורים. וכבר ידועים דברי רבינו האר"י ז"ל, שההכנה למצוה חשובה יותר מקיום המצווה עצמה (עי' אמרי אמת בא תרצו). ויתכן שהסיבה לכך היא, העובדה שההכנה באה מצד האדם עצמו, ובה רואים מהו ערכה האמיתי של המצוה אצל האדם. וידועים דברי הט"ז (או"ח קצ"א סק"א), אדם שעושה מצווה בלא לכוון תחילה על עשייתה, עובר על דברי הכתוב (במדבר כו, כא): "אם תלכו עמי בקרי" - היינו אם נעבוד את ה' בדרך מקרה.

דרכי ההכנה הנצרכת לפורים

ואם כן, עלינו לדעת כי ההכנה הנצרכת לפורים היא בג' דברים אלו: אמונה, תשובה, קבלת התורה.

א) אמונה - רבותינו ז"ל אמרו (חולין קלט.): "אסתר מן התורה מנין, שנאמר "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (דברים לא, יח). וכן בכל מגילת אסתר לא נזכר שם שמים אפילו פעם אחת, כדי ללמדנו שצריך לראות את הנס והנהגת ה' גם כשהיא בהסתר. ואמרו חז"ל (מגילה יט.) שצריך אדם לקרוא את המגילה כולה, כיון שכל פרט הוא חלק מהנס, כמו שליחת האגרות שבהן נכתב: "להיות כל איש שורר בביתו ומדבר בלשון עמו", הוא גם חלק מהנס, וכך אמרו (מגילה יב:): "אלמלא אגרות ראשונות כבר לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט". שונאי היהודים שהיו אז, לא היו ממתנינים לזמן הכתוב באגרות השניות ששלח המן. אולם, האגרות הראשונות שעשו רושם גרוע על כל ראשי המדינות, גרמו לכך שהם חששו מפני המלך שהוא חסר יציבות, ומשום כך, אמרו בלבם, נמתין לפחות עד הזמן הנקוב באגרות ולא פגעו ביהודים מיד. ועוד כי על ידי האמונה אדם בא לידי שמחה, כמאמר המצודת דוד (משלי טו, ל): "אין שמחה כהתרת הספיקות", והמאמין אין בליבו שום ספקות, כי יודע שהכל מאיתו יתברך.

ב) תשובה - ביום הכיפורים עושה כל אדם חשבון נפש פרטי על מעשיו, ועיקר התשובה היא של כל יחיד ויחיד על מעשיו. אולם פורים הוא זמן תיקון החסרונות של הכלל, ובפרט ענין האחדות של כלל ישראל. כדברי קדשו של רבינו שלמה אלקבץ זלה"ה בספרו 'מנות הלוי' על מגילת אסתר (ט, יז), שהביא טעם לכך ששולחים משלוח מנות גם למי שיש לו, כדי לתקן את מה שאמר המן (ג, ח) "ישנו עם מפוזר" במדינות מלכותך, "ומפורד" - בינו לבין עצמו, וכדי להוכיח שהעם היהודי הוא מאוחד שולחים מנות איש לרעהו.

וכן סעודת פורים, היא תיקון למה שנהנו מסעודתו של אותו רשע (מגילה יב.). לא שאכלו - אלא 'שנהנו', כיון שעל האכילה יש מקום ללמד זכות, כי חששו שמא הדבר יעורר שטנה אצל שונאי ישראל. אך על מה 'שנהנו' מסעודת הרשע - זו היא תביעה גדולה. ולכן אסתר גזרה תענית במסירות נפש - שלושה ימים לתקן את אותה הנאה. ואף לדורות, אנו מתקנים זאת על ידי הסעודה שעושים בפורים. כמו שאמרו חז"ל: (מגילה ז:): "חייב איניש לבסומי בפוריא", האדם בפורים, אוכל שותה ומתבסס, והעיקר בזה לא להנאת החיך, אלא "כדי לזכור את חסדי וניסי ה'". וכבר אמרו בשם ר' ישראל מסלנט (עי' אוזנים לתורה ויקרא יט, ה), שהרבה יותר קל לצום ביום כיפור לשם שמים, מאשר לאכול בערב יום כיפורים לשם שמים. הרי שעבודת התיקון של פורים גבוהה היא עד מאד.

ועוד מעלה גדולה בתשובה שמביאה את האדם לידי שמחה, כדברי חז"ל (תענית כו:): לא היו ימים טובים לישראל כיום הכיפורים וכו', נמצא שהחטא גורם לעצבות, והתשובה מביאה את האדם לשמחה גדולה.

ג) קבלת התורה - במעמד הר סיני, לא היתה קבלת התורה מושלמת, כיון שהיה צורך בכפיית הר כגיגית (שבת פח.). ואף שאמרו (שמות כד, ז) "נעשה ונשמע", בכל זאת כשראו את האש הגדולה ונחרדו כל כך עד שיצתה נשמתן (שבת שם), היה חשש שיחזרו בהם בהבינם את גודל האחריות שקבלת התורה מחייבת, כמו שפירשו התוספות (שבת פח. ד"ה כפה). ועל כך אמר רב אחא בר יעקב: "מכאן מודעא רבה לאורייתא" - שיש תשובה לישראל למה שלא קיימו את המצוות, משום שקיבלו את התורה רק מתוך הכרח. ועל כך הסיק רבא, הדור (-חזור) קבלוה בימי אחשורוש. כמו שכתוב (אסתר ט, כז): "קיימו וקיבלו" - קיימו מה שקיבלו כבר.

ופירש המהר"ל בספרו אור חדש (בהקדמה), שקבלת התורה בפורים נעשתה על ידי קבלת המצוות המיוחדות לפורים - שזה מגלה למפרע על קבלת התורה בהר סיני, שאין אדם מוסיף על העיקר אם אין העיקר רצוי בעיניו.

ולימוד התורה מוסיפה שלימות לאדם, ומביאה לידי שמחה, כדברי דוד המלך ע"ה (תהילים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב". וכמו שאמרו במדרש משלי (פרשה א אות ג) אין שמחה אלא חכמה.

הרי שכל שלושת העניינים הגדולים של היהדות, אמונה, תשובה, וקבלת התורה - קשורים לפורים. ודורשי רשומות רמזו זאת (דבש לפי מערכת פ אות ב) כי נוטריקון "פורים": פסח וסוכות ראש השנה יום הכיפורים מתן תורה. שכל אלו הזמנים מצריכים הכנה גדולה. וההכנה לפורים בעיקר היא כדברי חז"ל (תענית כט): "משנכנס אדר מרבין בשמחה". להורות לנו שלימוד התורה ומעשה התשובה יהיו בשמחה.

מעלת ההכנה קודם ימי הפורים

הרה"ק בעל ה'בית אהרן' מקארלין (פורים עמ' כ) כתב על הפסוק (אסתר א, כא): "ויעש המלך כדבר ממוכן", דהנה, ידוע שבכל מקום שנוכח 'המלך' במגילה הרי זה רמז למלך מלכי המלכים הקב"ה (מדרש רבה אסתר ג, י), ואם כן, בא פסוק זה ללמדנו שהמלך העליון עושה ומשפיע עלינו שפע 'כדבר ממוכן' דהיינו, כמידת ההכנה שלנו קודם המצוה! שכפי שעושים כאן הכנה בזה העולם - כך משפיע הקב"ה חיותו וטובו לזה העולם.

יסוד זה כבר מצינו בתורתן של ראשונים, הלא הוא רבינו הרמב"ן (שמות ג, יב ד"ה ואמרו לי מה שמו) שאומר שמידת השפע הנשפעת על האדם ממרום תלויה במידת הכנתו כאן בעולם התחתון. וזה לשונו ומהו 'אהיה אשר אהיה' - כשם שאתה הווה עמי - כך אני הווה עמך! אם פותחים את ידיהם ועושים צדקה - אף אני אפתח את ידי, שנאמר (דברים כח יב): "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב". ע"ש. ומכאן, נשכיל להבין גודל מעלת ההכנה קודם ימי הפורים, להכין את ליבנו לקראת היום הקדוש הזה, להבין את מהות היום ולהתכונן למצוות התלויות בו, ובזה נזכה לקבל את האורות הגדולים והעצומים ולהמשיך את השפע הזה לכל ימות השנה.

ההכנה הראשונה היא מחיית עמלק

ובכן, ההכנה הראשונה הנצרכת לנו היא לקראת ימי הפורים היא קריאת פרשת זכור, אשר בה אנחנו מצווים למחות את קליפת עמלק, אותה קליפה של קרירות באמונה, שטוענת שהכל במקרה, ולחזק בלבנו את האמונה בהשגחה פרטית של השי"ת, ולגלות את אור ההשגחה ב'מגילת אסתר' הפרטית של כל יהודי ויהודי.

מעבודת ההכנה, להכין את ה'ראש' ולהתבונן

בספר 'חשובה לטובה' מהרה"ק רבי העניך זי"ע (מערכת סיפורים עמ' קלט) הובא משל לאדם אחד שהיה בטבעו מפוזר ומפורד, בכל לילה בעלותו על יצועו לשינת הלילה היה מפוזר את בגדיו ולכאן ולכאן עד שהיה טובע בתוהו ובוהו. והיה הדבר מפריע לו ביותר בעת קומו משנתו, כי כל עוד שלא היה מסובב את הבית מאה פעמים לא היה מוצא את בגדיו, והיה מאחר בבואו לעבודתו. פעם שפך לבו בפני ידידו, וייעצו הלה עצה טובה שבכל לילה יקח לידו דף וקולמוס ויכתוב בפרטות היכן הניח כל דבר ודבר, וכך עשה בלילה הראשון, כתב 'את כתונתי הנחתתי על השולחן', 'את הפוזמקאות על הספסל', וכך כתב את כל בגדיו, וסיים את מכתבו 'את ראשי הנחתתי במיטתי' ושכב לישון. בבקרו של יום לקח את הפיתקא בידו ואכן בתוך כמה דקות מצא את כל בגדיו, לאחר מכן מצא כתוב בפתק 'את ראשי הנחתתי במיטה', פנה האיש למיטתו ולא מצא לא את ראשו ולא את עצמו, החל זועק ומיילל "ווי בין איך... ווי איז מיין קאפ". (היכן אני... היכן ראשי...). משל זה מוכיח לדרכם של הבריות, שאף שמרבים הם בכל מיני הכנות ועניינים מכל מקום את ה'ראש' את עיקר הנקודה הפנימית הרי הם מפסידים. ולאחר מעשה הנו זועק היכן אני והיכן ראשי.

וכבר אמר הגה"צ רבי אליהו דסלר זצוק"ל (מכתב מאליהו מאמרי האלול עמ' כב) כי העשיר נוסע ל'מעיינות מרפא' להתרפא, ואילו העני שאין לו די מעות ליסע לשם יכנס לבית הרוקח (בית מרקחת), יקנה בקבוק קטן ובו מים ממיי המעיינות, ימשח עצמו בהם זעיר פה וזעיר שם, וידמה בנפשו כאילו נסע לשם. כן העשיר ברוחו בכוא ימים וזמנים נעלים ייכנס כולו לתוככי המעיינות וירפא את עצמו היטב, מה יעשה העני ברוח, יסתפק באיזה התעוררות קטנה - ב'משיחה' קטנה פה ושם, ותו לא מידי...

משנכנס אדר מרבין בשמחה

"משנכנס אדר מרבין בשמחה" הלכה זו נכתבה במסכת תענית (כט). בתוך עניני חודש אב. ויש להבין מדוע לא נכתבה הלכה זו במסכת מגילה, אשר היא המסכת המיוחדת לענין פורים?

ונראה כי הטעם לכך הוא ללמדנו שאף בשעת צער, האדם צריך לזכור את ימי השמחה העתידיים לבוא, ואל לו להתייאש מן הפורענות. וכן נאמר (ישעיהו נה, יב): "כי בשמחה תצאו", לומר שעל ידי השמחה בעבודת ה' יתברך ניתן לצאת מכל הצרות. לפיכך למרות שחג פורים הוא רק מדרבנן, נאמר במדרש (מדרש משלי ט, ב): "כל המועדים עתידיים להיות בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם, שנאמר (אסתר ט, כח): "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים". משום ששמחתם הרוחנית של עם ישראל בימי הפורים אינה נפסקת לעולמים, אפילו לא בשעות של צער ועצב.

ומה שהגמרא מקשרת דווקא בין חודש אב לחודש אדר, נראה לומר שבא כדי לרמוז לעם ישראל, שכפי שחודש אדר נהפך לעם ישראל מיגון לשמחה, שנאמר (אסתר ט, כב): "והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב". כך גם חודש אב עתיד להפוך לחודש של ששון ושמחה לעם ישראל. וכן מבואר במדרש זוטא (איכה פרשה א אות כח): "עתיד הקב"ה להפוך תשעה באב לשמחה, שנאמר (זכריה ח, יט): "כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

ועוד מצאנו במשנה (שקלים א, א) "באחד באדר משמיעים על השקלים". לפי שבאחד בניסן צריך להביא קרבנות צבור מתרומה חדשה, דהיינו, משנכנס אדר מכריזים על חידוש התרומות לעבודות הקודש במקדש, ולכן מרבין בשמחה.

ומה שחז"ל לא הגדירו במדויק כיצד לשמוח, משום שחז"ל התכוונו ללמדנו, שככל שאדם ירבה בשמחה של מצוה בכל מה שמשמחו, דבר נוסף הוא, משום שאין גבולות לשמחה הרוחנית של ימי חודש אדר. ולכך לגבי מיעוט השמחה בחודש אב חז"ל הגדירו בהגדרות הלכתיות ברורות את דיני האבלות. לעומת זאת חז"ל לא הגדירו איך מרבין בשמחה בחודש אדר, משום שהשמחה היא דבר פנימי ורוחני המשתנה מאדם לאדם, כמובא במדרש (שיר השירים רבה פרשה א אות א): "בעשרה שמות נקראה שמחה: גילה, שיש, שמחה, רינה, פצחה, צהלה, עלצה, עליזה, חדוה, תרועה, ויש מוציאין תרועה ומעילין דיצה", כי לכל אדם השמחה פורצת בצורה שונה.

לפיכך שמחת חודש אדר אינה שמחה של בדחנות או צחוק ח"ו, אלא שמחת האמונה המבוססת על הבטחון בקב"ה, וכפי שהבאנו את מאמר חז"ל (שבת ל:): נאמר (קהלת ח, טו): "ושבחתני אני את השמחה", שמחה של מצוה. ונאמר (שם ב, ב): "ולשמחה מה זה עשה" זו שמחה שאינה של מצוה. ללמדך: שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה.

אם ראית אדם עצוב צריך להוכיחו שיהיה בשמחה

בקונטרס באר הפרשה להגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א הביא בדרך צחות: שמעתי שעל כן נקטו חז"ל בלשונם (תענית כט). 'כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה', כך 'משנכנס אדר מרבין בשמחה', למה תלו הא בהא, ועוד כמה מתבאר יותר ריבוי השמחה בחודש אדר על ידי שהשוו אותו למיעוט השמחה בחודש מנחם אב? אך הכוונה הנה כאשר יראה אחד את חבריו אוכל בשר שמן בתשעת הימים שבין ר"ח אב לתשעה בו, ומשמח ב'כלי זמר' וכדו', בוודאי יצחק עליו בקול רעש גדול שהוא פורץ גדר וישכנו נחש (ראה שו"ע או"ח סי' תקנא סעי' יא). כי אפילו תינוקות של בית רבן יודעים שבימים אלו נהגו איסור באכילת בשר ולשתות יין, וכיוצא בזה 'משנכנס אדר מרבין בשמחה', שאם יראה את חבריו בפנים נפולות יוכיחו על כך בכל תוקף, וידרוש ממנו להסיר העצבון ולשמוח בשמחה של מצוה.

מאמרי הפרשה

”וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים לִפְנֵיהֶם” (כא, א)

פרשת משפטים מלאה במצוות ודינים, ובעיקר במצוות שבין אדם לחברו, וצריכים ללמוד אותה היטב עם רש"י והמפרשים כדי שנהיה בקיאים בהלכותיה.

הזו מתונים בדין

הגמרא (סנהדרין ז:): מביאה שבר קפרא דרש, למה נסמך פסוק "ואלה המשפטים", לפסוק האחרון בפרשה הקודמת "לא תעלה במעלות [-במדרגות] על מזבחי"? והסביר בר קפרא שזה ללמדנו את הדין שאמרו במסכת אבות (פרק א' משנה א') שהדיינים צריכים להיות מתונים בדין, שלא להכריע הדין במהירות אלא בשיקול דעת ובמתינות. [כמו שלמזבח עולים בכבש ולא במדרגות, שהעליה בכבש היא במתינות אבל העליה במדרגות היא יותר מהירה]. ומוסיף בעל הטורים רמז לזה, שמילת "מעלות" היא בגימטריא "מתונים".

לתדהמת כולם האברך ה"הרוג" הגיע ברגליו

מעשה נורא המלמדנו כמה צריך להיות מתונים בדין ולא להכריע במהירות על אף שישנם לכאורה ראיות, אירע בשנות ת"ח ות"ט, שהיו בהן פורענויות קשות לעם ישראל.

באותם ימי דמים, התגורר בעיר וילנא אברך צעיר לימים בשם רבי יעקב ב"ר בנימין ממשפחת אשכנזי ז"ק, [ונקראו כך ז"ק כי היו ז'רע ק'ודש מצאצאי חסידי אשכנז הקדמונים]. רבי יעקב היה מגדולי תלמידיו של רבי יעקב מלובלין - אביו של רבי העשיל מקראקא. גאונו בתורה של רבי יעקב ז"ק היתה לשם דבר, עד שתלמידו רבי דוד אופנהיים, רבה של פראג, העיד עליו, שארבעת חלקי השולחן ערוך היו שגורים על פיו.

כשהגיע לפרקו, נשא רבי יעקב את מרת נחמה בתו של רבי אפרים כהן בעל שו"ת "שער אפרים", שהיה באותו הזמן רב העיר וילנא.

נישואיו של רבי יעקב עם בתו של רבי אפרים, התקיימו תקופה קצרה לפני פרוץ המאורעות הקשים, ומיד אחרי נישואיו השתקע בוילנא עיר מגורי חותנו. יהודי וילנא ישבו אז שקטים ושאננים והיו בהם רבים שזכו לשני שולחנות, תורה וגדולה במקום אחד. שמם של חכמי וילנא דאז נודע לתהילה, ובכל מקום אליהם הגיעו היו לשם ולתפארת. רבי יעקב שקע בלימודיו בבית המדרש הגדול שבעיר, וקבל תורה מפי גדולי הדור שישבו תחת הנהגת חותנו ה"שער אפרים".

אולם, חיש מהר, ותחת ימי השלווה הגיעו ימי פורענות ותלאות. הפרעות הגיעו לוילנא שכליטא כמה שנים אחר חורבן קהילות פולין, והקוזקים עטו על העיר כחיות המשחרות לטרף.

רבי אפרים כהן, הספיק להמלט בעוד מועד יחד עם בני משפחתו, ובהם גם בתו הצעירה שזה עתה נישאה לרבי יעקב ז"ק, אך רבי יעקב חתנו, שהיה אז אברך צעיר לימים, לא הספיק להימלט עמם ונותר בגפו בעיר הנצורה. לא ארכו השעות, ורבי יעקב נלכד יחד עם רבים מתושבי העיר בידי הקוזקים הארורים, שהוציאו אותם אל גיא ההריגה. רבי יעקב פסע בצעדים כושלים יחד עם שאר השבויים, כששפתיו ממלמלות את מילות הוידוי ובלבו הוא כבר נפרד מארץ החיים בדמי ימיו. ברגליים מטות לנפול ובעיניים נפחדות, רואה רבי יעקב קוזק גדול ממדים, כשבידו חרב חדה, והוא מתז את ראשי השבויים שלפניו בזה אחר זה. התור הלך והתקצר ורבי יעקב ספר את השניות האחרונות שנותרו לו לחיות, ובקושי הצליח לעמוד על רגליו.

והנה הוא עומד כבר לפני המרצח השפל, שמביט בו בעינים מזרות אימה. רבי יעקב עצם עיניו והכין עצמו, אך, למרבה הפלא שמע את קולו של הרוצח שפונה אליו ואומר: "חבל על אדם צעיר כמוך שיהרג בקיצור ימים. ליבי לא נותן לי להתיז את ראשך". רבי יעקב לא דמיין לשמוע מילים כאלו מפי המרצח השפל, ולמרבה פליאתו, המרצח נטל את החרב שבידו, הפכה לצידה הקהה [שאינו חד], והעבירה על צווארו של רבי יעקב, ולא קרה לו שום נזק. בבעיטה אדירה שילחו הרוצח מלפניו, כשהוא לועג לו: "קום וברח לנפשך, כלב יהודי!"

לא הרחק משם, התחבאו כמה מתושבי העיר, שצפו בחרדה באחיהם המוצאים להורג, וזיהו גם את חתנו הצעיר של רב העיר. הם הספיקו לראות כיצד הרוצח מעביר את החרב על צוואריו של רבי יעקב הצעיר. בטוחים היו כי גורלו היה כגורלם של השבויים שלפניו, וביכו את גורלו המר של האברך הצעיר לימים שנהרג על קידוש השם.

ביתניים, שרך רבי יעקב את רגליו בחיפוש אחר מפלט מעמק הבכא, כשהוא ניזון מפטריות שמצא ביערות. באותה עת, הצליחו גם אותם פליטים שצפו במחוות הנוראים, להימלט מהמקום, והגיעו לחוף מבטחים. לא ארכו הימים עד שהצליחו לפגוש את רבם הנערץ, רבי אפרים כהן.

הפליטים סיפרו לרבי אפרים בצער את גורלו המר של חתנו, והיתה בביתו תאניה ואניה.

כעבור זמן, תמו ימי האבל, ורבי אפרים רצה לאפשר לבתו להנשא בשנית, ולשם כך פנה לרבי העשיל מקראקא כדי להתיר את בתו להנשא לאיש אחר. רבי העשיל מקראקא שמע את עדות הפליטים אודות החרב שנשלפה על צווארו של רבי יעקב, והתיר את האשה על פי עדות זו.

אולם האשה, בתו של רב אפרים, מאנה לקבל את פסק הדין, בטענה כי ליבה אומר לה שבעלה הצעיר עדיין בחיים. היו כמה שלעגו לה וחשבו כי דעתה השתבשה עליה מרוב צער.

לאחר חצי שנה נדהמה העיר כולה: 'ההרוג' הגיע ברגליו, כולם שפשפו את עיניהם לראות את רבי יעקב 'המת' מתהלך בריא ושלם. לאחר שרבי העשיל שמע מפי רבי יעקב את תלואותיו, החליט להפסיק להתיר את עגונות הפרעות, זאת כיון שכמעט גרם לאשת איש מן התורה להנשא חלילה, ורק בנס הקב"ה הצילם ממכשול זה.

לאחר אותו נס מופלא, נולד לבני הזוג בן שנקרא צבי הירש, שלימים התפרסם בספריו ובכינויו ה"חכם צבי", אחד מגדולי התורה המפורסמים בדורו, שמחלציו יצאה משפחה ענפה בהם צדיקים רבים כרבי יעקב עמדין בני, הידוע בכינויו "היעב"ץ", ונקרא "יעקב" כשם סבו.

הלכות הדיינים רמוזות בפסוק

עוד כתב בעל הטורים שבפסוק זה מרמוזות הלכות הדיינים: "ואלה" - ראשי תיבות: וחיב אדם לחקור הדין. "המשפטים" - הדיין מצוה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט. "אשר" - אם שניהם רוצים. "תשים" - תשמע שניהם יחד מדברים. "לפניהם" - לא פני נדיב יהדר התנכר מהם.

כאשר הדיין מרגיש ברמאות

ואלה המשפטים אשר תשים סופי תיבות "מרמה" לרמוז שאם הדיין מרגיש שהדין מרומה, [דהיינו שהרמאי מביא ראיות אבל הדיין מכיר ומבין שבעל דין זה הוא רמאי], יסתלק הדיין או יחקור היטב וכמו שנפסק בשו"ע חו"מ סי' ט"ו סעי' ג'. (בעל הטורים)

נצטוונו על הדינים במרה

ואלה המשפטים אשר סופי תיבות "מרה", לומר לנו שכבר בהיות עם ישראל במרה נצטוונו על הדינים (כדאיתא בגמ' סנהדרין דף נו:). (בעל הטורים)

לפניהם - לפני עניני העולם הזה

יש לפרש, ש"אשר תשים לפניהם" בא לרמוז, שבכל מעשיו של האדם בעולם הזה צריך ליתן קודם את התורה לנגד עיניו שלא ידחה את התורה בשביל עבודת העולם הזה, וזה מה שכתוב "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" - לפני שיקדישו זמן לעבודת העולם הזה, התורה הקדושה תהא קודם, וכן התפילה קודמת לכל, ולכן אסור לאכול ולשתות קודם התפילה.

אל תהי דן יחידי

ויש שדרשו תיבת "לפניהם" שנאמרה בלשון רבים, רמז למה שאמרו חז"ל באבות (פרק ד' משנה ח') "אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד", דהיינו יחידו של עולם, ולכן יש לדון "לפניהם", לשון רבים, ללמד שיש לדון בפני כמה דיינים ולא בפני אחד.

וכמו שראינו בגמרא (סנהדרין דף ז:): שרב אשי כשהיתה באה לפניו שאלה של טריפה, היה מכנס את כל השוחטים שבעירו, ודן יחד איתם, והסביר שעושה כך "בשביל שתגיע לנו נסורת קטנה מן הקורה" [כלומר, שלא תהא כל האחריות עליו].

ומסופר בירושלמי (נדה פרק ב' הל' ז' דף ט.), שרבי חנינא היה גר בציפורי, והיו באות לפניו שאלות בדין והלכה, והיה מוציא הלכה רק לאחר שנשאל באותה הלכה שתי פעמים והיה בטוח בדין. ואף על פי שהיו עימו בעירו רבי יוחנן וריש לקיש, למרות זאת לא היה מצרף אותם עימו בדין, אמרו: חכם הוא הזקן, שאינו זקוק לנו ומורה הוראה מעצמו מבלי לצרף אותנו. פעם אחת הגיעה לפניו שאלה, וצירף את רבי יוחנן וריש לקיש עימו בדין, אמרו לו: מה ראה רבנו שנזדקק לנו היום הזה, אמר להם: יבוא עלי [לשון שבועה] אם לא כל דין ודין שדנתי, לא דנתי אלא אם כן שמעתי מרבי לדון כן, ואף ראיתי שעשה מעשה במקרה כזה לפחות שלש פעמים, ואילו שאלה זו שבאה כעת לפני, באה לפני רבי רק שתי פעמים בלבד, ולכן הלכה זו לא רציתי לפסוק לבדי, וצרפתי אותכם עמדי. (אמרי חן)

ברכת מלך אוהב צדקה ומשפט

בספר שיבולי הלקט (תפילה סי' י"ח והביאו הבית יוסף או"ח סי' קי"ב) מביא, שמצא מדרש (לא נמצא במדרשים שלפנינו) שמספר כך: "כשניתנה תורה לישראל, ואמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, ואלה המשפטים אשר תשים לפניך, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט". ומכאן תיקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילת העמידה את ברכת השיבה שופטינו, שנחתמת במלך אוהב צדקה ומשפט.

"וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם" (כא, א)

בזוהר הקדוש כאן (שמות דף צ"ד ע"א) "אלין אינון סדורין דגלגולא, דינין דנשמתין דאתדנו כל חד וחד לקבל ענשיה". [אלו הם סדרים של גלגול הנשמות, דהיינו משפטים ודינים של הנשמות החוזרות ומתגלגלות לעולם הזה, הנידונות כל אחת ואחת כנגד עונשה]

אמונת הגלגול - יסוד בתורה הקדושה

צריך לדעת שהאמונה בגלגול היא יסוד בתורתנו ובאמונתנו, והגאון הרמ"ע מפאנו כתב חיבור העוסק בגלגולי נשמות, ובהקדמה לחיבור, כותב הרב המוציא לאור: "אף אמנם כי באמונת הגלגול רבו המתפלספים שלא יחפצו לתת לאמונה הזו יסוד ועיקר בתורתנו הקדושה, אך אנו מאמינים בכל אשר האמינו רבותנו הקדושים, והם עשו את האמונה הזו ליסוד נחוץ ועיקר גדול בתורתנו, והוא גם אחד מיסודות הדת אשר כל בית ישראל נשען עליהם. ומפורש הוא בזוהר הקדוש (הנ"ל, וכן בפרשת פנחס במדבר דף רי"ג ע"א) שהנשמות חוזרות בגלגול לתקן מה שעיוותו, עיין שם, וזכר לדבר [מהמקרא] ממה שאמרו במדרש תנחומא (ויגש סי' י') על הפסוק שאמר יעקב (בראשית מו, ל) 'אמותה הפעם' - שאיני מת אלא פעם אחת ולא אמות פעמיים. וצריך האדם להעמיק בענין הזה היטב", עד כאן לשונו, ועיין שם עוד בחשיבות אמונת הגלגול.

ובסדר הדורות (בהקדמה) כתב, רמז לגלגול מחכמי התלמוד, מהגמרא נדה (דף ל:) על הפסוק (ישעיה מה, כג) "כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון", ואמרו בגמרא: "תכרע כל ברך - זה יום המיתה, תשבע כל לשון - זה יום הלידה", הרי שהקדים המיתה ללידה, והוא לפי תורת הגלגול, שלאדם המתגלגל יש לידה נוספת אחרי המיתה. ועוד הביא, שכן נראה בתרגום על הפסוק (דברים לג, ו): "יחי ראובן ואל ימות", שפירש - "שלא ימות מיתה שניה", ואיך שייך מיתה אחרי המיתה? אלא שכוונתו למיתה נוספת אחרי שבא בגלגול.

והגאון רבי יוסף חיים בשו"ת תורה לשמה (סי' תנ"ח) הביא בשם ספר "שער הגלגולים" למהר"ח, עוד רמזים מן הפסוקים לאמונת הגלגול:

הגלגול בבעלי חיים נרמז בפסוק (תהילים כב, כא) "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי", והגלגול בדומם ובצומח נרמז בפסוק (חבקוק ב, יא): "כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה" [אבן - דומם. ועץ - צומח]. והגלגול באדם, נרמז בספר איוב (לב ב-ג) שבפסוק אחד משמע שאיוב לא היה צדיק, ומפסוק שסמוך אחריו משמע שהיה צדיק, אלא שהרשיע בגלגול הקודם. וכן מוכח ענין הגלגול מפרשת יבום דכתיב בה (דברים כה, ט): "ככה יעשה לאיש שלא יבנה את בית אחיו", משמע שהאח המייבם בונה ממש את אחיו, שהבן שיוולד למייבם יהיה גלגול של אחיו.

וכן שלמה המלך ע"ה רמז על הגלגול בספר קהלת בכמה מקומות, כגון מה שכתוב (קהלת א, ד): "דור הולך ודור בא" - קודם דור הולך ואחר כך דור בא [שאותו דור בא שוב פעם בגלגול]. וכן כתוב שם, "מה שהיה הוא שיהיה" - שהמתגלגל היה, ויחזור ויהיה, וכן כתוב שם (ח, י): "ראיתי רשעים קבורים ובאו ממקום קדוש ילכו" וכו'. עד כאן דברי התורה לשמה, ועיין שם שהביא עוד רמזים לזה בשאר דברי הנביאים, עיין שם, ואכמ"ל.

הגלגול רמוז בברכת המזון

הגאון חיד"א (סידור החיד"א ברכת המזון) מקשה: אנחנו אומרים בברכת המזון, "אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו", ולכאורה היה צריך לומר בהתחלה "בוראנו", ורק אחר כך "אבינו מלכנו אדירנו" וכו', כי הרי קודם כל האדם נולד ונברא, ורק אחר כך מכיר את הקב"ה?

מיישב הגאון חיד"א: יש לבאר שהתכוונו לרמוז כאן את סוד הגלגול, ד"בוראנו" הכוונה שמביא אותנו בגלגול, ולפי זה, הסדר של הברכה הוא על פי הנהגתו יתברך עם בראיו, כך: "אבינו מלכנו" - מלך המשפט. "אדירנו" - חזק במשפט ומביא חשבון על כל חטאיו של האדם, ואחר כך "בוראנו" - מביא אותנו לגלגול עוד פעם כדי לכולת הפשע, ואז "גואלנו" - גאולת עולם מוציא אותנו מהעוונות.

מעט מקורות על נצחיות הנפש

וקודם שנסביר ענין הגלגול, חובה עלינו לדעת שנשמת האדם היא נצחית, וכמפורש בחז"ל, שהביאו לזה מקורות בפסוקי התורה הקדושה. ונביא מעט מזעיר מן המקורות לנצחיות הנפש:

בפרשת בראשית ביצירת האדם כתוב (בראשית ב, ז): "וַיִּצְרֶה ה' אֶת הָאָדָם עֵפֶר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפִּיו נִשְׁמַת חַיִּים", ומפרשים חז"ל במדרש (בראשית רבה פרשה י"ב ס' ה'): "עפר מן האדמה" - מן התחתונים. "ויפח באפיו נשמת חיים" - מן העליונים. ונמצא שהאדם מורכב משני חלקים, חלק הגוף שהוא מן התחתונים, וחלק הנשמה שהוא מן העליונים.

וכך גם מדייקים חז"ל את הלשון בפסוק "וַיִּצְרֶה" שכתוב עם שתי יודין שפירושו שתי יצירות (ראה גמ' עירובין יח.), ומסביר המדרש (בראשית רבה פרשה י"ד ס' ג') שבאדם יש שתי יצירות שונות, מן התחתונים ומן העליונים, וממשיך המדרש: "אמר הקב"ה: אם אני בורא רק מן העליונים, הוא חי ואינו מת, ואם אני בורא רק מן התחתונים, הוא מת ואינו חי, אלא הריני בורא גם מאלו וגם מאלו [גופו מן הארץ ונפשו מן השמיים] וככה, אם יחטא - ימות, ואם לא יחטא - יחיה".

ואומרים רבותינו (ראה חזקוני בראשית פ"ב פס' ז') שלכן הנשמה נקראה בפסוק בלשון "נשמת חיים", משום שהיא חיה לעולם ואינה מתה במות הגוף. כי בשעת מיתת האדם כשהוא מסיים את העבודה שלו בעולם הזה, חלק הארץ דהיינו הגוף, חוזר לארץ ונעשה עפר כמו שהיה, כמו שכתוב (בראשית ג, יט): "עפר אתה ואל עפר תשוב", וחלק השמיים - הנשמה - חוזרת לשמיים, וכן כתוב בקהלת (יב, ז') "וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה".

ובספר נשמת ישראל (בן ישראל, מאמר ראשון פרק ראשון סוף ד"ה גם הרב) כותב, שמסקנת הפילוסופים כיון שהנשמה היא צלם אלקים, והאלקים הוא נצחי, מוכח א"כ שהנשמה שהיא חלק אלוה ממעל, היא נצחית.

ובספר שמן המור (שמים החדשים פרק י"ב ד"ה ודע כי וכן כתב בעיקרים מאמר ד' פרק כ"ט) כותב: "המופת הוא, שהגוף ככל שזיקין יחלש, לא כן הנפש, שהרי תלמידי חכמים, אמרו חז"ל במשנה (קנינים פ"ג מ"ו) ש"כל זמן שמזקינים דעתם מתווספת עליהם", שהאדם יכול להיות זקן, וכוחו וגופו חלשים, אבל ברוחו הוא חזק ואיתן, ומכאן מוכחת השארות הנפש, שהנפש אינה קשורה לגוף.

הגלגול לא בא לתקן את הנשמה עצמה

והנה ביארנו שהנשמה היא חלק אלוה ממעל, וכאשר האדם נמצא בעולם הזה, הנשמה צריכה להיות בתוך הגוף, אבל באמת הנשמה לא יכולה לסבול את הגוף הנגוף והגשמי, ולכן יש לנשמה מלבוש הנקרא "צלם", ונקרא גם "נשמה", כיון שבזכות המלבוש, נמצאת הנשמה בגוף, וזה מה שכתוב (תהילים כט, יא): "ה' יברך את עמו בשלום" - 'בשלום' אותיות 'מלבוש', ונקרא אצל חכמי המקובלים ש"ע נהורין.

והנה באמת האדם אינו יכול לפגום בנשמה עצמה כלל! ואף אם אדם עשה עוונות, הנשמה לא נפגמת כלל, ומה שנפגם זה רק "מלבוש" הנשמה, ולפעמים גם הורס אותו לגמרי, וכל יום כשהאדם ישן נשמתו עולה למעלה ומתקנים לו שם את המלבוש, כי אחרת הנשמה לא יכולה לבוא לגוף האדם בבוקר, לכן כשהאדם קם בבוקר מברך "מלביש ערומים", שמודה על זה שמתקנים לו מלבוש חדש. ואם יש אדם שעשה עוון שרק החסיר מהמלבוש מעט, אבל לא קלקלו לגמרי, גם לו מתקנים את המלבוש, ועליו מברכים "הנותן ליעף כח". (נהר שלום כוונת ברכת מלביש ערומים והנותן ליעף כח)

והמלבוש הזה נמצא במוח יחד עם הנשמה שהיא במוח. שהרי יש לאדם מוח לב וכבד, וסימנם "מל"ך", וידוע שהאדם כלול מ"נפש רוח ונשמה", והנפש - נמצאת בכבד, הרוח - בלב, והנשמה - במח, "במחשבה איתבריר כולה". וממילא גם המלבוש של הנשמה הוא במוח. והנה מלבוש זה, אם אדם לא השלימו לגמרי, הנשמה חוזרת בגלגול, כדי לתקן את המלבוש.

ויש לפרש שכיון שהנשמה נמצאת במוח שהוא בגולגולת, לכן בספרים הקדושים קראו לגלגול בלשון זה, כי גלגול הוא מלשון גולגולת, ו"באה בגלגול" היינו באה בגולגולת אחרת.

ועוד כתבו בספרים הקדושים (ראה בני אהרן על שער הגלגולים תחילת הקדמה כ"א) שתיבת "גלגול" היא גימטריא "חסד" - שהוא שם ע"ב שהוא מוחין דאבא.

הסיבה שאדם בא בגלגול

אף על פי ש"כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (סנהדרין פרק י' משנה א'), אבל כדי להכנס לגן עדן צריך לתקן את מה שקלקל, ויש כאלו שהתיקון שלהם הוא בגיהנם, ויש כאלו שהקב"ה מחזיר אותם בגלגול במקום לתקן בגיהנם. [ולקמן נבאר בע"ה, מה העדיפות של עונש הגלגול על גהינם].

והנה נודע שיש לנו בתורה רמ"ח מצוות עשה, ושם"ה מצוות לא תעשה, והן כנגד רמ"ח איברים (מכות כג: ושם"ה גידים של האדם (זוהר וישלח, דף ק"ע ע"ב).

ודע שיש לאדם גם רמ"ח איברים ושם"ה גידים רוחניים (שער המצוות בתחילתו ושערי קדושה ז' ע"א), וכל מצוה היא כנגד אבר אחד או גיד אחד שלו, ועל ידי תרי"ג מצוות מתקן את רמ"ח אבריו ושם"ה גידיו, וכשעושה מצוה הוא מחיה את האבר או הגיד הרוחני שכנגד אותה מצוה שעשה, ואם חלילה החסיר איזו מצוה עשה או עבר על לאו, אותו איבר או גיד שכנגד אותה מצווה, הוא חשוך ופגום (ראה נפש החיים שער ד פרק כ"ט), ולכן, אומר האר"י הקדוש (תחילת שער המצוות), שחובה על כל אדם ואדם לקיים את כל תרי"ג מצוות ה'.

גלגול על שלא קיים מצוות עשה

אומר האר"י הקדוש (שער הגלגולים הקדמה י"א ד"ה ודע כי האדם) שאדם יכול לבא בגלגול לא רק בגלל שעבר על לא תעשה, אלא אף מי שלא קיים את כל מצוות ה', בא בגלגול, בגלל שלא קיים מצוות עשה, כדי להשלים את המצוות שחיסר. אמנם לא כל המצוות שוות, שיש מצוות שלא באים עליהן בגלגול, ויש מצוות עשה שבאים בגלגול בעבורן, ומ"מ מובטח לו שבגלגול לא יחטא בחטאים חדשים שלא חטא בגלגול הקודם, ויש מצוות שעלול לקלקל יותר מהגלגול הקודם. והכלל הוא, שרמ"ח מצוות עשה נחלקות לחמש חלוקות:

א. מצוות אשר בזמננו אין אפשרות לקיימן, כגון: מצוות שהן תלויות בזמן שבית המקדש קיים כמו הקרבת קרבנות. על זה שלא קיים מצוות אלו אין האדם חוזר בגלגול [כי הרי גם אם יתגלגל הוא לא יוכל לקיימן].

ב. מצוות שמחוייב בהן, והיה יכול לקיימן, כמו ציצית תפילין וכו', אם לא קיימן, יחזור בגלגול עליהם כדי שיקיימן, וחוזר אפילו כמה פעמים עד שיקיימן. ואין מבטיחים לו שלא יחטא בגלגול הבא, אלא אפשר שיבואו על ידו עבירות, אפילו כאלה שעדיין לא חטא בהם בגלגול הקודם.

ג. מצוות שאין חובה עליו לרדוף אחריהן כדי לקיימן, אלא אם כן נזדמנו לפניו, כגון: תרומות ומעשרות ושילוח הקן, וזה היה יכול לקיימן ולא קיימן, גם לאלו מוכרח שיתגלגל, אמנם אם בא בגלגול רק בשביל מצוות אלו, מובטח לו שלא יחטא בגלגול זה.

ד. מצוות שאינו יכול לקיימן רק אם הקב"ה יתן לו, כגון: פדיון הבן, חליצה, יבום, וגט, ולא יכל לקיימן, ולא קיימן, על אלו אינו חוזר בגלגול, אבל יבוא בסוד עבור.

ה. בחלק זה יש מצוה אחת, והיא מצוות פריה ורביה, שהאדם מחויב לרדוף אחריה ובידו לקיימה, וחמורה היא מאוד, וכשלא קיים אותה יחזור על זה בגלגול. [אבל הגלגול למי שלא קיים מצוה זו, הוא שונה משאר הגלגולים כמבואר שם].

ו. האר"י הקדוש (שם) מוסיף חלוקה שישית, והיא מצוות לימוד תורה, שאם לא למד תורה יחזור בגלגול, שתלמוד תורה כנגד כל המצוות, ואומר רבנו האר"י שכל אדם צריך ללמוד ולדעת את כל פרד"ס התורה שהם ראשי תיבות: פשט רמז דרש סוד, ואם אדם לא למד אפילו חלק אחד מארבעת חלקי פרד"ס התורה, חוזר בגלגול להשלים את אותו חלק.

וכל האמור הוא לעניין מצוות עשה שלא קיימן, אבל בודאי גם על מצוות לא תעשה אם חלילה עבר עליהן, חוזר בגלגול.

משל מהחפץ חיים להמחיש קושי הגלגול

החפץ חיים (שפת תמים פרק ד' בהג"ה) כותב: אל יחשוב האדם שגלגול זה דבר קל, אלא ידע כי גלגול הוא דבר קשה. משל לאדם שלא היתה לו פרנסה, אמרו לו, לך לחוץ לארץ באחד המקומות הנידחים, תפתח שם מפעל ותעשה עסקים וכך תהיה עשיר. הלך והתייעץ עם חבריו ואמרו לו שזה דבר טוב, שאל את אשתו, והסכימה לו, שאל את רבו ואמר לו לילך. יצא לדרך ארוכה ורק לאחר שבעה חדשים הגיע למחוז חפצו, פתח בית חרושת והצליח ונעשה עשיר גדול, אבל היה מאוד מתגעגע לבני ביתו.

לאחר חמש שנים שלח לבני ביתו מכתב וכתב להם, שהוא מוכר את כל רכושו, וחוזר לבית, כולם התכוננו וחיכו, ויהי בחזרתו לאחר שבעה חדשים של נסיעה, והוא כבר רואה את החוף ואת אשתו וילדיו, ועוד רגע כבר מגיע אליהם, והיה מוריד דמעות משמחה והם צועקים לו בשמחה, לפתע פתאום עוצרים אותו שוטרים ואומרים לו שבמדינה שממנה הוא יצא, הוא חייב לאחד מאה שקלים, אמר להם שמיד הוא ישלח לו, אמרו לו בשום אופן, החוק הוא שמי שחייב כסף חייב לחזור למדינה לשלם את הכסף בידי, התחנן לפניהם ואמר מה זה מאה שקל, אני אשלח את הכסף ואשלח פי מאה, אמרו לו לא, בשום אופן אינך יכול לרדת מהספינה אלא עליך לחזור! ביקש, אם כן תתנו לי לפחות לנשק לבני ולבנותי, אמרו לו, אין לנו רשות, אלא מיד מכאן עליך לחזור - שבעה חדשים לילך ועוד שבעה חדשים לחזור, לא היתה לו ברירה וחזר, ולנגד עיניו הוא רואה את כל בני משפחתו שמחכים ומצפים לו ובוכים עליו.

ואומר החפץ חיים, כל זה הוא כאין וכאפס לעומת הצער שנגרם למי שחוזר בגלגול, שעובר יסורים נוראים בזה.

לפעמים אדם סובל בגלל עוונותיו בגלגול אחר

לפעמים יש אדם שסובל בעולם הזה, ולא יודע למה הוא סובל, ואומר, הרי כל יום אני משכים להתפלל, עושה מצוות ה' כמו שצריך, ולומד תורה, ולא עובר על שום מצוה, לא מדבר לשון הרע, שקר, וחנופה וכו', אם כן למה מגיעות לי כל כך הרבה צרות?

והתשובה היא כפי שאומר הדברי יחזקאל משינווא, כתוב בפרשה: "ואלה המשפטים" - אם רואה אדם שבאים עליו יסורים ומשפטים ודינים קשים, ואינו יודע על מה באו לו כי יודע שלא חטא כל כך, "אשר תשים לפניהם" - ידע שהסיבה היא לכפר על גלגולים קודמים, וזה שכתוב "אשר תשים לפניהם" - יתלה שהיסורים הקשים הם למרק העוונות של גלגולים קודמים שהיו לפני גלגול זה.

קורות חיי של האדם הם תוצאה של הגלגול הקודם

וכתב בספר קב ונקי (פרשת וישלח) וזה לשונו: יש לך אדם שהוא עשיר, אבל מצד אחר יש לו צער גידול בנים חלילה, ויש בהיפוך, והכל גלוי וידוע לפני השם יתברך, מפני שהוא הוא היודע לבדו כל תעלומות, ושורש נשמתו של כל אחד ואחד, והאיך לצרף סיגי נשמתו, הן בגלגול זה הן בגלגול אחר, ואין להרהר ח"ו אחר מדותיו יתברך שמו, רק לבקש רחמים מלפניו, ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה.

רבי עקיבא סבל בגלל הגלגול הקודם

ובחז"ל (מנחות כט:) איתא, בשעה שמשנה רבנו עלה למרום ראה את הקב"ה קושר כתרים לאותיות, ואמר הקב"ה למשה שעושה כן בשביל רבי עקיבא "שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות", שאל משה את הקב"ה: "רבנו של עולם כיצד אתה נותן את התורה על ידי הרי הוא ראוי יותר ממני?" אמר לו הקב"ה "זה ענין שלי, תסתכל עוד, הסתכל עוד וראה שסורקין את בשרו במסרקות של ברזל, שאל משה "זו תורה וזו שכרה?" אמר לו הקב"ה "שתוק כך עלה במחשבתך". כלומר, תראה במחשבה בגלגול מה עשה, ותראה בגלגול הקודם מה עשה, ותראה שהוא גלגול של זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני [ושכם בן חמור], ולא סתם נהרגו לו עשרים וארבעה אלף תלמידים [שגם במגפה של בנות מדין נהרגו עשרים וארבעה אלף], כלומר כל זה הוא תיקון מגלגולים קודמים. (שער הגלגולים פרק ט')

ולכן הקב"ה אמר לו "שתוק" כי צריך שתיקה שתעלה לעולם המחשבה, ששם סוד הגלגול.

משה ויתרו היו גלגול קין והבל

עוד כתב רבנו האר"י ז"ל (ראה ליקוטי תורה פר' שמות על הפסוק ויבואו הרועים ושער הגלגולים הקדמה ל"ג והקדמה ל"ו) שמשו ויתרו היו גלגול הבל וקין. שהנה במדרש (בראשית רבה פרשה כב, ז) מסופר, שקין והבל אמרו, בוא ונחלק את העולם, קין לקח את הקרקעות, והבל לקח את המטלטלים, ואז החלו להתווכח, קין אמר "הארץ שאתה דורך עליה היא שלי", והבל אמר "המלבושים שאתה לובש הם שלי". ואחר כך ראה קין שהבל שהיה רועה צאן, מאכיל את הצאן מגידולי הארץ, אמר לו קין "אתה גוזלן שגידולי הארץ הם שלי, ויש לך דין מוות", הלך קין והרג אותו. וגם לקח את התאומה שנולדה עם הבל. ואבד זרעו כולו במבול כדכתיב "וימח את כל היקום", היקום זה קין, אל תקרי "היקום" אלא "ויקם" שרומז לקין, שנאמר (בראשית ד, ח) "ויקם קין", וגם תיבת "היקום" הוא גימטריא "קין" עם הכולל.

וכאשר בא משה רבנו וראה את בנות יתרו שבאו לדלות מים מהבאר, "ויבואו הרועים ויגרשו" (שמות ב, יז), וכתב על זה האר"י ז"ל כי יתרו היה גלגול קין, ומשה היה גלגול הבל, וכיון שקין היה מונע מהבל מלרעות את צאנו והיה אומר לו "פרח באויר", לכן "ויבואו הרועים ויגרשו" - מידה כנגד מידה, שיתרו שהוא קין רצה לגרש את משה שהוא הבל, והרועים גרשו את בנותיו. עד שבא משה שהוא הבל ויושיעו, שהבל מחל לקין על זה, ואז בא יתרו [קין], והתעורר לתקן מה שחטא ואמר קראן לו ויאכל "לחם" האכיל והשקה אותו והחייה אותו, וזה לתקן את מה שקין הרגו, וגם "לחם" זו בחינת אשה שהביא לו את בתו במקום התאומה שלו שלקח לו בגלגול הבל. ומאידך גיסא: "ומשה היה רועה את צאן יתרו", ועכשיו בגלגול זה לוקח אותם למדבר שלא להנות מן הגזל.

ולכן כתוב שיתרו אמר למשה (שמות יח, ו): "אני חתנך יתרו בא אליך" וכו', אני חתנך יתרו, ראשי תיבות אח"י, שהיה אחיו מגלגול קודם, ושני בניה עמה, תיקון על מה ששפך את דמי הבל, דמי אחיך זועקים אלי מהאדמה. "ואשתך" - ולא אמר בתי, לרמוז כי זאת התאומה שגולתי ממך. "ושני בניה" הרי הזרע שהיה אמור להיות שלך.

גלגול ראשון נקרא "אב" ושני נקרא "בן"

וכתב רבנו האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה ד', ספר הגלגולים פרק ו'), מי שבא בגלגול בפעם הראשונה נקרא "אב", ומי שבא בגלגול בפעם השנייה נקרא "בן", ועל פי זה פירש מה שכתוב בתורה (דברים ה, ט-י): "פוקד עוון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצוותי", פוקד עוון אבות - מדבר על הרשעים שבאים בגלגול עד ארבעה פעמים, שמחסר עוון "אבות" זה בגלגול הראשון, על "בנים" - גלגול שני, ועוד מביאו על שלשים ועל רבעים פעם שלישית ורביעית.

אבל "ועושה חסד לאלפים" מדבר על הצדיקים, ש"חסד" הוא גימטריא גלגול, שעושה גלגול לאלפים, אפילו אלפי גלגולים, למי ש"אוהבי ושומרי מצוותי".

מעשה נורא מזמן הבעל שם טוב

מעשה שהיה בימי הבעש"ט זי"ע (ראה הגהות מקור מים חיים על פירוש הבעש"ט פרשת משפטים אות א') שעשיר אחד הזדמן לו לנסוע למרחקים לזמן רב, והפקיד את ארנקו עם הון רב של כמה אלפים זהובים אצל ידידו הנאמן שהיה עני ואביון. כעבור זמן, אחר שנסע העשיר לדרכו, נפטר פתאום העני לעולמו והניח אחריו כמה בנים, וכשבאו לחלק ביניהם הירושה, דהיינו, החפצים המועטים שהניח אחריו, מצאו במקום מוצנע את המטמון, הנ"ל.

המה ראו כן תמהו מאין בא לאביהם אוצר רב כזה, והחליטו שבוודאי היה אביהם איש קמצן מאוד והטמין כל הונו בסתר וחי בעניות ודחקות, וחלקו ביניהם העזבון הגדול הזה, וכל אחד בנה לו בית נאה ומהודר כראוי לנגידים, והיה הדבר לשיחה בפי הבריות איך בין לילה נתעשרו...

בשוב העשיר לביתו, כשסיפרו לו את המאורע הנפלא איך שמת חבירו העני והניח אחריו עשירות גדולה לבניו, התחיל לצעוק מרה ולבכות, אוי לי! הלא כל העשירות הלזה שלי הוא, כי קודם נסיעתי הפקדתי אצלו את רוב רכושי...

וירץ תיכף אל היורשים, ויאמר להם שהארנק שלו היה אצל אביהם, ותבעם שיחזירו לו את פקדונו. ענו לו היורשים שאינם יודעים כלל מזה, ואין שום טענה ותביעה עליהם.

וכראות העשיר כי הפנו אליו עורף, הזמינם לדין תורה, ופסק הדין שישבעו היורשים שבועה על כך שאביהם לא ציוה אותם על פיקדון כזה, ויפטרם, וכן עשו, ופטר אותם מלשלם.

נעשה מזה רעש גדול בכל העיר והסביבה, כי בהכירם את העני המנוח, הרי האמת יעד לעצמו שהמעות הללו לא היו שלו אלא הם של העשיר, ואם כן, איך יצא פסק מהבית דין שהיורשים אינם מחוייבים להחזיר לו כלום.

נסתבב הדבר שהמעשה הגיע לאזנו של המגיד ממעזריטש זי"ע שהיה אחד מתלמידי הבעש"ט זי"ע, ונכנס אל רבו ושאלו, הרי כתיב "דרכיה דרכי נועם" (משלי ג, יז), ואיך אפשר שעל ידי משפטי התורה יצא פסק דין מעוות כזה, שהרי הכל יודעים את האמת שהארנק היה בפקדון אצל העני, ואיך יצא הפסק דין שהמעוות היו שלו.

ענה לו הבעל שם טוב הקדוש, בוא ואסבירך, השכם מחר בבוקר מוקדם וצא מחוץ לעיר, והלכת אל מקום פלוני שנמצא באיזו פרשת דרכים, ותמצא שם אילן גדול ורחב עם ענפים גדולים, וסמוך לו יש מעיין עם באר מים חיים, ועלה על האילן ושב שם כל היום ותתכסה בין הענפים באופן שלא יוכלו לראותך, ולא יודע שאתה מסתתר שם, וכל מה שתראה שם שמור בלבך, ושתוק, וכשיפנה היום תרד מהאילן ותבוא אלי ותספר לי מה שראית... **וכן** עשה, השכם בבוקר התפלל, וילך אל המקום אשר אמר לו הבעש"ט, ועלה על האילן וישב שם בין הענפים טמיר ונעלם מעיני הבריות.

ויהי כחצות היום וחום גדול שלט על פני הארץ, וירא והנה בא סוחר אחד רוכב על סוסו והוא עייף ויגע, וכראות הסוחר את המעיין, ירד מן הסוס ושתה ממי המעיין להחיות את נפשו במים קרים על נפש עייפה, וישכב לנוח קצת תחת צל האילן, והסיר את חגורתו מעליו אשר בה היה טמון כל כספו כמנהג הסוחרים וישם מראשותיו וירדם. כעבור חצי שעה הקיץ משנתו ועלה בחפזו על סוסו וירץ לדרכו, ובהחפזו שכח חגורתו עם הכסף תחת האילן.

לא עברו אלא כמה רגעים והנה סוחר שני בא והוא רוכב על סוסו וגם הוא עייף וצמא, ובראותו את האילן והמעיין תחתיו קפץ מעל סוסו ושתה מהמעיין ובגשתו אל האילן לפוש מטורח הדרך, ראה את המציאה, ויפן כה וכה וירא כי אין איש, וילבש את החגורה עם המעות תחת חגורתו, וימהר וישיש לרוץ אורח...

כעבור זמן מה והנה עני אחד בא ומקלו בידו, ומחמת חום היום ועייפות הדרך, שם פניו אל המעיין והרוה את נפשו מים לצמאון, והניח עצמו לישון תחת האילן.

בין כך ובין כך הרגיש הסוחר הראשון באמצע הדרך כי חסרה לו חגורתו אשר שכחה ועזבה תחת האילן, ותיכף חזר במרוצה דחופה אל המקום אשר היה שם בתחילה, ובקפצו מעל סוסו מצא שם את העני ישן. וכמובן שחשדו שהוא בוודאי מצא שם את החגורה עם המעות ולקחה לעצמו, והקיצו ברגזה ואמר לו החזר החגורה אשר מצאת פה, כי שלי היא.

השיב העני בתמהון ואמר: על איזו חגורה אתה מדבר, ומה אתה רוצה ממני? וימלא הסוחר חימה ויך אותו במקלו מכות אכזריות, כי אדם בהול על ממונו, ובחפשו קרע את תרמילו ואת חלוקו אשר זה היה כל רכושו, וצעק עליו ככרוכיא, גנב! החזר לי את מעותי! ויוסף להכותו, ובראותו כי לא הועיל מאומה, הניחו וחזר לדרכו בפחי נפש. **והעני** נשאר בעירום ובחוסר כל, היה מוכרח לנוח תחת האילן עד ששכב רוחו בקרבו, ואחר כך ליקט את בלאות סחבותיו אשר היו מפוזרות על פני השדה והלך לדרכו...

התלמיד אשר ישב שם כל היום בין ענפי האילן ראה את כל המאורעות התמוהים, ורק פקודת רבו - הבעל שם טוב - שמרה את רוחו להתאפק בכל כוחו לבלי להגיב על כל הנעשה. ובראותו שהנה היום פנה, ירד מהאילן והלך ישר אל רבו הק', וסיפר לו את כל אשר ראו עיניו.

או אז אמר לו הבעש"ט הסכת ושמע ואתן לך להבין דבר לאשורו: הסוחר הראשון שראית שאבד את כל מעותיו, בגלגול הקודם היה לו דין תורה כמו בסיפור שאתה סיפרת לי, וגם הוא נשבע שבועה שאביו לא פקד אותו ולא ציוה על פקדון כל שהוא, ועל ידי זה זכה בדין ונתעשר בהון רב ממה שאינו שלו. והסוחר השני היה בגלגול הקודם המפקיד שאבד את מעותיו בדין תורה על ידי שבועה הנ"ל, והוכרחו שניהם לבוא בגלגול, ומסבב כל הסיבות הזמינים לאותו מקום, כדי שיתוקן הדבר ויחזור הממון לבעליו...

חזר התלמיד ושאל, מילא שני הסוחרים, אבל העני למה סבל. השיב לו הבעש"ט, העני היה הדיין בדין תורה הנ"ל בגלגול הקודם, ונענש על שהעמיד דבריו על דין תורה, שאם רואה הדיין שבא לפניו דין מרומה צריך לטכס עצה ולעשות פשרה.

וסיים הבעל שם טוב: שעל כוונה זו הסמיך הזוהר הקדוש עניין הגלגולים אל הפסוק ואלה המשפטים - "אלין אינון סדרין דגלגולא, דינין דנשמתיין דאתדנו כל חד וחד לקבל ענשיה" - דהכוונה הוא, ליישב מה שלפעמים יוצא פסק בדין תורה שאינו מובן בעיני הבריות ונראה כעיוות הדין, אמנם ע"י סידרין דגלגולא נתקן ונסדר הכל...

מעשה גלגול נשמה עם מרן רבי יהודה צדקה

ראש הישיבה מרן רבי יהודה צדקה זצוק"ל סיפר על אחד מבני משפחתו שהיה צדיק גדול והיה משכים כל לילה בחצות, ואמו בקשה ממנו שכל בוקר יבוא ויאמר לפניו את ברכות השחר כדי שתענה עליהם אמן, וכך היה, שכל בוקר היה הולך במיוחד לאמו ומברך לפניו ברכות השחר.

והנה באחד מן הימים בחורף קשה הסיקו את התנורים, ונתפסה האש באותו חכם ונשרפו רגליו, ובאותו הזמן היה בית חולים בירושלים רק בהר הצופים והיתה עת מלחמה, ולקחו אותו לבית חולים. ובהיות הבוקר, אמו שרגילה שבנה בא אליה, לא הגיע, ואמו שאלה את הסובבים היכן בני? שתקו ולא אמרו לה שהוא נשרף ברגליו.

ולבניתים בבית החולים אמרו לו הרופאים שאי אפשר לרפא את הכוויות שיש לו, ועוד יום יומיים הוא הולך ח"ו מן העולם. כיון ששמע כך, הלך, וסיפר לאמו כל המעשה ומה שאמרו לו הרופאים. בכתה ואמרה, מה עשה בני שכך נהיה לו, שום עבירה לא עשה מעולם. באו אליה בחלום ואמרו לה וכי את יודעת חשבונות שמים, כך וכך עשה בשוגג בגלגול הקודם, ועכשיו הוא צריך תיקון לזאת.

התעוררה והלכה לראש הישיבה מו"ר רבי יהודה צדקה זצוק"ל ושאלה אותו מי שעושה עוון כך וכך מה דינו, אמר ראש הישיבה שריפה, ואז סיפרה לו את החלום שחלמה, מיד לקח ראש הישיבה ספר "לשון חכמים" והלך לקרובו הנ"ל ועשה עמו וידוי על אותו חטא, ואחרי יום יומיים יצא בריא מבית החולים, וחי עוד עשרים ואחת שנים.

רבי אברהם עדס גילה לחכם יהודה פתיה על גלגול בנו

עוד מסופר על מו"ר חכם יהודה פתיה צדקה זצוק"ל (בעל מחבר הספרים "בית לחם יהודה" ו"סבא דמשפטים", וכן ספר "עין הרקח", על האדרא רבא וזוטא) שאף אחד לא ידע עליו, וכשבא לארץ, נתגלה הרשב"י בחלום למקובל רבי אברהם עדס, סבו של מו"ר רבי יוסף עדס זצ"ל, ואמר לו שיש לרבי יהודה פתיה ספר חשוב שהוא פירוש על האידרות, ותגיד לו שיפרסם ספר זה.

באותו זמן היה הרב בן ציון חזן זצ"ל גבאי של ישיבת פורת יוסף והרב של העיר העתיקה, ושאלו רבי אברהם עדס אם יש חכם אחד בשם רבי יהודה פתיה, אמר לו בודאי יש, עכשיו הגיע לארץ ישראל, הלך אליו רבי אברהם ושאלו על הספר עם פירוש האדרות, אמר לו חכם יהודה: איך כבודו יודע, אמר לו, רשב"י נגלה אלי בחלום ואמר לי להגיד לך שתוציא את הספר לעולם.

והנה תוך כדי שדברו שניהם, היה לחכם יהודה בן אחד צעיר שהיה עושה מעט הפרעות, ורבי יהודה נתן לו איזה מכה להשתיקו, אמר לו רבי אברהם עדס אל תרביץ לו שהוא בגלגול הקודם היה מלמד בחדר לילדים והרביץ להם, ולכן עכשיו בא בגלגול והרבה מרביצים לו, אבל באמת הוא כבר הולך לגמור את התיקון שלו.

לאחר זמן חלה בנו, בא חכם יהודה לבנו ואמר לו: "זוכר אתה שרבי אברהם עדס דיבר אתי? אתה יודע מה אמר לי? שאתה גלגול של רב לתלמידים שהיה מרביץ להם", עכשיו בא תעשה וידוי ותגמור את התיקון שלך, ואכן אמר וידוי והלך מן העולם.

תינוק שנפטר ביום שלאחר הברית

עוד מסופר שרבנו האר"י היה באיזו ברית, ומיד אחרי הברית לפתע מת הילד, בכתה האמא בכיות גדולות, אמר רבנו האר"י לאמא - יש לך זכות גדולה ואין לך מה לבכות, היות והילד הזה גלגול של רב גדול שבעבר עשו לו הברית מקודם יום השמיני, ולכן זה עתה בא בגלגול רק כדי לתקן ענין זה.

מדוע צריך גלגול ולא מספיק גהינם

בעל הראשית חכמה רבי אליהו דוידש זצ"ל מקשה בשער היראה (פרק י"ג אות פ"ב) בשם רבו הרמ"ק, וכמו שכתב בספרו שיעור קומה ערך "גלגול" דף פ"ג עמ' ב'. מדוע הקב"ה מביא אדם בגלגול, ולמה לא יכניס אותו ישר לגיהנם, ויזדכך שם? ומתרץ כך:

כי טעם הגלגול הוא משתי סיבות: א. לחסרון מצוה שלא השלים וצריך לחזור ולהשלים כראוי, ולזה מוכרח לבוא בגלגול כי אין גיהנם אלא לטהרה בלבד, אבל לא להשלים חסרון.

ב. יש עוונות שהגהינם מטהר ויש שאינו מטהר. והמשל בזה לאדם המנוגע בגופו ובאבריו בנגעים גדולים ועצומים, והנה יש נגעים שיוכל הרופא לרפאותם בלי חתיכת אבר שלם אלא יחתוך ממנו מעט מן הבשר המעופשת ההיא

עד שיבריא, אבל לפעמים יקרה שצריך לחתוך כל האבר כולו כדי שלא ימות ויגיע הנגע אל הלב אז חותך כל האבר ונמצא האדם ההוא בעל מום מאבר אחד, זרוע אחד או שוק אחד וכיוצא בו.

וכך הוא לענין פגמים של העוונות, שיש פגמים שאדם פגם באחד מאבריו שאם היה בגיהנם יזדכך ויבריא אותו האבר, אבל יש מי שפגם באבר אחד כל כך עד שאם יכנס בגיהנם יתבטל כל האבר ההוא מכל וכל, ואין הקב"ה חפץ שאדם ישאר בעל מום בגן עדן אלא יחזור לעולם לתקן, ואז אפשר שיהיה בעל מום כפי האבר שבו פגם בתחלה ואז צריך שבמותו יעשה תשובה ובוז מתקן על מה שעבר בגלגול הקודם.

אמנם הגהנים אינו אלא לטהר העונות שאין בטהרתם כריתת אבר והוא מה שאמרו חז"ל (עירובין יט.) פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם ק"ו ממזבח הזהב. וזו היא ענין השליטה שתשלוט בהם מכל וכל לכלותם, אבל ודאי שאש הגהנים תטהר אותם מבחוץ את החשך והפגם ההוא שבאברי הנשמה, והוא כמשל הרופא שישם סם אחד על המכה כדי לאכול הבשר הרע ההוא. ובצאת הנשמה מגיהנם היא חסרה מבשר איכריה כמשל שהמשלנו וחסרונה ישתלם על ידי אור "שמש צדקה ומרפא בכנפיה" (מלאכי ג, כ).

נמצא שכל מה שה' יתברך מביא את האדם בגלגול לעולם הזה, זה לטובתו כדי שעל ידי תשובתו יתקן העוון, כי הגהנים הוא רק בבחינת תחבושת ורפואה כדי שתהיה הנשמה זכה וברה ותוכל לשבת עם הצדיקים.

ועוד אומר האר"י ז"ל, כי הגהנים זמנו קצוב רק י"ב חודש, ויש שמגיע להם עונשים גדולים של מאה שנה, או אלף שנה. כמו שמוכא בשער הגלגולים (בהקדמה דף כ"א, הקדמה כ"ב, וכן בספר הגלגולים פרק ל"ה) שהרשעים אחר מיתתם נכנסים בגיהנם ומקבלים שם את עונשם ומתכפר להם ומשפטים י"ב חודש, ויש רשעים שכתוב בהם (שמואל-א' כה, כט): "ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע". ואינם זוכים ליכנס לגיהנם אחר פטירתם למרק עוונם. אמנם נפשם הולכת מדחי אל דחי בגלגולים משונים עד ימרק ענשו קצת, ויוכלו ליכנס רק אחר כך בגיהנם י"ב חודש להתכפר לגמרי, ולאילו אין זמן קצוב כי לפעמים ילכו מדחי לדחי בגלגולים ההם, עשרים שנים או מאה ואלף שנים, והכל תלוי כפי ערך העוונות שעשו בעולם הזה.

למעט בדיבור כדי להינצל מאיסורים ומגלגולים

כתבו בספרים הקדושים (ראה שער הגלגולים פרק ל"ה) שהמדבר לשון הרע מתגלגל בכלב, וזה מה שכתוב (במדבר לב, מב): "ויקרא לה נובח" "לה" - ראשי תיבות: לשון הרע, שהמדבר לשון הרע מתגלגל בכלב שנובח רחמנא ליצלן.

ולכן צריך להשמר מאוד מדיבורים אסורים, ובכל דיבור ודיבור שידבר בעולם הזה, אפילו לצורך עסקים וכו', יכול לבוא לידי פשע, או לשון הרע, או שקר, או כעס, שאי אפשר לאדם להינצל מעוון בשעה שפותח פיו, וכן רמזו בפסוק (שמות כב, ח) "על כל דבר - פשע", לרמזו שכל המרבה דברים מביא חטא. ואחר כך גם עלול להתגלגל בכלב. **וכתוב** (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא", ויש לפרש על דרך הרמז: "וכל כלי פתוח" - כלומר הפה שהוא פתוח, "אשר אין צמיד פתיל עליו" - שלא צומד וקושר פיו מלדבר דברים בטלים. אז "טמא הוא" - אי אפשר שלא ידבר לשון הרע ושקר. וזה מה שאמרו בגמרא בברכות (דף סב:) "מצאו נעול בידוע שיש שם אדם", אם הפה נעול יש כאן אדם טוב, אבל - "בפתוח בידוע אין שם אדם".

וכן כתב הגר"א באיגרת לבנו: "על כל רגע שחוסם פיו בעולם הזה זוכה לאור הגנוז שאין כל בריה ומלאך יכולים לשער".

כיצד ידע האדם מה צריך לתקן

בספר "דעת ותבונה" (פרק מ"ט דף קי"ד ע"א) כתב הרב המגיה, כיון שאין עתה מי שיגיד לנו את הגלגול שלנו ומה באנו לתקן, אם אדם יש לו חשק ועושה תשובה ורוצה מאוד לילך בעבודתו יתברך. ה' יתברך ישים בלבו איך להתנהג, ויעשה דברים הנצרכים לתקון נשמתו ואז לא יצטרך יסורים וכו'. אבל אם אדם אין לו שום ידיעה וכו' נשלם התיקון ע"י יסורים ה' יצילנו. ואם כן בדור יתום הזה העיקר הוא כוונת הלב והכנעתו, וההתלהבות והשתוקקות שלו בעבודת ה' ית, ואז הקב"ה יחוס עליו ויגלה לו את הדרך אשר יעשה.

וכן כתב הרב שמשון ששון כי אם אדם משתדל הרבה בדרך ה' וכו', יגלו לו מן השמים את הדרך אשר ילך בה ואת הגלגול והתיקון שלו.

והגר"א כותב (בביאורו לספר יונה ד, ג) כי במה שנכשל האדם בגלגול זה הרבה פעמים, ובאיזו עבירה שחשקה נפשו במאד, אלו הם הדברים שעליו להשתדל ביותר בתיקונם, כי עבורם נתגלגל עתה.

וכבר הקדימו הרמ"ק (אור יקר סבא סי' ז דף כז-כח) שכתב: הדבר שיש לו טורח בו, הוא הדבר שעליו נתגלגל ועליו לתקנו, כדוגמת מי שיהיה גלגול מצד החדש [שהוא משורש חסד], לא ימשך ולא יחטא בעבירות מצד הטבע החם [כי יש לו חמימות לחדש וכיו"ב], אמנם יחטא שלא יהיה חזק בקידוש שם שמים ברבים שצריך לזה אומץ וגבורה, [כי בא לתקן את מידת הגבורה] ויהיה צריך להתחזק להמשך לקדש שם שמים ברבים, עכ"ל.

וכן כתב (בספרו שיעור קומה ערך גלגול דף פ"ג עמ' ב') וזה לשונו שם: "ואם תאמר במה ידע אדם את הדבר שעליו בא [בגלגול] אם מצוה או עבירה כדי שיזהיר עצמו או יתקן עצמו בענין זה? ויש לומר דהענין הזה הוא מוטבע בסגולה באדם, בסוד רדיפת הנשמה וחשק הנשמה בענין המצווה [המסויימת], או שיצרו מפתחו על אותה עבירה שהכשילו [בגלגול ה] קודם, ומחתרת לגנב היא חתורה מ[גלגול] קודם, ובא לו היצר הרע באותו דרך, לכך יזהר ממנה ביותר".

וכתב בספר אור המאיר (שיר השירים דפוס וורשא דף טז ע"ב ד"ה אקומה) וזה לשונו בקיצור: אם האדם אינו יודע בעצמו מה שהוא חסר, ובאיזה ממחשבותיו יאחז ואל ירפנו, יתחיל לתקן מלא קומתו מראש ועד עקב, וזהו עצה היעוצה לדעת באיזה אבר מרמ"ח אבריו הוא מרוחק מעבודת הבורא, ובאיזה אבר הוא נפרד ונוטה לסטרא אחרא, והספרים נתנו עצה וסימן, אם בראות אדם שהתאוה גוברת עליו באחת מן המידות המגונות יותר, ידע נאמנה שבשביל זה נברא בעולם הזה, לתקן מה שעיות בגלגול ראשון, ואחרי זאת שבוחן ומסבב מלא קומתו להשכיל לדעת על מה אתא להאי עלמא שפלא לתקן, ומרגיש בעצמו באיזה מהן התאוה גוברת, יאחז במעוז שכלו לתקן זאת, ולא ירפנו, עד כאן דבריו.

מעשה נורא בתינוק שקרא קריאת שמע

הגאון חיד"א (שם הגדולים מערכת גדולים אות י' סעי' י"ד) מביא, שהגאון רבי יהודה אריה ממודינא, מספר על עצמו, שכאשר למד את ענין הגלגולים, לא הבין זאת ולא נכנס לו לראש. והיו לו שכנים שנולד להם בן, והיה התינוק בוכה כל הזמן, ראה את הוריו בוכים, שאל אותם למה אתם בוכים, אמרו לו, כל הזמן הוא חולה ובוכה, בירך הרב את אותו התינוק בלי שיכנס לביתם.

לאחר חמשה חדשים בהיות התינוק בן ששה חודשים, צעקה אמו שהוא גוסס, הלך רבי אברהם הלוי ונכנס לבית שהתינוק נמצא, וכשנכנס ר' אברהם הלוי ישב התינוק כמו אדם גדול וקרא קריאת שמע בקול גדול מילה במילה בדקדוק גדול, והלך לעולמו, אמר רבי אברהם כעת אני מבין מה שאמר האר"י ז"ל על סוד הגלגול, כי זה היה ודאי גלגול.

מפי עליון לא תצא הרעות

בספר שם עולם ל"חפץ חיים" (שם עולם ח"א שער שמירת השבת פ"ג) מובא וזה לשונו: "ואל יהיה לפלא בעיני האדם, אם כן שיש השגחה בעולם, למה זה ענין וזה עשיר, הלא במעשים טובים מצוי כמה פעמים שעושה העני כמו העשיר, ולפעמים יקרה שהוא בעל מעשים עוד יותר מן העשיר.

זה דומה לאורח שבא לבית המדרש, וראה שהגבאי מחלק עליות, לכהן וללוי מן המזרח, לשלישי מן הדרום, לרביעי מן המערב, לחמישי וששי מן הצפון, ויתמה עליו ויאמר, למה ברר דוקא לאלו מן המזרח, הלא יש יפים מהם, ועוד למה בשלישי ברר לו את הדרום, והלא במזרח היה די לכולם, והם יפים מהם, וכן כהאי גוונא תמה על כל העליות, למה בכל העליות יחפש אחר אנשים שברוח אחר.

השיב לו פקח אחד על תמיהותיו, האורח בא לשבת אחת והוא רוצה לידע תירוץ על כל הקושיות שיש לו, אילו היה האורח פה כמה שבועות זה אחר זה, היה רואה את החלוקה של הגבאי איך שהכל הוא בסדר נכון, בשבוע ראשון של החדש נתן כהן ולוי לאיש פלוני ופלוני שבמזרח, וכן שלישי ורביעי לאיש פלוני שבמזרח, ובשבוע שני לפלוני ופלוני, על כן מוכרח עתה לדלג אותן האנשים, ולפעמים לאותו הרוח כולו, וליתן לאנשים אחרים שברוח אחר.

כן הוא ממש בעולם הזה, האדם בא לפה לרגעים אחדים כי כמה ימי שנותינו, והוא רוצה לידע תירוץ על כל הקושיות שיש לו, מפני מה זה ענין וזה עשיר, וכהנה קושיות אחרות שיש לו, אלו היה חי פה כמה מאות שנים יחד, היה רואה שלפני מאה שנה היה זה העני עשיר והעשיר עני, ונבחן אז בנסיון וכנ"ל, דהיינו שפגשו העני ובקשו שיפרנסו ולא רצה. וגם אולי חטא אז הרבה על ידי עשירותו, ומוכרח עתה בגלגול זה להבחן בכור של עוני אולי יעמוד בזה, וגם כדי לכפר על מעשיו הראשונים.

ולפעמים גורם החטא שמהפכין עליו הדבר בעודו בחיים, וכמו שאמרו חז"ל (תמורה דף טז). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר לו פרנסני, אם מפרנסו מוטב, ואם לאו (משלי כב, ב) "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'", מי שעשאו עשיר לזה עושה אותו עני, עני לזה עושה אותו עשיר.

אבל עתה שימי האדם קצרים מאד, ואינו רואה את העולם ועניניו כי אם מעט מזעיר, כאכסנאי העובר ממקום למקום, ואינו מכיר אפילו את נפשו השוכנת בתוך גופו מי היא, ומאיזה שבט הוא, ועל מה בא לתקן עתה, אם הוא פעם ראשונה בזה העולם, או אפשר שכבר היה פה כמה פעמים ולא השלים עבודתו.

ובין שדעת האדם מעוטה כל כך, אין לנו לחקור אחר הנהגתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, וצריך האדם להתהלך עמו בתמימות, ולהאמין שכל מה שהוא עושה הוא הכל לטובה, כי (איכה ג, לח) "מפי עליון לא תצא הרעות", ואז בודאי יזכה לראות בסוף באלו הדברים, שהיה הכל רב טוב וחסד", עד כאן לשונו הקדושה של החפץ חיים.

רשע וטוב לו

עוד כתב החפץ חיים (שם עולם ח"ב שער ההתחזקות פרק י"ב) וזה לשונו: "תשובה על מצוקותינו ומה שלרשעי העולם הזה נותנים הרבה טוב בעולם הזה, ענינו דומה לגביר אחד שהיו לו בעסקו כמה אכרים שהיו עובדים עבודתו, והגיע הזמן שהיה צריך לעשות נישואין לבנו, והתבונן בנפשו, הלא ודאי יבואו גם האכרים ביום שמחת נשואי בני ויעכרו שמחתי, כי אז הלא יתקבצו כל אצילי העם לכבודי, ואין מדרך הכבוד שיבואו גם הם בתוכם, ועל כן טוב לפני שאתן להם את חלקם קודם, כי זה הם מבקשים.

ויקראם ויאמר להם, הנה אתם משרתי אתן לכם חלקכם קודם שמחת בני, ויערוך לפנייהם שלחן עם בשר וי"ש הרבה וכלי זמר, ויאכלו וישתו, וישמחו איש אל רעהו על הטוב שעשה עמהם, ובזה נפטר מהם, שלא היה להם מקום בשמחת בנו.

והנה כל הרוואה אותם אוכלים ושותים ושמחים קודם כל, בזמן שאפילו אוהבי הגביר לא טעמו מאומה משמחת בנו, הלא יתמה על הדבר, ויחשוב האמנם האכרים האלה חשובים אצלו מכל. אבל היודע אחרית דבר וראשיתו לא יפלא כלל בזה, וידע כי כונתו רק לתת להם חלקם ולהפטר מהם. והנמשל מובן מאליו.

וכעין זה איתא בספרא פרשת בחקותי על הפסוק (ויקרא כו, ט) "ופניתי אליכם", משלו משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים הרבה, והיה שם פועל אחד ועשה עמו מלאכה ימים הרבה, נכנסו הפועלים ליטול שכרם, ונכנס אותו הפועל עמהם, אמר לו המלך, בני אפנה לך הרובים הללו [היינו הצעירים שהם צעירים לעומתו] שעשו עמי מלאכה מועטת, ואני נותן להם שכר מועט, אבל אתה חשבון רב אני עתיד לחשוב עמך. כך היו הצדיקים בעולם הזה מבקשים שכרם מלפני המקום, והרשעים עושי רע כל היום גם הם מבקשים שכרם מלפני המקום, והמקום אומר להם לצדיקים, בני אפנה לכם, הרשעים הללו עשו עמי מלאכה מועטת ואני נותן להם שכר מועט, אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשוב עמכם, לכך נאמר ופניתי אליכם, והיינו שאפנה מתשלום שכר של הרשעים ואז אֶפְנֶה אליכם". עד כאן לשון החפץ חיים.

העולם הזה נמשל לאוטובוס

ראש הישיבה מו"ר רבי יהודה צדקה זצוק"ל היה אומר, כי העולם הזה הוא כמו אוטובוס, אחד יורד בתחילת המסלול אחד יורד באמצע, ואחד בסוף, כל אחד מתי שצריך, זה שצריך לרדת בהתחלה, לא אומר, גם אני שילמתי לנהג כמו כולם ולכן ארד בסוף, כיון שאם כן לא יגיע למקום שצריך, ויצטרך לקחת אוטובוס חזור, כך יש אדם שנפטר מוקדם ויש אחד מאוחר, יש אחד סובל ויש שאינו סובל כל אחד לפי התיקון שצריך לתקן.

מעשה נורא באחד שחזר בגלגול בסוס

מעשה ידוע בזמן שהיה הבעל שם טוב (אהבת חיים פרשת ניצבים), שהיה אחד שהיה עובד בטחינת קמח, והיה טוחן על ידי סוס, שהיה קושר את עינו וקושר אחריו חטיה והיה רץ סביב וכך היה נטחן. והנה היה לו פועל שהיה מרמה אותו, והיה מרוויח במשך שנים על ידי שמרמה את בעל הבית.

וכתוב (ירמיה יז, יא) "עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו", וכך היה, שמת אותו פועל בעודו צעיר בחצי ימיו. בעל הבית הביא פועל חדש וראה שהתחיל להרוויח הרבה יותר... ולא זו בלבד, אלא נולד לו סוס חדש, הסוס החדש היה כל כך טוב, עד שהכפיל לו את ההכנסות, והיה בעל הבית שמח וטוב לב.

והנה הפריץ של העיירה שמע שיש ליהודי הזה סוס מובחר מאוד, הלך ליהודי ואמר לו שרוצה לקנות את הסוס, אמר לו תיקח כל מה שתראה חוץ מהסוס, הוא מקור פרנסתי, אמר לו הפריץ, לכן אני רוצה אותו מפני שאין סוס כמוהו, ואם לא תתן לי אותו, אני אקח אותו בכוח! לא היתה ברירה ליהודי, ומכרו, ונקב סכום גבוה מאוד וקיבל את הכסף, והפריץ לקח את הסוס.

ויהי בלילה, והנה נגלה ליהודי בחלום אותו פועל שמת, ואמר לו: אני נמצא בתוך הסוס, שאלו למה, ואמר לו כי אני גנבתי אותך ורמיתי אותך כל השנים, ולכן הקב"ה החזיר אותי בגלגול בסוס שאני מעבד אצלך, להשלים מה שגנבתי ממך כל השנים. אבל עכשיו מכרת אותי לפרץ ומה אני אשם, תמחל לי, אמר מחול לך, אמר לו זה לא מספיק, אתה צריך ללכת לסוס ותאמר לי מחול לך, וכך עשה הלך ולחש לו באוזן מחול לך, ונפל ומת. וזה נרמז במה שכתוב: "כי בא סוס, פרעה" אם בא סוס חזק, זה פרעון חוב.

גלגול בדומם וצומח וחי ומדבר

הנה אחר פטירת האדם נפרעים ממנו על חטאיו קודם שיכניסוהו בגיהנם, וזה בהרבה מציאויות של עונש וכולם נקראים גלגולים, רוצה לומר, כי יתגלגל בדומם או בצומח או בחי [או אפילו במדבר, והם הרוחות והדיבוקים]. ודע, כי כמעט אין אדם בארץ אשר ימלט מגלגולים אלו. והטעם הוא, כי אינו יכול לקבל ענשו עד שיהיה מוגשם בגוף ונפש, ואז בהתגלגל שם סובל ומרגיש הצער ההוא, והוא לו לכפרה. (שער הגלגולים הקדמה כב ד"ה ונחזור אל הדרוש)

ואלו הגלגולים אינם כמו הבחינות הקודמות ששם הם מתגלגלים בגוף אדם מעת שנולד עד המיתה ונעשה חלק מהאדם הזה, אבל כאן מתלבשת נפש האדם באיזה דומם או צומח או חי [או אפילו באדם מדבר] לתקופה מסוימת כדי למרק עוונם, ומצטערת הנפש הרבה מאוד. [ואם איש ישראל מברך על הצומח או החי ההוא ואוכלה, על ידי זה יש עליה לנפש המגולגלת בן]. ואין לנפש שום שייכות לגוף שהיא בתוכה, ואף לא לגוף האדם שנכנסת לתוכו.

ודגמא לזה מובא בליקוטי תורה לאריז"ל (פרשת ראה) וזה לשונו: פעם אחת ביום חמישי היינו יושבים לפני מורנו זלה"ה, ובא עז אחד, ושם את שני ידיו על השולחן, והיה מורי זלה"ה מדבר עמו בלשונו, ואחר כך ציוה לי שאלך ואקנהו, ונשחוט אותו לשבת, וציווה להר"ר משה סופינו שישחוט אותו בכוונה זו [וכתוב שם הכוונה], ושאלתי למורי זלה"ה על מה נענשה הנפש הזה שנתגלגלה בעז, ואמר לי על עוון וכו'.

ואם האדם אוכל בכוונה איזה מאכל שיש בו נשמה מגולגלת אז יכול לתקן הגלגול שיש בתוך המאכל ההוא, אבל אם אוכל בלא כוונה, אז לא די שאינו מתקן, אלא אדרבה יבוא לו היזק גדול, דהיינו אותו הגלגול שיש בתוך המאכל גורם לו לעשות כל החטאים שעשה אותו המגולגל בעצמו.

הטעם שלא מענישים מיד אלא רק בגלגול הבא

וכתב רב ייבי (בפירושו על תהלים פרק נ') וזה לשונו: הנה יש כמה פליאות שעושה השי"ת, ויתורצו לעתיד לבוא. למשל אדם שנולד מחוסר אבר, מחוסר יד או רגל, או סומא או אלם, הוא בודאי בשביל שחטא בגלגול הקודם באותו אבר, או שנולד אצל עני ואביון, או שהוא מדוכא בצרעת ויסורין, הוא ודאי בשביל שחטא בגלגול הקודם, או שנולד אצל עשיר מופלג בעשירות והוא בן יחיד אצלו ומגדלין אותו בטובה כמו בן מלך, הוא בודאי בשביל שעשה מעשים טובים בגלגול הקודם.

ואם תאמר כיון שעשה עבירה בגלגול הקודם ונתחייב להיות מחוסר אבר, למה לא העניש אותו השי"ת באותה פעם שהיה בגלגול שעשה העבירה, או מי שעשה מעשים טובים בגלגול הקודם וזכה להיות לו טובה ועשירות, למה לא נתן לו השי"ת תיכף באותה פעם בגלגול שעשה מעשים טובים.

והתירוץ הוא, כמו שנאמר (קהלת ה, יא) "אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע". שאילו ה' יתברך היה מעניש תיכף לעושה עבירה ומשלם שכר טוב תיכף לעושה מצוה, לא היה שום אדם רוצה לעשות עבירות, והיו כל בני האדם רודפים לעשות מצות, ואם כן נתבטלה הבחירה, ולא ראוי להיות שכר ועונש.

ולכן השם יתברך שהוא חי וקיים לעולמי עד שופט סלה, יברא אותו בגלגול אחר, וישלם לו כמעשהו הן טוב והן רע. ועוד טעמים להשי"ת שאינו משלם לאדם כמעשהו באותו פעם בגלגול הקודם, מה שאין אנחנו יכולים להשיג בעולם הזה אותם הטעמים, ואפילו אותו הטעם שאמרנו למעלה, אין כל אדם יכול להשיג, ואפילו מי שמשגיח הוא בשביל שמאמין שהשי"ת הוא א-ל-אמת, מאמין שמה שיש לאדם שכר או עונש, הוא בשביל גלגול הקודם, אבל אינו יודע הטעם על בוריו.

האם אשה באה בגלגול

כתב האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה ט) שהאשה לא תבוא בגלגול, שנאמר (במדבר א, כ) "כל זכר לגלגלותם". ועוד כתיב באיוב (לג, כט): "הן כל אלה יפעל אל פעמיים שלוש עם גבר", "כל אלה" עם האותיות, עולה בגימטריא קטנה "גילגול", "יפעל אל פעמים שלוש עם גבר" - דהיינו עם גבר דוקא.

וזה רמוז גם בפסוק (קהלת ז, כח): "אחת מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי", דהיינו ואשה ב"כל אלה" דהיינו גילגול המוזכר בפסוק "כל אלה יפעל אל פעמים שלוש", שהוא ענין הגלגול, וכן "כל אלה" גימטריא גילגול (כנ"ל) "לא מצאתי" שתבוא בגלגול.

והטעם [שאשה לא תבא בגלגול] אפשר שהוא כיון שגלוי וידוע לפניו יתברך שהנשים לא תאמרנה במעשה העגל: (שמות לב ד) "אלה אלהיך", [ולכן אינן באות בגלגול]. וטעם זה גם הוא רמוז בפסוק "הן כל אלה וכו' פעמים שלש" וכו', דתיבת "הן" רומזת לנשים ורומזת להשי"ת, שאותיות ה"א ונו"ן סימן לנקבה, [שתיבות בלשון נקבה מסתיימות על פי רוב באותיות אלו], וגם אותיות אלו רומזות להשי"ת כי לאלו האותיות אין להם זוג [כלומר, כל האותיות בגימטריא שלהם אפשר להרכיב בעשרות או במאות, לדוגמא אות א' יחד עם אות ט' עולה עשר, וכן אות ב' ואות ח' וכו' וכן במאות אות כ' עם אות פ' עולה מאה וכו', ואות ה"א אי אפשר לצרפה לאות אחרת, כדי להשלים לעשר, אלא היא עצמה ה' ועוד ה' שווה עשר, וכן באות נ'].

ולכן הנשים רמוזות במילת "הן" הרומזת להשי"ת, כי גם הנשים לא עשו זוג להשי"ת שלא עבדו העגל. ואפשר שלכן נתיחדו אותיות ה"א ונו"ן לנשים.

ולפי זה "הן כל אלה יפעל אל פעמיים שלוש עם גבר", הכוונה, כל מי שעשה זוג להקב"ה, ואמר "אלה אלהיך" - יפעל אל פעמים שלש, הוא יבא בגלגול, דהיינו הזכרים, אבל הנשים לא תבואנה בגלגול. (ליקוטים מפרדס ערך גלגול)

גלות מצרים היתה בשביל כמה גלגולים

ולפי מה שכתב האר"י שנשים לא באות בגלגול, מבואר טעם נוסף במה שפרעה גזר דוקא על הזכרים דכתיב (שמות א, כב) "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון" ולא גזר על הנקבות, ואדרבה על הנקבות היה לו לגזור, שאיש אחד מעבר נשים הרבה.

ויש לתרץ, שהרי אמרו רבותינו ז"ל (ראה ספר הגלגולים פרק מ"ה וחסד לאברהם מעיין הרביעי נהר נ"ד) ששעבוד מצרים היה בשביל שהיו שם כמה גלגולים, מארבעה דורות: דור המבול, דור סדום, דור הפלגה ודור אנוש. ולכך הוצרכו לסבול עינויים קשים ומרים.

כנגד דור המבול גזר "היאורה תשליכוהו" (שמות א, כב). וכנגד דור סדום שעשו עצמם סומים מלראות העני והאורה, הוכו בסנוורים, וגם מתו בשלשת ימי האפילה. ונגד דור הפלגה שאמרו "הבה נלבנה לבנים" (בראשית יא, ג) ונענשו "ויפץ ה' אותם" (בראשית יא, ח), לזה גם במצרים נגזר עליהם "ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש לתבן" (שמות ה, יח). וכנגד דור אנוש שעבדו עבודה זרה, עבדו בהם בפרך (שמות א, יג).

ונמצא שאלו הארבעה דורות באו בגלגול במצרים כדי שיתקנו מה שפגמו בארבע אותיות של הוי"ה. ולזה הוצרכו גם כן לארבע לשונות של גאולה (שמות ו, ו-ז). וזה רמז הוצאתי אתכם מתחת סבלות (שמות ו, ו) ראשי תיבות אנוש הפלגה מבול סדום וסימנן אמס"ה. וכולם משה רבנו ע"ה תקנם, כנגד דור המבול הושלך ליאור (שמות ב, ג). וכנגד סדום הונח בתיבה בחושך (שמות ב, ג). וכנגד דור אנוש לקח בת כומר לעבודה זרה ותיקן אותה ואת אביה (שמות ב, כב), וכנגד דור הפלגה שבלבל לשונם, גם הוא היה כבד פה וכבד לשון (שמות ד, י).

ומשה רבנו גם קיבל שכר כנגד כולם: כנגד דור המבול "כי מן המים משיתיהו" (שמות ב, י). כנגד דור אנוש ודור הפלגה "ועבדו בהם בפרך בחומר ובלבנים" (שמות א, יד) [עבודת פרך היא תיקון לדור אנוש וחומר ולבנים תיקון לדור הפלגה], והוא ושבו לא נשתעבדו. כנגד אנשי סדום רעים "והנה נער בכה ותחמול עליו" (שמות ב, ו). ואמרו המפרשים שבתיה היא גלגול חוה, ומשה גלגול הבל, ולכן נקראת בת-יה יצירת כפיו. ולזה ותחמול עליו שהוא הבל בנה.

וכן על שפת הים לפני קריעת ים סוף, אמרו במדרש (כל מאמר חז"ל זה מופיע במדרש הגדול על הפסוק) שהיו שם ארבע כתות, ובאמת הן היו כנגד ארבעת הדורות הנזכרים, וכמו שאמרו רז"ל שכת אחת אומרת נחזור למצרים, וזה דור אנוש שרצו לתקן עוון עבודה זרה באותו מקום, אמר להם הקב"ה "התיצבו" (שמות יד, יג) במקומכם. וכת שניה אמרו נפיל עצמינו לים, וזה דור המבול שרצו לתקן אשר פגמו, אמר להם "וראו את ישועת ה'" (שם). וכת שלישית אמרו נלחם עמכם, וזה דור הפלגה [לתקן את מלחמתם בה'], אמר להם "ה' ילחם לכם" (שם). וכת רביעית אמרו נצעק לפנייהם וזה דור סדום שבאו לתקן את "הכצעקתה", אמר להם "ואתם תחרישון" (שמות יד, יד) שמשה רבינו ע"ה תקנם. **וכיון** ששעבוד מצרים היה תיקון לגלגולים, ונשים לא באות בגלגול, לכן לא נגזר עליהן אלא על הזכרים. (ליקוטים מפרדס ערך גלגול).

ובאגב אורחא נבאר בזה ג"כ מאמר חז"ל (סוטה יא:) בזכות נשים צדקניות שהיו באותו דור נגאלו אבותינו ממצרים שהנה מצינו במדרש שפרעה והמצרים שעבדו גם את הנשים, וזה היה שלא כדין, וכמבואר לעיל שהן לא היו צריכות לתקן. ואז בזכות זה שהנשים עבדו למרות שלא היו צריכות לתקן, לכן בני ישראל יצאו ממצרים קודם הזמן, וזה מה שאמרו חז"ל "בשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים", ונקטו "בשכר" ולא "בזכות", כי היה מגע להם שכר על עבודתם כיון שלא היו מחויבות לעבוד מצד תיקונן. (ספר ויצבור יוסף דרוש ג' לשבת הגדול)

גלגולים ידועים שמהם ניתן ללמוד על הכלל

ר' אהרן ראטה זי"ע בספרו "שומרי אמונים" (מאמר שכר ועונש פרק ט') פותח לנו צוהר בענין אופן גלגול הנשמות ומסרתו:

"העיד רבנו הקדוש הרמ"ק ז"ל בספרו (שיעור קומה דף פד ע"א ס"י פ"ד אות גלגול), וזה לשונו הקדושה: וכן יתגלגל לפעמים להביא לעולם נפש שהרג, וכמו שהוציאו מן העולם, כך הוא מביאו לעולם, או להביא אביו לעולם, כמו שהביאו יביאהו, וכיוצא בזה לשלם לחברו ממון שגולו ויתן לו נכסיו, או ליתן כל נכסיו לבן בין הבנים, או ייטיב לאדם זר בחשק נפשו בטובה ההיא, ואינו יודע בזה רק יודע כל הנסתרות, שהוא מגלגל את הענין, או משיא את בתו לו או מקנה לו נכסיו וכיוצא בזה במשפטי ה' והנהגתו הסתומה והדלת ננעלת מבני אדם.

וכבר נמצא בזמננו ועינינו ראו ולא זר, נואף אחד שמת, ונתלבש בכלב והמית את הנואפת שנאף אתה, וכן הנואפת הרג את הכלב, שהוא אביו, ואחר כך מת בן הנואפת במשפטיו של הקב"ה להמית הממזרים בסתר. ובני אדם תמהו על המעשה ולא נתגלה המציאות כולה אלא לשרידים, ובלי ספק היה מעשה תימהון לבב לאותם שראו אותו כי נורא הוא, לזה ראינו בעינינו. אמנם זמן הרחבת הגלגול מהעתק להעתק הכל הוא בגזרת ה', יש שהוא מתגלגל בשעתו אחר קבורתו, ויש מתגלגל אחר כמה שנים, עכ"ל הרמ"ק.

וכן העיד כזה הקדוש האר"י ז"ל על אחד מגדולי עולם בזמן הגאונים, שיצא לתרבות רעה על ידי מעשה ידוע, ופעם אחת ראה רבנו האר"י ז"ל כלב שחור, ואמר לתלמידיו: ראו בני, הכלב הזה הוא אותו פלוני, וזה היה כמה מאות שנים אחר פטירתו.

והיה מעשה לפני רבנו האר"י ז"ל: פעם אחת בעת שישב יחד בשדה עם תלמידיו, בא ועמד לפניו עורב אחד, ושאל רבנו האר"י ז"ל לתלמידיו: הכרתם פלוני המוכסן מצפת ומה היה מעשהו, וספרו לו שהיה רשע מעולם ואכזר גדול על עניים. וצעק רבנו ז"ל: לך רשע וברח לך, אין אני מתקנך, ותכף פרח והלך זה העורב.

ושמעתי שבזמן הקדוש רבנו מראפשיץ זי"ע, בא פעם אחת שער עזים אחד ונתקרב לשלחנו הטהור ונתן שתי רגליו על השלחן. ואמר רבנו הקדוש הנ"ל: ברוך השם, כבר זכה אותו צדיק להכנס בשעיר, בבהמה טהורה.

ופעם באה נפש אחד לרבנו מקאזניץ שהיה בדיבוק לא עלינו, והביאו אותו לפניו לתקנו, ושאל אותו מי היה בגלגול הקודם ובאיזה זמן. והשיב, כי זה יותר משני אלפים שנה שהוא בצער אחר צער וביסורים אחר יסורים, והוא היה הראשון שזרק האבן על זכריה הנביא, ומאז אין לו מנוחה והולך מדחי אל דחי, וברחמי השם על מעשיו נתקן על-ידי הקדוש הנ"ל.

וכמו שמוכא מרבנו האר"י ז"ל בספר "שער הגלגולים" (הקדמה כ"ב) כי יש נשמות שנדונים ביסורים אלף שנה ויותר. ויש מי שמתגלגל בבהמה טהורה, ואם זכתה נשחתת בסכין כשר ונאכל על-ידי צדיק ועובד ה'. ויש שמתגלגלים בדגים שהוא גלגולי צדיקים הנשאר להם ענינים לצורך תיקון נפשם. ואם באנו לספר מה שידוע לנו מאלו ענינים ומה שמוכא מזה בספרי קדושי ארץ קדמאי ובתראי, יצטרך לזה חיבור וספר גדול". עד כאן לשון בעל ה"שומר אמונים".

גלגול נורא בעוון גילוח בתער

מעשה בתלמיד חכם אחד מהעיר צפת, שמו רבי יעקב אבולעפייא, שרצה לנסוע לארץ מצרים לאסוף כסף מנדיבים למחיתו. לפני צאתו לדרך בא רבי יעקב אל האר"י להתברך מברכתו ולבקש ממנו כתב המלצה כדי שיקבלוהו בכבוד ויתנו לו בחפץ לב את מבוקשו.

בהכנסו אל האר"י, עוד לפני שפצה פיו, פנה אליו האר"י ואמר: לך לשלום, כיון שנחוצה ואף הכרחית נסיעתך לשם. תמה רבי יעקב ושאל: מה ההכרח שלי לנסוע לשם, הן אינני נוסע בשליחות של מצווה, על השאלה לא השיב האר"י הקדוש. הוא שוב ברך את האיש היוצא בדרכו והוסיף: כשתחזור משם תבין ותדע עד כמה חשובה היתה נסיעתך. לפני שיצא האיש בו האר"י כי ימהר ויחיש את נסיעתו. נתן לו את כתב ההמלצה אשר בקש וברכו לשלום.

רבי יעקב אבולעפיא הגיע בשלום למצרים, הראה ליהודי המקום את כתב ההמלצה שהביא עמו וזכה ליחס של כבוד והערכה. עשירי הקהילה נתנו לו נדבה בעין יפה, ולאחר שהשלים את עניניו, שם פעמיו לשוב לביתו. לפי עצת יהודי המקום לא חזר על-גבי גמלים אלא קנה חמור והצטרף אל שירת רוכבי סוסים שעשו את דרכם לכוון ארץ ישראל.

לאחר מספר ימים של רכיבה במדבר, באחת משעות המנוחה שהקציבו הרוכבים לעצמם, נח רבי יעקב בצלו של אילן בודד ושקע בתרדמה. בהקיצו משנתו נדהם ונחרד למצוא את עצמו בודד במדבר השומם. בשנתו התירו חבריו לשירה את החבלים שקשר בהם רבי יעקב את חמורו לעץ, לקחוהו עמם והסתלקו.

פחד גדול נפל על רבי יעקב. מה יעשה במדבר ללא מאכל ומשקה, ומה יעשה בלילה החשוך כשהוא לבדו במקום של חיות טרף, הרהר בחרדה, והחל לרוץ לכל אשר נשאוהו רגליו, כשהוא קורא לעזרה בקול גדול.

שעות ארוכות של ריצה והליכה מיגעת עברו עליו, עד שראה לשמחתו כי איננו לבד. מרחוק נראה לו אדם חורש את אדמתו. ברגשת הקלה מהר רבי יעקב אל המקום והתישב על אבן אחת כדי לנוח ולהשיב את נפשו היגעה. והנה רואה הוא כיצד מכה החורש את השור הרתום למחרשה מכות אכזריות. עודנו מתפלא על האיש שאינו חס על הבהמה העלובה, והנה התרחש פלא נוסף וגדול, האיש נהפך לנגד עיניו הנדהמות לשור והשור היה לאיש, והנה נשנה המחזה, האיש הכה את השור מכות אכזריות.

רבי יעקב קם ממקומו בבהלה והחל להתקרב אל מקום החזיון המפלא, ובאותו רגע קרה שוב הבלתי יאמן האיש הפך לשור, השור - לאיש, ולאחר שרתם האיש את השור למחרשה, החל להכותו מכות נמרצות. פעמים אחדות התחלפו השור והאיש, ובכל פעם הכה האיש את השור. לבסוף היו שניהם לאנשים, הבחינו ברבי יעקב ובאו אליו.

"**ברוך** הבא", ברכו אותו שניהם בשמחה, ושאלו: האם מצפת בא כבודו? כן, השיב רבי יעקב כשהוא עדיין נדהם ונפחד מהמראה אשר ראה. השניים שמחו לקראתו עד מאד ומיד שאלו: האם נמצא אצלכם הרב האשכנזי האר"י הקדוש, משהשיב להם כי אכן מתגורר האר"י בצפת, נפלו האנשים על רגליו ופרצו בבכי מר. רק אז הבין רבי יעקב כי בצרה גדולה שרויים שני אנשים אלו, וכי נשמות אלו נתגלו לו כדי שיביאם לתקונם, ואף הוא בכה יחד עמם מגודל הרחמים אשר חש כלפיהם.

כאשר התאוששו מבכיים פנו אליו ואמרו, זה עתה ראה כבודו את גודל הצער אשר אנו סובלים, לפיכך מפילים אנו תחינתנו לפניך, חוס ורחם עלינו, כי בני ישראל אנחנו, וכאשר תגיע לביתך, לך מיד אל האר"י הקדוש ובקש רחמים עלינו כי יתקן אותנו, כדי שלא נסיף לסבול ולהתסר כל כך, עד מתי נהיה עוד בצרה ובשביה. סיימו השניים את דבריהם בבכי קורע לב. רבי יעקב הרגיע אותם במלים רכות והבטיח לעשות למענם כל אשר יצוה עליו האר"י הקדוש לעשות. לאחר שהשביעוהו לקיים הבטחתו, הביאו אותו שני האנשים כהרף עין אל השיירה אשר עתה יצאה לדרך.

בהגיעו לצפת מיהר רבי יעקב אל האר"י הקדוש, וכמו שהיה לפני נסיעתו, עוד בטרם פצה פיו לומר את דבריו, קדמו האר"י ואמר: באת אלי בגלל השוורים אשר ראית בדרך, יודע אני מה ראית ומה בקשו ממך, ועתה לך לביתך ומחר תתיצב לפני ואומר לך מה לעשות.

למחרת, כשעמד רבי יעקב לפני האר"י, שמע מפיו הסבר לנסיעתו המופלאה "דע לך", אמר האר"י, כי אתה הוא משורש נשמתם של האנשים אשר ראית. האר"י נקב בשמות האנשים ובשם מקום מגוריהם, ומשנשאל על-ידי רבי יעקב על מה ולמה סובלים הם כל כך, השיב: אנשים אלו נענשים מכיון שעברו הלאו של "לא תקפו פאת ראשכם". שאל רבי יעקב, מה ענין פאות הראש לשוורים, האם יש בעונש זה מדה כנגד מדה? האינך יודע, השיב האר"י בשאלה. ורבי יעקב השיב: דבר זה אינו כתוב בתורה, ולא בגמרא ואף לא במדרש, ענה רבי יעקב. ואז אמר לו האר"י הקדוש: טועה אתה! מקרא מלא הוא בתורה. ראשי תיבות של פאת ראשכם הוא פר, כלומר: כל המקיף פאת ראש, ענשו הוא שיתגלגל בפר (שור).

האר"י צוה על רבי יעקב להתענות ולכוון כוונות מסוימות ולהזכיר שמות אותם אנשים ושמות אבותיהם. הוא גם מסר לו את כל התיקונים עבורם, עד שהגיעו נשמותיהם למקומם בעולם העליון. (ס' הכוונות ומעשה ניסים קושטא ת"פ דף ז' ע"א ובעוד מקומות).

הרוח שבבחור הודיעה חטאי הנוכחים

בספר נשמת חיים (בן ישראל, מאמר שלישי פרק י') כותב: מעשה היה בבחור שנכנסה בו רוח, והשביעו את אותו הרוח, והזכיר הרוח מה שמו ושם עירו ושם אשתו, ובכל פעם שהיה מזכיר את שם אשתו היה בוכה ואומר שאשתו נשארה עגונה אחריו, בעבור שהוא טבע בים והחכמים אינם יכולים להתירה להנשא והיא מזונה. והיה מבקש מהחכמים העומדים שם שיתירוהו, ונתן סימנים הרבה לדבריו ואמרו לו שעם כל זה היא אסורה, ונשא ונתן עמהם על זה מדברי רז"ל וכו'.

ושאלו לו החכמים מה היה עונו שטבע בים ונתגלגל כך, ואמר שנכשל באשת איש בקוֹשְׁטִינְדִינָא ונהיה בו מה שאמרו חז"ל: דין ד' מיתות לא בטלו וכו'. אמרו לו: ומה שם האשה ההיא שנכשל בה, ולא היה רוצה לגלותה שכבר מתה גם היא, ואין תועלת במה שיגלה. ביו כך ובין כך קם על רגליו, ואמרו לו: למה קמת, אמר להם: בעבור שחכם פלוני בא עתה. וכן היה, כי תיכף אחר זה בא כאשר אמר.

אחר זה נכנסו כת של בחורים אצלו. אמר: למה באים אלו לכאן לראות אותי, הלא אלה עשו כמעשי והיו כמוני. ומיד נבהלו אותם הבחורים. ואחר כך אמר לעומדים שם: ומה אתם תמהים, וכי זה המלוכש בבגד לבן, לא בא בקוֹשְׁטִינְדִינָא על אשת איש? וזה שאצלו לא עשה כך וכך? אז נבהלו יותר והיו מסתכלים זה בזה.

התחיל זה הלבוש בבגד לבן לבכות בכיה רבה ואמר: אמת הוא אומר, וכן כולם הודו והתוודו על מעלליהם. אז שאל אחד מהחכמים שהיו שם את הרוח ואמר לו: מנין אתה יודע מה חטאו אלה? התחיל לשחק ואמר להם: וכי אין הפסוק אומר (איוב לו ז) "ביד כל אדם יחתום"? אמרו לו: הלא ידיהם הם תחת כנפיהם, מנין אתה רואה מה בידיהם? חזר לשחק שניה ואמר: וכי אני איני רואה ואפילו בחדרי חדרים? אמר לו אחד מהחכמים העומדים שם, תאמר לי מה מעשי, אמר לו: על אדוננו אין לנו רשות לדבר דבר.

ושאלו לאותו הבחור שהיה הרוח בתוכו, למה ידבר זה הרוח עם פיך ושפתיך כאילו אתה המדבר, ידבר הוא בעצמו, וחזר לשחק, ואמר: וכי לא אמרו רז"ל (במסכת בבא מציעא צו.) "שלוחו של אדם כמותו", ואז שאלו לו שיאמר להם באיזה אופן נכנס בתוך זה הבחור, והשיב שהוא טבע בים במקום פלוני והדגים אכלו את בשרו, ורוחו היתה משוטטת בארץ, מחביא ומסתיר את עצמו מעין כל בריה, כי כולם היו מצערים אותו בכל מיני צער, עד שנכנס בפרה אחת, ואז נשתגעה הפרה. וכראות בעל הפרה את מעשיה, מכרה ליהודי אחד והיהודי שחטה, וכששחטה היה שם הבחור ההוא, ויצא מהפרה ונכנס בתוכו. וכן העידו רבים שכך היה המעשה ושתכף אחר שחיתת הפרה הרגיש הבחור ברוח שהיה מצערו, ובתוך שמונה ימים נפטר זה הבחור. על כן הירא את דבר ה' ישוב ונחם על חטאיו אשר עשה ויתחנן לקונו אולי ישמע ה', ושב ורפא לו, עד כאן. (באמונתו יחיה - נצח ישראל פרק ז' אות כ"ז)

הרמב"ן שולח את תלמידו להיכל העליון

מעשה היה בתלמידו של הרמב"ן ז"ל שחלה, ובא הרמב"ן לבקרו וראה שקיצו קרב. אמר לו הרמב"ן: שמע נא בני את אשר אצוך, דע שבעולם העליון יש היכל עליון ושמה כסאות למשפט, והשכינה נצבת בעדתם, הא לך קמיע, ודע שבקמיע זה יפתחו לך כל שערי ההיכלות שברקיע, עד שתגיע להיכל העליון הזה. ושם תשאל כמה שאלות עצומות שיש לי בנוגע לכלל ישראל. ואת השאלות נתן לו בכתב ובקשו שלאחר מאה ועשרים יבוא אליו בחלום ויגיד לו התשובות שישמע שם. והתלמיד נפטר לבית עולמו.

ויהי היום והרמב"ן היה יושב על-יד חלונו ולומד תורה, והנה דמות תלמידו הופיעה לנגד עיניו, אמר לו התלמיד ידע רבנו שבכל מקום שבאתי והראיתי את הקמיע נפתחו בפני השערים ונתנו לי רשות לעלות מעלה מעלה עד ההיכל הזה שאמר לי כבודו. וכשרציתי לשאול את הקושיות שהכין לי רבי ומורי נראה לי מיד שכל הקשיות אינן קיימות בעולם האמת, ששם עלמא דקשוט והכל בצדק ובמשפט יעשה. (שם אות כח בשם ילקוט מעם לועז שופטים עמ' פ"א)

התועלת למתבונן בענין הגלגול

כתב הרב פלא יועץ (ערך גלגול):

אמונת הגלגול היא תעורר את האדם הרוצה ליתן לב, ליראה את ה' יראת העונש, כי יתן אל לבו כי רבים מכאובים לרשע, ומר מאד ממות ומכל חבלי גהנם הוא רעת הגלגול שתתגלגל נפשו בדומם צומח חי מדבר, ומרעה אל רעה יוצא בגלגולים, מינים ממינים שונים כמבואר בספרי המקובלים.

ואפילו על עבירות שנראין קלות ודשו בהן רבים, כגון המדבר לשון הרע שמתגלגל בכלב נובח וסימניך (במדבר לב, מב) ויקרא ל"ה נובח "לה" ראשי תיבות "לשון הרע", והמסתכל בעריות בא בגלגול עוף הנקראת ראה, שמונה

בראיה, וסימן לדבר (במדבר טו, לט): "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם". והרב האר"י ז"ל ראה פעם אחת נפש חסיד שנתגלגל בעז על ששימש לאור הנר וגרם כפיה לבניו, וכהנה הרבה מיני גלגולים כמבואר בספרי המקובלים.

תסמר שערות אנוש ויחיש מפלט לו בעודו בחיים חיותו, עד אשר לא תחשך השמש, ולא יועיל חרטתו, כי אז נפשו תחיל תזעק בחבליה, כי מר לה נפש היותה בגלגול בדומם צומח ובבהמה וחיות ועופות ודגים טהורים וגם לא טהורים וכל רמש האדמה. ואף על פי שכשהוא בגלגול בן אדם אינו זוכר מהגלגול הקודם, אבל כשהוא בדומם צומח חי, זוכר ראשיתו שהיה שר וגדול ואחריתו היה נבל ונפשו עליו תאבל.

זכבר כתוב בספרים וגם באזנינו שמענו מעשים נוראים מגלגולים שונים שניתנה להם רשות לגלות אוזן החיים בחלום, ובפרט לרבנו האר"י ז"ל שנראו לו מראות אלה"ם וראה אלפים ורבבות נשמות שבכו והתחננו לו להמציא מרגוע לנפשם. כדברים האלה החי יתן אל לבו, ויצייר בעצמו כאילו בא על ראשו ויחיש מפלט לו, עד אשר תשיג ידו גאולה תהיה לו.

וגם מתוך אמונות הגלגול למיחש בעי שמא בגלגול שעבר הרבה טומאה ואשמה, ועליו מוטל לתקן את אשר עוותו. ולכן יהא מפליג לעשות מצוות ומעשים טובים וסיגופים ותעניות ותיקונים, ואפילו כל העולם אומרים לו צדיק אתה, וידע בנפשיה כי זך וישר פעלו יהי בעיניו כרשע, כידוע מהאר"י ז"ל שכך אומרים לאדם בשעת יציאתו מרחם אמו, ואחד מן הטעמים הוא מחמת הגלגול, כי לא ידע האדם מה קדמו ומה עבר על ראשו בגלגולים שעברו.

ומה גם בדורות הללו שכבר גילו לנו המקובלים שרוב בני אדם הם מגלגולים שעברו, והן מעט אשר המצא ימצא נשמה חדשה שבאה פעם ראשונה, ועל זאת ראוי שיכנע לבבנו כי דלוננו מאד ואין אתנו יודע מה אנו ומה באנו לתקן, כאשר היה בימי קדם בזמן האר"י ז"ל. ולכן ראוי לאדם שיהא מרבה להיות עושה, ולעולם יהיה בעיניו כנושה אולי ירצה.

ואף על פי שאין אתנו יודע ואין אנחנו מכירים בגלגולים הקודמים, אבל אחת ידענו מספר הזוהר הקדוש (בראשית דף צ"א ע"ב), שמי שמת בלא בנים בר מינן ונתיבמה אשתו, הבכור אשר תלד הוא בעצמו נפש הנפטר בלא בנים שנעשה לו אחיו אביו ואשתו אמו, וחובה לאביו ויודעיו של הנפטר, להגיד לילד הבכור הזה חסרונות הנפטר שהיו ידועים להם, כדי שיתקן כאשר יוכל.

וגם מתוך אמונת הגלגול ידע האדם כי משפטי ה' אמת, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, ולא יתרעם על מדותיו יתברך כמנהג כמה בערים בעם שכאשר באים עליהם יסורים קשים פוערים פיהם כלפי מעלה ואומרים רבונו של עולם מה פשעי ומה חטאתי, האם חטאי ופשעי גברו על כל העולם, למה תעשה כה לעבדיך.

ולו חכמו ישכילו כי הצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, נותן לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ולו נתכנו עלילות. ואם בגלגול זה זך וישר פעלו, אלו היסורים הם לו על הגלגולים שעברו, כידוע מאמר המקובלים שגילו שייסורי איוב בהיותו תם וישר וירא אלהים וסר מרע, נתחייב בהם על הגלגול שעבר שהיה תרח אבי אברהם אבינו ע"ה.

וגם בזה יש לשוב לדעת על יסורים קשים שסובלים ילדים קטנים יונקי שדים או גמולי מחלב, ומיתת קטנים שעל חטאת נעורים, שלוקח הקב"ה, כי תלד אשתו נשמה שחייבת מיתה לתקן את אשר עותו, ואגב ימצא אביו ואמו כדי גאולתו בצערו שיצטערו במיתתו, וגם על ידי הגלגולים מתגלגלים ענייני הזיווגים ומיתות, וכל המקרים הכל הוא מפלאות תמים דעים, במדה במשקל ובמשורה כאשר הרואה בספרי המקובלים המספרים עניני הגלגולים, בעיניו יראה ולבבו יבין ויאמר מה רבו מעשיך ה' ומה נפלאות אהבתו לנו אשר חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, יהי שם ה' מבורך ומרומם על כל ברכה ותהלה, עכ"ל.

הנה המתבונן יראה כי הרב פלא יועץ העלה שלוש תועלויות לעוסק ומתבונן באמונת הגלגול: **התועלת הראשונה**: שיתן מוסר השכל לנגד עיניו ולא יחטא והיא בחינת סור מרע. **השניה**: שיוסיף אומץ בעבודת ה' להרבות פעלים בבחינת עשה טוב, כי שמא חטא או החסיר מצוה ונתגלגל לתקן ולהשלים. **והשלישית**: שיצדיק עליו את הדין בכל העובר עליו, כי אפשר שהוא תקון למה שקלקל, ובהצדקת הדין הרי הוא מתקן ומשלים את כונת גלגולו.

"וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים לִפְנֵיהֶם" (כא א)

רש"י: "כל מקום שנאמר "אלה" [בלי ו' החיבור] פסל את הראשונים, ואלה [עם ו'] - מוסיף על הראשונים, [ללמדנו] מה הראשונים [שנאמרו בפרשה הקודמת] מסיני, אף אלו מסיני"

לפניהם - לפני המצוות שבין אדם למקום

יש לפרש מה שאומר רש"י "מוסיף על הראשונים", שבפרשה הקודמת פרשת יתרו קיבלנו את התורה, ופרשת יתרו עוסקת בעיקר במצוות ש"בין אדם למקום" כמו "אנכי ה' אלקיך" ו"לא יהיה" וכו', וכעת בפרשת משפטים התורה הקדושה מוסיפה לנו מצוות של "בין אדם לחברו". וידוע מה שאמרו רבותינו (תנא דבי אליהו רבה פרק א') "דרך ארץ קדמה לתורה", דהיינו, דרך ארץ הן המצוות שבין אדם לחברו, קודמות ל"תורה" דהיינו מצוות שבין אדם למקום. ולפי זה יש להסביר, שלכן אומרת התורה "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ש"לפניהם" הכוונה, לפני המצוות שבין אדם למקום שנאמרו בפרשה הקודמת, שאת המשפטים של בין אדם לחברו תשים לפני המצוות שבין אדם למקום, שקודם כל הן המצוות שבין אדם לחברו, ורק אחר כך בין אדם למקום. (חיי משה, סוכת דוד, עטרת רש"י, אריה שאג, ישמח משה)

כל חלקי התורה ניתנו בהר סיני

רש"י מפרש: כתוב "ואלה" עם וא"ו החיבור, לחבר את הפרשה הזו עם הפרשה הקודמת פרשת יתרו שקראנו בה על מעמד הר סיני, זאת כדי ללמדנו שכמו שעשרת הדברות ניתנו בסיני, אף משפטים אלו ניתנו בסיני, שכל התורה כולה ניתנה לנו בהר סיני ולא רק עשרת הדברות.

ובאמת, גם התורה שבעל פה ניתנה בסיני ולא רק תורה שבכתב, כמו שכתוב בסוף הפרשה (כד, יב): "ואתנה לך את לוחות האבן, והתורה, והמצוה, אשר כתבתי להורות" ומסבירה הגמרא (ברכות ה.): "אמר רבי שמעון בן לקיש, לוחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורות - זה תלמוד. מלמד שכולם נתנו למשה מסיני".

כל מילה בתורה כוללת את כל התורה

רבי אברהם אחיו של הגאון מוילנא (בתחילת ספרו מעלות התורה) מעיר, הרי מתחילת ספר בראשית עד פרשת בא יש רק כמה מצוות בודדות, ואיך זה יתכן, הרי התורה באה לצוות ולהדריך, ואם אין שם כמעט מצוות, מדוע זה נכתב?

מתוך רבי אברהם בשם אחיו הגר"א, שבכל מילה ודיבור בתורה הקדושה, כלולה כל התורה, ויש בה את כל התרי"ג מצוות, ולכן נמשלה התורה לעץ כמו שכתוב (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה", כי התורה היא כמו עץ גדול שיש לו ענפים ופירות, וכמו שמכל גרעין של פרי אפשר לנטוע עץ שלם שיוציא גם הוא גרעינים וכו', כך התורה הקדושה בכל דיבור ודיבור כלול מצוות רבות.

"ואלה" ראשי תיבות "ליהודים היתה אורה ושמחה"

הסבר נוסף מסביר בעל האמרי חיים מוויז'ניץ (אמרי חיים ליקוטים תחילת משפטים) בדברי רש"י "אלה פסל את הראשונים" וכו', על פי דברי הגמרא (יומא פו:): שאדם העושה תשובה מיראה, זדונותיו נעשות לו כשגגות, ואם עושה תשובה מאהבה, זדונות נעשות לו כזכויות, והנה "אלה" ראשי תיבות "ליהודים היתה אורה", "ואלה" ראשי תבות "ליהודים היתה אורה ושמחה", וידוע מאמר חז"ל (מגילה טז:): אורה זו תורה.

וזה שפירש רש"י כל מקום שנאמר "אלה", היינו "ליהודים היתה אורה" שעושה תשובה ומקיים את התורה אבל בלי "שמחה" ואהבה לה' יתברך אלא מיראה, זה רק "פוסל את הראשונים", היינו שפוסל את העוונות, ואינם נחשבים כבר כזדונות אלא כשגגות. אבל "ואלה", היינו "ליהודים היתה אורה ושמחה", שעושה תשובה ומקיים את התורה מתוך שמחה ואהבה, אז "מוסיף על הראשונים", היינו שזדונות נעשות כזכויות, וזה מוסיף על העבירות הראשונות שלא רק שפוסל אותן מלהחשב עבירות, אלא מוסיף עליהם ומחשיב אותן כזכויות.

"כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי" (כא, ב)

כיצד נראה עבד לפי התורה

מדוע פתחה התורה והקדימה לכל משפטיה דוקא את ענין העבד?

מסביר רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, שהואיל ורק עתה יצאו ישראל ממצרים, ועדיין חשים הם את עוצמת המכות שבהן נחבט גופם, זה הזמן המתאים ביותר לבאר את כל ענין העבדות, ולהורות להם כיצד נראה עבד על פי התורה הקדושה.

הסיבה שאדם ירצה לקנות עבד עברי

רבי אייזיק שר זצ"ל (לקט שיחות מוסר) מקשה, לכאורה צריך להבין את המצווה הזו של עבד עברי, הרי אדם שקונה עבד עברי הוא לכאורה חסר דעה, מדוע? כי הרי עבד עברי הוא בדרך כלל אדם שגנב ונמכר בגניבתו, משום שלא היה לו לשלם על הגניבה, ולמה שאדם יכניס גנב הביתה? ועוד יותר פלא, הרי אמרו רבותינו (קידושין כ.): "כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו" עד כדי כך שאם יש רק כרית אחת לאדון, הוא נותן אותה לעבד! ומי צריך את הדבר הזה? מדוע בכלל שאדם ירצה לקנות עבד עברי? ולמה שלא יעדיף עבד גוי שיכול להשתמש בו ככל שיחפץ?

אומר רבי אייזיק שר דבר נפלא: יש כאן משהו עמוק יותר, צריך לדעת, שיהודי אינו חי רק לעצמו (ראה נפש החיים בהקדמה), יהודי לא יכול להתעלם מהסביבה שלו, אלא צריך לחשוב על השני ומה שאפשר לעזור לו, חייב לעזור. וזה מה שהתורה מבקשת לומר במצוות עבד עברי, שהאדון לא יקנה עבד רק בשביל עבודות משק בית, כי לכך זה באמת לא שווה, אלא מדובר כאן על אדון שרוצה לקיים חסד אמיתי עם יהודי מסכן שנכשל בגניבה.

והחסד הזה קורה, על ידי שיהודי מרגיש את היהודי הזה שהלך וגנב, ויורד לשורש נשמתו, ורואה שאולי לא היה לו מה לאכול, או שלא היתה לו חמימות, וככה ירצה לעזור לו ולשקם אותו, כי הריפוי שלו הוא, שיהיה לו בית-חם, ושיראה מהי דאגה ומסירות לשני, שיכיר אדון שמוכן לשלם רק כדי לעזור ליהודי, ואז הוא כבר לא ימשיך לגנוב.

ולכן אחרי שש שנים, התורה אומרת שהוא יוצא לחירות. מדוע? כי אחרי שלימדו אותך איך לחיות ואיך נראה בית יהודי חם, אז תצא לחירות. עכשיו לך אתה ותעזור לאחרים, אל תחשוב רק על עצמך!
נמצאנו למדים מדין עבד עברי, כמה צריך "לחיות" את השני, להאיר פנים לחבר, לשכן, "בוקר טוב" לשני עם חיוך, זה יעשה לו את היום, לראות את השני כאדם ולא כמו צל שעובר על ירך...

הנה דוד המלך עליו השלום אומר (תהילים לג, ה): "חסד ה' מלאה הארץ", העולם בנוי על חסד, הוא מושתת על עיקרון העזרה והערבות ההדדית. למקום כזה שאין בו גמילות חסדים - אין זכות קיום! המהר"ל (נתיבות עולם הצדקה פרק ו') אומר, שמציאות הבריאה היא שכל אחד נותן, ומאידך גיסא מקבל. ומוכיח כן מהמדרש (שמות רבה פר' לא ס" טו) שאומר: "כל בריותיו של הקב"ה לוין זה מזה, היום לווה מן הלילה והלילה מן היום, הלבנה לווה מן הכוכבים והכוכבים מן הלבנה, האור לווה מן השמש והשמש מן האור". שיתוף הפעולה הזה פועל גם בין הצומח והחי: הצומח, העצים, פולטים חמצן, ואנחנו, החיים, קולטים אותו ונושמים אותו. לאחר מכן אנחנו פולטים את דו תחמוצת הפחמן, והעצים קולטים אותו ומשתמשים בו לבניית התאים שלהם, שיפלטו חמצן וחוזר חלילה, הכל פועל בהדדיות, ובלי הדדיות זו - אין לעולם קיום.

לא להתעלם ממצוקת השני - משל נפלא

בספר בנועם שיח (כאן) כתב כי לעיתים אנשים עושים חשבונות מוטעים. הם סוברים שאם יתנו משלהם לשני, הם בעצמם יצאו נפסדים. אלו חשבונות מוטעים, כי ההיפך הגמור הוא הנכון: מחסד - לא זו בלבד שלעולם לא מפסידים אלא גם מרוויחים!

ובדבר זה יש משל נפלא הממחיש את הענין הזה: באחד הבתים התמקם עכבר במחילה משובחת שמצא בו, משם הגיח ואלה שבו מבלי שבעלי הבית יכלו להרע לו. יום אחד, כשהציץ מחורו, חוורו פניו ורעד תקף את כל גופו: הבעל והאישה שבו הביתה עם שקית, הוציאו מתוכה מלכודת עכברים משוכללת, והניחוה במטבח... בצר לו הוא יצא דרך המחילה לחצר, כדי לשפוך את ליבו בפני דיירי החצר, דאגה בלב עכבר ישיחנה...

תחילה הוא פגש בתרנגולת ושח בפניה את מר ליבו. במקום להרגיע אותו, התרנגולת רק הוסיפה לו פחד באומרה שתי מילים: "אתה אבוד!". מבוהל ונפחד הלך אל הכבשה ושטח באוזניה אודות הצרה הבאה עליו. גם הכבשה, במקום לעודד אותו, שאלה אותו: "הכנת כבר צוואה? למי בדעתך להוריש את החור שבגבינה הצהובה...?" לא נותר לו אלא לקוות שהפרה היא זו שתעודד אותו, הלך ושח לה אודות המלכודת המשוכללת שבעלי הבית הניחו, ו... גם הפרה לא היטיבה עימו, ואמרה: "כלום סבור אתה שהצרות שלך מעניינות אותי? די לי בצרותיי שלי!"

כך הסתובב העכבר סחור סחור, מבלי שאף אחד יתמוך בו, ונאלץ לשוב לחורו עצוב ומיואש. לפתע הוא שומע קליק חזק מכוון המלכודת, משהו נתפס בה. הוא שמע את האישה צורחת: "תפסנו אותו...!" היא מיהרה למטבח, אך להפתעתה לא עכבר נתפס במלכודת אלא קצה זנב של נחש נתפס בה... לדאבונו כאשר היא הגיעה, הנחש שנותר כולו בחוץ היה זועם במיוחד, והכיש אותה בחרון אפו.

אדם הנחש התפשט בגופה, והיא אושפזה בבית חולים. לאחר שבועיים החליטו לשחררה, כשהיא עדיין סובלת מחום גבוה ומחסור בברזל. הרופאים המליצו לה לאכול מרק עוף, המועיל לסובלים מחום, וכבד בהמה, המועיל לחוסר ברזל. בלית ברירה נאלצו בעלי הבית לשחוט את התרנגולת, לצורך מרק עוף, ולשחוט את הכבשה לצורך כבד בהמה... מה לא עושים בשביל הבריאות...

האישה התחזקה ושובה לאיתנה והיא ובעלה החליטו לערוך סעודת הודיה מפוארה. לצורך הסעודה המפוארה, הם שחטו את הפרה והגישו את בשרה...

את כל המחזה הזה רואה העכבר, שבזכות הנחש שתפס את המלכודת, המשיך לחיות חיים ארוכים וטובים. וכל אלו שלא רצו לעזור לו מצאו את מותם בדמי ימיהם... ללמדנו שלעולם לא כדאי לזלזל, או להתעלם, ממצוקתו של הזולת.

אדם לא יכול לדעת איך תהיה מצוקת הזולת קשורה אליו. יהודי לא יכול לומר: "לא ידעתי מכלום" במקרה וחלילה שכנו בבניין התמוטט מצרה ששקע בה! מה זאת אומרת "לא ידעתי"? אם היית מתעניין לא רק בעצמך, אלא גם במה שקורה סביבך, לבטח היית יודע! חייבת להיות ערבות הדדית לא רק מתי שנוח לך, אלא גם - ובעיקר - מתי שלא נוח לך. הודי צריך לתת ממה שלא כל כך נוח לו לתת ממנו! אנשים רבים מוכנים לתרום המון כספים כדי שאולי יזכו בלוטו... לטענתם הם הולכים רק על "גדול". אבל לתרום 52 שקל, שיש להם, לצרכי הזולת זה לא...

הפלא יועץ (ערך אהבת חסד) כותב: "חסד הוא עמוד העולם, שנאמר "עולם חסד יבנה" (תהילים פט, ג), והוא מהדברים שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, והוא בכלל מצוות עשה דאורייתא של "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). והיום שאנו רואים שמידת הדין גוברת בעולם מידי יום בכמה מחלות ומיתות משונות וחסרון שפע, ואין לך יום שקללתו לא מרובה מחבירו, כמה צריך להרבות בצדקה וחסד, ובכך נזכה לכפות את כח הדין ויתמלאו רחמים בעולם".

"עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׁהָעַל שָׁלַח עַל כָּל אֲבִדָּה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְבַר שְׁנִיָּהּ אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנִיָּהּ לְרַעְיָהּ" (כב, ח)

פסוק זה רומז שבע עונות שגרמו את הגלות

בספרים הקדושים כתוב, שהגלות היא בעבור [שבע עונות] עוון אדם הראשון, ועוון מכירת יוסף ועוון העגל, ובעוון שמעון ולוי שהרגו בשכם, ועל עזיבת התורה, ועוון עבודה זרה, ועוון שלמה שלקח לבת פרעה.

וכל זה רמז בפסוק זה:

"על כל דבר פשע" - עוון אדם הראשון, שעבר על "דבר" ה' ואכל מעץ הדעת "בפשע" ומרד, ובמקום **"שפע"** עשה **"פשע"** והביא מיתה לעולם.

"על שור" - זו מכירת יוסף שנקרא שור שנאמר (דברים לג, יז) "בכור שורו הדר לו", ושור גם רמז לעוון העגל כמו שכתוב (תהילים קו, כ) "וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב".

"על חמור", היינו ענין שכס בן חמור. והיתה מידת הדין מקטרגת על עוון זה, עד שמתו תלמידי רבי עקיבא באסכרה מפסח עד עצרת, בלילה קודם הנץ החמה, כמו שעשו שמעון ולוי שהרגו בסתר את שכס וחמור ואנשי עירו, כך הקב"ה מדד מדה כנגד מדה שמתו תלמידי רבי עקיבא באסכרה, ובלילה במקום נסתר. וחמור גם רמז על עזיבת התורה שתלמידי חכמים נקראים 'חמור' כמו שכתוב (בראשית מט יד) "יששכר חמור גרם".

"על שה" - "שה" [עם הכולל] עולה בגימטריא "כופר", שכפרו בה' ועבדו עבודה זרה.

"על שלמה" - אל תקרי שלמ"ה [בשי"ן שמאלית] אלא שלמ"ה [בשי"ן ימנית] שלקח את בת פרעה.

"על כל אבדה" - כלל מצות שאיבדו ישראל.

ולפי זה, המשך הפסוק יתפרש כך:

"אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם" - שתיקון של העונות הנזכרים הוא, שיניחו תפילין בכל יום, עד אחרי עלינו לשבח, שיש בו שתי פעמים ע"ד, כנגד שתי תפילין - תפלה של יד ותפלה של ראש. וזה מה שכתוב **"עד האלהים"** - אל תקרי ע"ד בפת"ח אלא בצר"י, "יבא" גימט' י"ד, מי שהגיע לתחילת שנתו הי"ד, חייב להניח תפילין בכל יום, שיש לו שם שד"י. והוא גם תיקון לפגם ברית, שיש בתפילין הוי"ה מבפנים ושד"י מבחוץ וזה מה שכתוב **יבא דבר שניהם ראשי תיבות שד"י**.

"אשר ירשיעון" - גימטריא שמ"ש, דהיינו ברית שנקרא שמש, ובעתיד אין גיהנם אלא נידונים בשמש, כמו שכתוב (מלאכי ג, כ) "שמש צדקה ומרפא בכנפיה", וזה מה שכתוב "אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו".

בכל דיבור שידבר האדם אי אפשר להנצל מאיסור

עוד נרמז בפסוק זה, מה שאמרו חז"ל באבות (פרק א' משנה י"ז) "כל המרבה דברים מביא חטא", וזה שאומר "על כל דבר פשע", כל דיבור ודיבור שידבר האדם בעסקי העולם הזה, אי אפשר שינצל מפשע דהיינו, שקר, לשון הרע, דברים בטלים, כעס, או שנאת חנם, באופן שאי אפשר לאדם להנצל אם פותח פיו בהפקר ודלתי פיו פתוחות. ועל פי זה מפרשים את הפסוק: (במדבר יט, טו) "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא" **"כלי פתוח"** - זה הפה.

"אשר אין צמיד פתיל עליו" - שלא צומד וקושר פיו, ומדבר בלי לחשוב מוצא שפתיו.

אז "טמא הוא" - שאי אפשר שינצל מלשון הרע וכעס ועוד.

וניתן להליץ על כך את מה שאמרו במשנה בתחילת מסכת תמיד (פרק א' משנה א) "מצאו נעול, בידוע שיש שם אדם. מצאו פתוח, יודע שאין שם אדם", רצונו לומר, אם אתה רואה מי שפיו נעול ושומר פיו ולשונו, בידוע שהוא בן אדם ירא שמים. אבל פתוח, זה לא בן אדם, וצריך להשמר ממנו.

וכתב הגר"א ז"ל באגרת ששלח לבנו, "על כל רגע שאדם חוסם פיו מלדבר מה שאינו הכרח לגופו. זוכה לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער!"

"מְכַשֶּׁפָה לֹא תִחְיֶה" (כב, יז)

מי הביא לעולם את הכישוף

איתא בזוהר הקדוש (ח"א דף יט ע"ב) שאחר שקלקלה נעמה עם עזא ועזאל, וראה הקב"ה שהמלאכים מטעים את העולם, קשר אותם בהרי החושך בשלשלאות של ברזל, למען לא יהיו לאבן נגף, וליצור מכשול להטעות את העולם כולו, ובני העולם שהיו יודעים את מקומם של עזא ועזאל, היו באים אליהם, והם היו מלמדים לבני אדם כשפים ונחשים וקסמים, ולכן ובלעם הלכו אצלם ללמוד מהם את חכמת הכישוף, עיין שם.

ובספר 'סדר הדורות' (שנת אלף תרנז) כתב, שחם בן נח, היה הראשון שלמד חכמת הכישוף. ותיכף כשנולד שחק, ואמרו שזה סימן לרוב חכמתו.

הסנהדרין גם היו בעלי כשפים

במסכת סנהדרין (דף יז.) איתא "אמר רבי יוחנן, אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבועים לשון".

והטעם למה היו הסנהדרין צריכין להיות בעלי כשפים, כתב רש"י (ד"ה ובעלי כשפים): "להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי בית דין, ולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהם. ובמסכת מנחות (דף סה.) כתב רש"י (ד"ה בעלי כשפים): "שאם יהא הנדון מכשף, והאור לא ישלוט בו, יעשו הן מכשפות וימיתוהו בכל מיתה שיוכלו".

בנותיו של רב נחמן השתמשו בכשפים

במסכת גיטין (דף מה.) מספרת הגמרא על בנותיו של רב נחמן, שהיו בוחשות בידיהן בקדירה רותחת, ולא נכוו. והרואה שאין האש שולטת בהן, חשב מפני שצדקניות הן.

ומספרת הגמרא שגם רב עיליש התפלא על זה, והוקשה לו מן הפסוק (קהלת ז כח) "אדם אחד מאלף מצאתי, ואשה בכל אלה לא מצאתי". כלומר שמצאתי אדם אחד שהוא צדיק, אבל אשה בכל אלה לא מצאתי שתהא צדקת כל כך.

בסוף נתברר לרב עיליש שהן בוחשות הקדירה על ידי כשפים, ונענשו שנפלו בשבי.

האשה שנהפכה לחמור

עוד מסופר (סנהדרין סז:), שפעם הזדמן לפונדק איש ששמו ינאי, אמר להם 'השקוני מים'. בעלת הפונדק הביאה לו 'שתיתא' [מים שמעורב בהם קמח], וראה שמרחשות שפתיה והבין שהיא מכשפת. השליך מעט מעט ממנו, נעשו

עקרבם. אמר לה: 'אני שתיתי משלכם, שתו גם אתם משלי', עשה גם הוא כישוף והשקה אותה, ונעשתה חמור, רכב עליה והלך לשוק. באה חברתה, והתירה לה את הכישוף, ואז ראו כולם שהוא רוכב על אישה בשוק...

איך להנצל מהכישוף

כתב הרב חסד לאברהם (מעין רביעי, נר נ"ב) וז"ל "מצאתי בספר כתב יד וזה לשונו: דע שיש סוד גדול בלבישת בגדי פשתן, שכל הלובש בגדי פשתן לבן, אין שולט בו לא עין הרע ולא רוח רעה ולא שום מיני כישוף. אמנם סגולת בגדי פשתן זה דוקא כשלוש בגדי פשתן לבדו, בלא מין אחר עמו, אבל אם נתערב מין אחר עמו, אפילו חוט אחד, פוסל בו".

"כָּל אֱלֻמָּנָה וַיְתוֹם לֹא תַעֲנוּךְ" (כב, כא)

חומרת הדבר במצער לאלמנה ב"מ

בספר חפץ חיים על התורה, מספר החפץ חיים שבימי נעוריו, אלמנה אחת שכרה דירה בעירו, ומפאת עניה התקשתה בתשלום שכר הדירה. משהצטברו החובות, הזהירה בעל הבית שאם לא תפרעם תוך זמן מסוים יוציאה מן הדירה. משהגיע זמן הפרעון, הסיר בעל הבית את גג הדירה ובכך אילצה לעזוב את הבית. הדבר היה בעיצומו של חורף קשה אשר הקור והשלג שררו בכל מקום, וכמובן שיציאה מהבית בזמן כזה קשה היא עד למאוד. **העיר** ראדין רעשה על השערוריה הזאת אך דבר לא הועיל, בעל הבית לא שת לבו לזעקות ולמחאות, שמע זאת החפץ חיים ונחרד ואמר בטוחני שיגיע זה על ענשו.

עשר שנים חלפו, והברה יצאה בעיר שכלב שוטה נשך את בעל הבית ההוא ולא ארכה מחלתו עד שהלך לעולמו. ה' יצילנו. (אמרי חן)

מסר בן תורה לצבא ונענש בבנו

נוסף לכך סיפר הגאון רבי אריה לייב זצ"ל בנו של החפץ חיים על מאורע שקרה בראדין בימי חרפו של החפץ חיים, טבח חטף בן ישיבה כדי לשולחו בתור חייל לצבא במקום בנו, גם אז תמה בעל החפץ חיים על המקרה "כלום אפשר שלא יבוא על ענשו עבור זה?"

כשלושים שנה אחרי מאורע זה, חלה בן הקצב, במחלת החולירע ולא ארכה מחלתו ומת במיתה משונה, ולא זו בלבד אלא אף איש מהחברה קדישא לא רצה לטפל בקבורתו מפני סכנת המחלה המדבקת, והוכרח אביו הזקן לטפל בו.

הרב שאל את האלמנה על יופיו של הבגד

מעשה באדם שזכה לבקר אצל מרן הרב מבריסק באחת השבתות בסוף ימיו, ושוחח עמו על ענינים שונים. והוא העיד שפתאום נשמעה דפיקה בדלת, ואחריה הדלת נפתחה במעט. רבנו זצ"ל הבחין ממקום מושבו אצל השולחן, שבפתח הדלת עומדת שכנה אלמנה, שבאה לבקר אצל הרבנית ולהפיג את בדידותה.

למרות חולשתו וגילו המופלג, ניגש הרב מבריסק אל האורחת האלמנה, וקיבלה במאור פנים מיוחד, ואמר לה "שבת שלום", ולא זו בלבד אלא שאל הרב את דעתה אודות הבגד החדש שקנו לו [לרב]. אין צורך להסביר כמה התרוממה רוחה של האלמנה, כאשר גדול הדור שוחח איתה כל כך בסבלנות ובלבביות (ילקוט לקח טוב בייפוס, שמות ח"ב עמ' קנ"א).

כמה צריך להזהר שלא לענות אף יהודי

מעשה זה מביא אותנו אל מדרש במכילתא וזה לשונו:

"בשעה שהיו רבי ישמעאל ורבי שמעון יוצאין להרג, אמר לו רבי שמעון לרבי ישמעאל, רבי, לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג, אמר לו רבי ישמעאל, מימך בא אדם אצלך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא שותה כוסך ונועל סנדלך, והתורה אמרה אם ענה תענה, אמר לו, ישמעאל אחי נחמתני". [ועיין במדרשים נוסחאות אחרות למדרש זה].

עד מתי נקראים יתומים

"ועד אימתי נקראים יתומים לעניין זה [שהיה בכלל האיסור של כל אלמנה ויתום לא תענון]? עד שלא יהיו צריכים לאדם גדול להסמך עליו ולטפל בהם, אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים". (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"י).

לא לזרוז את האלמנה באפיית מצות

מעשה ברבי ישראל מסלנט זצ"ל שפעם קרה שלפני פסח נאלץ לצאת את העיר, ולא יכול היה להיות נוכח בשעת אפיית המצה השמורה שלו, וקיבלו עליהם תלמידיו להשגיח על האפיה בכל ההידורים.

כאשר שאלו אותו במה עלינו להזהר ביותר, ענה להם: האשה העוסקת בלישת הבצק, היא אלמנה, ולכן אסור להאיץ בה ולצערה, אפילו כשהחיפזון מציל מן החימוץ... והוסיף כדי שיהיו המצות כשרות למהדרין, צריכים להיזהר לא רק בדקדוקי הדינים אשר בחלק "אורח חיים", אלא גם בדקדוקי הדינים אשר ב"חושן משפט"... (תורת רבי ישראל מסלנט עמ' קי"ט)

הרב האורח לא השאיר חמין לבעלי הבית

אחיו של הרב הקדוש ר' חיים מצאנז, ר' אביגדור הלברשטאם, נודמן פעם לשבות בשבת קודש בעיירה אחת עם תלמידיו, ונתארחו אצל אחד מנכבדי העיירה. באותם ימים היה נהוג, שכאשר בא אורח חשוב לשבת, מגיש לו בעל הבית את הקערה עם כל הטשולנט [החמין] והוא, האורח, מחלק לכל אחד מבני הבית את מנתו מהטשולנט. הדבר היה נחשב לאות כבוד לאורח, כאילו הוא בעל הסעודה.

ואכן, בעל הבית, הגיש לר' אביגדור את הקערה עם הטשולנט. טעם ר' אביגדור קצת, חזר וטעם, וחזר וטעם, וכך אכל מעט מעט את כל הטשולנט, בלי להשאיר מאומה לבני הבית ושאר האורחים... כשסיים לאכול, שאל את המארחים האם יש עוד מהטשולנט, וכשהשיבו לו שיש, ביקש לתת לו גם את השאר. הגישו לו, והוא אכל את הכל. והיה הדבר לפלא בעיני המסובין, בני-הבית וכן התלמידים שתקו, וחשבו, שמסתמא יש לו להרב סדר עבודה כזה בענין האכילה, ומי יעמוד בסוד קדושים להבין את תעלומותיהם וסודותיהם.

לאחר השבת, הסביר הרב לתלמידיו: אגלה לכם עכשיו את סיבת המעשה שעשיתי: לאחר שטעמתי מעט מן הטשולנט, הבנתי שהמשרתת - המבשלת באותו הבית, טעתה, ושמה בטשולנט **נפט** במקום **חומין**. לא היה קשה לזהות זאת כיון שטעם הנפט וריחו הרע היה מורגש בשעת האכילה. מיד הבנתי שאם בני-הבית ירגישו בדבר, תהיה למשרתת "אחרית מרה" מהם. המשרתת היא יתומה ועניה, ולא יכולתי לשאת שכך היא תסבול, ולכן ריחמתי עליה, והחלטתי להתבזות ולאכול בעצמי את הכל, בשביל שלא יידוע הדבר לבעלי הבית כלל וכלל. ומוטב שיחשבו עלי מה שיחשבו, ובלבד שלא תבוא יתומה עלובה לידי צרות וביזיונות! (סיפורי חסידים להרב זווין)

החתן עשה עצמו כגנב ונתבטל השידוך

רש"י אומר כאן כל אלמנה ויתום לא תענון - "הוא הדין לכל אדם, אלא שדיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח, וזה דבר מצוי לענות אותם".

ובאמת, אצל גדולי הדורות ראינו רגישות מופלאה לזולת, לא רק כלפי אלמנה אלא כלפי כל מי שעלול להיפגע בלי יכולת להגן על עצמו.

מעשה נפלא ונורא כזה, היה עם רבי העשיל - רבו של הש"ך זצ"ל, שבהיותו בחור בישיבה, רבים וטובים רצו לזכות בו כחתן לביתם, ולבסוף עשיר העיר זכה בו, והרב הגיע להתארח בביתו שבת שלפני החתונה.

והנה בערב שבת חמותו לעתיד מוציאה מגשים מהתנור שבחצר, ותרנגולת קפצה וניקרה את העוגה המיוחדת. לפתע נשמעה צרחת, הבת - הכלה הגיעה בטירוף, תפסה את התרנגולת, וחבטה אותה לרצפה.

הרב - החתן נתקף בהלם חייו, בראותו כזה טירוף ומידות מושחתות, ומיד החליט בליבו "אני איתה לא מתחתן ויהי מה!". אך מה עושים? איך מפרקים שידוך מבלי לפגוע בכלה? הרי זה שאין לה מידות, זה לא מתיר לי לפגוע בה! מה עשה? מיד לבש את מעילו, והלך לבית הכנסת. בכניסתו לבית הכנסת, ניגש אל קופת הצדקה שהיתה מונחת שם, והחזיקה בידו תוך כדי שהוא מרעיש בכדי לתפוס תשומת לב מהאנשים, נטלה בידו וברח מבית הכנסת.

האנשים שראו אותו לוקח את הקופה, החלו לרוץ אחריו אנשים ולקרוא לו "גנב!". והיה כשמוע חמיו על כך, אך טבעי שמבלי לחשוב פעמיים פוצץ וביטל את השידוך, וכך הרב ניצל מלפגוע בכלה.

למדנו מסיפור זה, שיעור באנשים גדולים ונבחרים, איך עושים את המעשה הנכון תוך התחשבות מלאה ברגשות האחרים, גם אם הם פחותים. וכך הגדולים נמדדים, דוקא בדברים הקטנים!

"אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו פְּנֵשָׁה" (כב, כד)

צדקה חשובה כקרבן

כתב רש"י: "כל אם שבתורה הוא רשות, חוץ מכאן שהוא חובה", התורה מלמדת אותנו כאן שיש להלוות ולסייע לעני בשעת דחקו, והתורה גם מזהירה, שאם הגיע זמן הפרעון, ויודע שאין לו, אסור לו להיות כנושה, וכמו שאומרת הגמרא (בבא מציעא עה:): בשם רב דימי: מניין לנושה בחבירו מנה ויודע שאין לו אסור לעבור לפניו, שנאמר: "לא תהיה לו כנושה".

והרב שפתי כהן על התורה כותב, שהלוואה לעני חשובה היא כקרבן, שנאמר (במדבר כח, כג) "מלבד עולת הבוקר", ותיבת "מלבד" היא ראשי תיבות: מ'לוה ל'עני ב'שעת ד'חקו, "עולת הבוקר" - שהיא כקרבן עולה.

וכן האותיות שנמצאות אחרי האותיות של המילה "עני" הן "כסף" [ע-פ, נ-ס, י-כ], לומר לך, שלא נברא כסף אלא כדי ליכות בו את העשירים בנתינת הלוואות וצדקה לעניים הזקוקים לכך.

ואם חלילה העשיר מתגאה ולא מלווה לעניים ושומר את כל הכסף לעצמו הרי תיבת "כסף" במילואה [כ"ף, סמ"ך, פ"א] עולה ש"א כמנין "אש", לרמוז שנענש שאת כל הונו תאכל האש וילך לאבדון. (עד כאן דברי השפתי כהן).

ולעומת זאת, החיד"א (נחל קדומים) כותב לצד החיוב, שאם זוכה אדם לקיים מצוות הלוואה וצדקה, זוכה לכפרה, שכן תיבת "כסף" במילואה [כשתמנה האות פ' כך: פ"ה] עולה ש"ה כמנין "כפרה", וכמו כן גימטריא "שה" לרמוז שמכפרת כקרבן. גם נראה לרמוז במילה צדקה ר"ת צדקה היא דמיון קרבן.

"אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" (כב, כד)

הלוואה חייבת עדים אבל צדקה עדיף בלי עדים

אמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא עה:): "שלשה צועקים ואינם נענים", ואחד מהם הוא "המלוה בלי עדים". ועוד אמרו רבותינו ז"ל (ראה בבא בתרא ט: ושו"ע יו"ד סי' רמ"ט סעי' ח'), כי עיקר מצות הצדקה הוא שיתן בצנעה. שנאמר (משלי כא, יד) "מתן בסתר יכפה אף" וגו'.

ובזה יבואר הפסוק "אם כסף תלוה" - אם באת להלוות כסף, צריך שיהיה "את עמי", דהיינו על ידי עדים ושטר, אבל "את העני" כאשר נותן צדקה לעני, יהיה "עמך" דהיינו בסתר בינך ובינו בלבד. (פנינים יקרים)

מאמרי רבותינו על צדקה רמוזים בפסוק

בספר אהבת עולם (פרחי) בתוספת נופך פירש שבפסוק זה רמוזים כמה מאמרי חז"ל בענייני צדקה, וכתב על זה "דליכא מידי דלא רמיזי בתורה":

א. "אמר רב ביבי אם בקשת לעשות צדקה, עשה אותה עם עמלי תורה" (קהלת רבה פרשה י"א אות א'), והיינו שעדיף לתת צדקה לעני תלמיד חכם, ומה שכרו: "אמר רבי יוחנן כל המטיל מלאי לכים תלמידי חכמים, זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר (קהלת ז, יב) כי בצל החכמה בצל הכסף" [פירוש: במחיצת החכמה יכנס זה שההנהו מנכסיו] (פסחים נג:).

וזה שאומר הפסוק: "אם כסף תלוה, את עמי" - אם רצית לעשות צדקה, "את עמי" - עשה אותה עם תלמיד חכם, כי "עמי" הוא כינוי לתלמיד חכם שנקרא "עמי", משום שהוא עמי [עם הקב"ה] במחיצת יום ולילה בתורה ועבודה ה'.

וגם שכרו שיושב בישיבה של מעלה, רמוז בפסוק, במילים "את עמי", שעולות בגמטריא "יהיה חלקך בגן עדן אלהים חיים".

ב. גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה (בבא בתרא י.), וזה שאומר "אם כסף תלוה" ר"ת עם האותיות גמטריא "משיח בן דוד". ועוד שפעמים שהעני מתרעם על הקב"ה למה דוקא לי אין, ועל ידי הצדקה עושה שלום בין הקב"ה לעניים, שנאמר (ישעיה לב, יז) "והיה מעשה הצדקה שלום" וגו', ועל ידי השלום מקרב קץ הגאולה שכן "גדול השלום" הוא גימטריא "משיח בן דוד". ונמצא שהעושה צדקה מקרב את הגאולה.

ג. הצדקה צריכה להיות נקיה מגזל ועולה, כי הקב"ה שונא גזל ועולה. וזהו "אם כסף" גמט' "נקי גזל" עם הכולל, רק אז "תלוה את עמי".

ד. לתת צדקה בכל יום כמו שכתב הרב חיד"א (מורה באצבע סי' א אות יב). וגם זה רמזו כאן: "אם כסף תלוה את עמי" עולה בגמטריא "וצריך האדם לתן צדקה בכל יום".

ה. "אמר רבי יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך ב"א ברכות" (בבא בתרא ט:), וזה שאומר "אם כסף תלוה את עמי", בגמטריא עם הכולל "ועל ידי הצדקה והפיוס יעלה במעלות".

ו. עוד אמרו רבותינו ז"ל (שבת קנא:): "כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים", וגם זה רמזו כאן שתיבות "אם כסף תלוה את עמי", עולות בגמטריא "וכל המרחם על אחרים מרחמים עליו" [עם הכולל]. וכן עולות בגמטריא "מן השמים בשופע רב טוב" [עם הכולל].

ז. אמרו בגמרא (שבת קנא:): שכאשר אדם הוא עשיר יש לו לזכור שגלגל חוזר בעולם ועלול לבוא לידי עניות, ולכן יתן צדקה, וגם זה רמזו כאן: "אם כסף תלוה את עמי", עולה בגמטריא "ורדוף אחר הצדקה והוא גלגל חוזר בעולם" [עם הכולל].

ח. על העשיר לזכור מה שאמרו חז"ל (ראה גמ' בבא בתרא דף י'). שהקב"ה נותן לעשיר את הממון בפיקדון, כדי שיתן לעניים, וכן אומרים רבותינו (ראה אלשיך דברים כג, כא) שהקב"ה שם את העשיר "אפטרופוס" על ממון העני. ואף זה רמזו כאן, שתיבות "אם כסף תלוה את עמי" [עם הכולל], הם בגמטריא "והממון אצל העשיר בסוג פקדון", וזהו שסיים "את העני עמך", שתיבת "את" גמטריא "ממון העני עמך". ועוד, שהמילים "אם כסף תלוה את עמי" עולות בגמטריא "העשיר אפטרופוס עני". [עם הכולל].

ט. צדקה קודמת לכל המצוות, וכמו שכתב הרמב"ם (פרק י' מהל' מתנות עניים) חייבין אנו לזיהר במצות צדקה יותר מכל מצוות עשה וכו', וזה שאומר הפסוק "אם כסף תלוה את עמי" עולה בגמטריא: "צדקה קודמת לכל מצוה ומגן הוא בעדו", כדכתיב (תהלים פה, יד) "צדק לפניו יהלך".

י. על האדם להשים לנגד עיניו שהממון יכול לפתע להעלם, כמו שכתוב (משלי כג, ד-ה) על העושר: "התעיף עיניך בו ואיננו", וזה גם כן רמזו כאן, שתיבות "אם כסף תלוה את עמי" עולה בגמטריא: "בן אדם הממון כלה התעיף עיניך בו ואיננו" [עם הכולל].

יא. אמרו רבותינו ז"ל (ראה בבא בתרא ט: ושו"ע יו"ד סי' רמ"ט סעי' ח'), שעיקר מצות הצדקה הוא שיתן בצנעה. שנאמר (משלי כא, יד) "מתן בסתר יכפה אף" וגו'. ואף זה רמזו כאן בפסוק, אם כסף תלוה את עמי בגמט' "צריך היות הצדקה בצנעה" [עם הכולל], וכן עולות בגמטריא "לא בפרהסיא וזה משובחת".

יב. עוד רמזו על מעלת הצדקה שתיבות "אם כסף תלוה את עמי" עולות בגמטריא "מצות הצדקה אין למעלה הימנה כלל". וכן עולות בגמטריא "צדקה מצלת מדין גיהנם ומכל חולאים" [עם הכולל].

יג. גם נראה לרמזו במילה צדקה ר"ת צדקה דוחה הרבה קללות.

הביצה שהכניסה לגן עדן

מעשה באדם אחד שהיה רשע כל ימיו, ובשעת פטירתו אמרו לו אנשי ביתו, מדוע לא טעמת כלום? אמר להם, אם נתנו לי ביצה מגולגלת אני אוכל, הביאו לו, וקודם שאכלה, בא עני ועמד על פתחו ושאל צדקה, אמר החולה לקרוביו שיתנו הביצה לעני, ומימיו לא עשה צדקה אלא זאת בלבד, לאחר שלשה ימים מת החולה.

לימים בנו ראה את אביו בחלום, אמר הבן לאביו, היאך אתה בעולם שהלכת בו? אמר לו אביו, בני, תהיה רגיל בצדקה ותירש חיי העולם הבא, לפי שכל ימי לא עשיתי צדקה אלא אותה ביצה שנתתי לעני בלבד, וכשנפטרת מהעולם הכריעה לי אותה ביצה על כל עוונותי, ובוה זכיתי לגן עדן. (אהבת עולם פרחי בשם מעיל צדקה)

הכסף המלוה את האדם במיתתו

הרה"ק רבי מנחם מנדל מקוצק זיע"א הסביר פסוק זה על פי מה שמובא במשנה (אבות פרק ו' משנה ט') "בשעת פטירתו של אדם, אין מלוים לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים".

וזהו נרמז כאן בכתוב: "אם כסף תלוה" - אם יש מושג שכסף מְלוּה אי פעם את האדם בדרכו האחרונה, זה רק הכסף של "את העני עמך" - הכסף שנתת לצדקה והחזקת בו עניים.

"לֹא תִהְיֶה לּוֹ כְּנוּשָׁה" (כב, כד)

לגבי הקב"ה - תהיה כנושה!

כתב בספר זכרון זאת (הורו"ז) מהרב הקדוש ה'חזוה' מלובלין זי"ע, על פסוק זה, שרק "לו" - לאדם, אסור להיות כנושה, אך להקב"ה אדרבה "תהיה לו כנושה" להיות תקיף בדעתך להרבות בתפילה, ולהפציר שימלא את מבוקשו לטובה.

והרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע היה מבאר את הדברים, כי כל הטעם שאמרה תורה "לא תהיה לו כנושה" אינו אלא מכיוון שאין לו לשלם, ומדוע תענהו סתם, אך להקב"ה שהוא 'כל יכול' ללא גבול ומידה, וודאי שמותר להיות כנושה, ולא להרפות ממנו עד שיושיעו.

"וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי בִּי חֲנוּן אֲנִי" (כב, כו)

סגולת ביצת בת היענה בבית הכנסת

בפירוש שפתי כהן על התורה (לרבי מרדכי הכהן מצפת. בפרשת תזריע ד"ה ואם נקבה) מביא, שהיו שנהגו לתלות ביצי בת יענה בבית הכנסת, ומבאר טעם מנהג זה, כי מדרך בת היענה שמטילה ביצים במקום גבוה, ועומדת כנגדם מרחוק ואינה מסיחה דעתה מהם, ועל ידי הבטה זו גדל אפרוח מהביצה, ואם יעמוד בעל חי בינה לבין הביצים ותפסיק ראייתה אזי תהרוג אותו כיון ש'חציצה' זו מקלקלת גידול הביצים וגורמת שיצאו ביצים מוזרות.

ומפני כן תלו ביצים אלו בבית הכנסת לומר שעיקר התפלה שתתקבל ותעשה פירות היא הכוונה, ולא יהיה דבר מפסיק בינו לבין אביו שבשמים שהוא עומד כנגדו ומדבר עמו כנוכח ואומר ברוך אתה ה'.

וכן עד היום הזה יש בבית הכנסת "עדס" לעדת החלבים בירושלים עיה"ק, ביצת בת היענה תלויה בבית הכנסת, ואומרים שהיא סגולה שהאדם יכוין בתפלה ולא יסיח דעתו מהמילים של התפילה.

"מִלֵּאֲתָךְ וּדְמַעַךְ לֹא תֵאָחֵר בְּכוֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי" (כב, כח)

מה ענין תרומה לפדיון הבן?

מפרש רש"י ש"מלאתך ודמעך" היינו 'ביכורים' ו'תרומה'. ויש להעיר, מפני מה סמכה התורה ענין ביכורים ותרומה לבכור בניך?

ונראה לפרש על דרך הרמז: "מלאתך" - שימלא כריסו בתורה. "ודמעך" - הדמעות של עיניו שמתודה על חטאיו, "לא תאחר" - אל תמתין לעת זקנותך, אלא תזדרז לעת בחרותך לעסוק בתורה ולשמירת הברית קודש. ועל ידי זה תזכה ל"בכור בניך תתן לי", שאדם שבימי בחרותו שמר את התורה והמצוות, ובפרט שמירת הברית, על ידי זה הבן שלו הבכור נעשה קודש לה', כיעקב אבינו ע"ה שאמר (בראשית מט, ג): "כחי וראשית אוני" (מפרשים).

להתחתן מוקדם לא לאחר

בספר עץ הדעת טוב למהרח"ו (דף כא.) דרש בדומה לכך: מלאתך ודמעך לא תאחר, ירצה בדרך דרש אל מה שכתבה הגמרא (קדושין ל.) אמר רב חסדא "אנא נסיבנא בשיתסר, ואי הוה נסיבנא בארביסר, הוה אמינא לשטן גירא" [אני נשאתי אשה בגיל שש עשרה, ואילו הייתי מתחתן בגיל ארבע עשרה, הייתי יכול להתגרות בשטן ולומר לו "חץ בעיניך", ולא היה יכול להחטיאני]. כי לקחת האשה בבחרות מסיר ההרהור בבני אדם שלא יבוא להשחית זרעו.

וזה רמזו כאן בפסוק "מלאתך ודמעך" - טיפת זרעך כעין דמעת העין, כשתמלא ימי הקטנות ותגדיל בן י"ג שנה, "לא תאחר" - כי תקח לך אשה ולא תבא לידי הרהור, ועל ידי כך: "בכור בניך תתן לי" הבכור הנולד לך מהטיפה הראשונה, תוכל לתת לי, מה שאין כן אם תשחית הראשונות שאז הבכור ההוא איננו לי ממקור מושחת וכדרך שנשתבח יעקב אבינו (בראשית מט, ג): "ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני".

על ידי דמועות מקבלים הכל

השל"ה הקדוש כותב בשם רבי מנחם הבבלי שלמד מכאן בדרך דרש יסוד גדול וחשוב בעבודת ה': "מלאכתך" - זהו רצונו של האדם, "ודמעך" - אלו דמועותיו. אם באמת הנך רוצה דבר, עד כדי כך שהנך מוריד עליו דמועות, בוכה ומתחנן לפני בוראך לקבלו, הרי ש"לא תאחר" לקבלו! אדם שרוצה באמת ומתחנן לפני בוראו לקבל סייעתא דשמיא - בודאי יענה מן השמים.

כשהוא גיבור אז יכבוש את יצרו

עוד בא ללמד, שכמו שאדם מפריש מפירותיו ביכורים ותרומות ומעשרות, כך בתחילת חייו, בבחירתו כשהוא בתקפו, כל אשר בכוחו לעשות מצוות ומעשים טובים ויגע עצמו על התורה, ירדוף ויעשה, וכן דרשו חז"ל (ע"ז ט.). על הפסוק (תהלים קיב, א): "אשרי איש ירא את ה'", אשריו שבזמן שהוא בכוחו וגבורתו כאיש בתוקף יצרו, "יהיה ירא ה'", וכן אמרו רבותינו ז"ל (אבות פרק ד' משנה א') "איזהו גיבור, הכובש את יצרו". (כעין זה כתב גם בס' פרדס יוסף סקסובסקי)

העני הוציא את הכפית מכיסו וכל הבית נתמלא אורה

ולא יאמר אדם יש לי עוד זמן לתקן, כי האדם לא בטוח בחייו, כי ימינו על הארץ הם כמו צל, כדכתיב (תהלים קמד, ד): "אדם להבל דמה ימיו כצל עובר", ודרשו חז"ל (ילקוט שמעוני תחילת קהלת רמז תתקס"ו) כצל הדבורה שאין בה ממשות כח הם חיי האדם, וכן אמרו רבותינו ז"ל (שבת קנג.) שוב יום אחד לפני מיתתך, ומכיון שאינו יודע יומו, ישוב היום, שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה. וכן כתוב (קהלת ט, ח) "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר", "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" - אלו המצוות שנעשה בהם מלבוש לנשמתו אחר פטירתו, "ושמן על ראשך לא יחסר" - התורה שעסקת לשמה, כשמן שהוא מזוקק ונקי. רק הם יעמדו מליצי יושר אחרי אריכות ימים ושנים. ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כי היום לעשותם ומחר לקבל שכרם (עירובין כב.), כי בעולם הזה לא נוכל לקבל את השפע שצריך לתת בעד כל מצוה.

ובאמת אין לנו מושג מה הערך של מצוה בעולם הזה. ומשל לאיש עשיר שירד מנכסיו עד שמכר כליו וכל מלבושיו, וכאשר היה עשיר, מרוב עשרו אפילו כף אכילתו היתה משובצת באבנים טובות ומרגליות, ועתה מרוב דחקו מכר גם המרגליות שהיו משובצות בכפית, ונשארה בידו הכף ריקה מכל.

ויהי היום והנה הוא הולך במדבר, ורואה שיש לפניו אבנים מבהיקים, ושלח ידו ולקח והכניס בנקבים שהיו בכפית שבעבר היו בהם אבנים טובות, עד שמלא את הכף באבנים כמקודם בימי עושרו.

לימים היתה סעודה גדולה בעיר ששר המלך היה מיסב בה, וזה האיש אמר מכיון שיש שם עניים ילך גם הוא, ומרוב בושותו שירד מנכסיו ישב במקום שפל, ולא לקח לעצמו כפית לאכילה מכלי הסעודה כי אמר שישתמש בכפית שבכיסו ולפחות בזה יהנה משלו...

וכאשר שמו לפניו המאכלים, הוציא את הכפית שלו, והנה הבריק כל הבית מהאור שזרח מהכפית, וכל אחד מהמשתתפים לקח את הכפית לראות ולעיין ביופיה, עד שהגיעה הכפית ליד השר. ויתפלא השר על רוב יקר מעלתה. וישאל לעני, כמה שוה כפית זו ואקנה ממך, אמר לו, כמה שידוע לכם מחירו, ויתן לו שר המלך חמשים אלף דינרי זהב, ויראוהו לבעל הכפית שהוא בוכה, ויוסיפו על מחירו, ועדיין הוא בוכה עד שמרוב צערו נפל ונתעלף. לאחר שהמשתתפים העירוהו והשיבו את רוחו, וישאלו אותו לסיבת בכיתו, אמר להם, אספר לכם על צערי ויגוני שיש בלבי, בראותי שעל זאת הכפית שנקוב בה קצת מרגליות, רצונכם ליתן עליה סך עצום כזה, ואנכי היו לפני גדישים מלאים אבנים טובות ומרגליות, ואם הייתי לוקח עוד מאותם המרגליות כמה הון עתק הייתי מרויח.

והנמשל מובן, הנה חיי האדם על פני האדמה כצל עובר ואיננו, ולא ידע יומו, והנה יש לפנינו בעולם הזה גדישים ואוצרות מלאים מרגליות שהם התורה והמצוות ומעשים טובים אשר לא יערכם זהב ופז רב, ואנחנו בהגיע איזו מצוה כסוכה ולולב ותפילין וציצית אין אנחנו רודפים לעשות המצוה כתיקונה, כיון שאיננו יודעים כמה שכר כל מצוה ומצוה. כדמיון המשל לזה האיש שהיה בידו הכף שהוא רומז למצוה ונתנו לו בשכרה שכר עצום וגדול. ובעת בואנו לעולם האמת, אז נכיר ונדע גודל מעלת התורה ומעשים טובים, ואז נתחרט ונבכה על אשר לא מילאנו חייו וימינו כולם בתורה ומעשים טובים.

ובודאי מלך שיאמר לאחד תיכנס לאוצרותי ולבית גזי ותספור אבנים טובות, וכל מה שתספור יהיה שלך, אין ספק שהאיש הזה לא ינום ולא ישן, לא יאכל וישתה מכיון שידוע כי מה שסופר יהיה שלו, כך הוא בתורה הקדושה,

כל רגע ורגע מחיי האדם הוא יקר מאוד, וכל מה שירבה בתורה ומעשים טובים הכל הוא לטובתו, שיהיה לו זכות ופתחון פה להנות בעולם הבא ולא יאכל נהמא דכיסופא, כמו שאמרו רז"ל (אבות פרק ד' משנה י"ז) "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא" ה' יזכנו אמן כן יהי רצון. (עי' בס' זכרון יוסף אביחצירא. אבני שהם)

"וְאִנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וּבֶשֶׂר בְּשָׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ: לְכָלֵב תִּשְׁלַכְוּן אֹתוֹ" (כב, ל)

אין קדושה בלי תורה

הנה לא יעלה על הדעת, שאפשר להיות איש מוסר, איש קדוש, מתוך מניעים וטעמים אנושיים ומוסריים גרידא, בלי קשר עם אלהי ישראל ותורת ישראל, וזה מה שרומז כאן הכתוב: "ואנשי קודש תהיון לי" - לשמי - כי עם קדוש אתה לה' אלהיך", משום שאין קדושה, בלי קדושה אלקית. (אמרי חן)

גופתו של החייל הפולני נשארה שלמה לאחר עשרות שנים

מורנו ורבנו ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה כותב: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו", צריך להבין מה הטעם שנאמר "בשדה", והלא טרפה אסור לאכול גם בבית? ועיין בפירוש הרב אבן עזרא שפירש: הזכיר בשדה ההוא יותר [שטרפה יותר מצויה בשדה].

ועוד נראה בדרך מוסר, כי מה שהזכיר "בשדה", היינו שלא רק בבית כשהוא נמצא במסגרת המשפחה בבית אביו ואמו לא יאכל טריפה, מפני שמתבייש בפני משפחתו, או מפני שמצוי בשר כשר, ולמה יאכל טרף. אבל אם הוא "בשדה", כלומר, מחוץ לביתו, שאין לו ממי להתבייש או שלא מצוי לו בשר כשר, אולי תאווה בשר תסיתנו שיבא לאכל בשר לא כשר, ולכן באה התורה ומוזהרתו בפירוש "ובשר בשדה" - שגם כאשר אתה נמצא בשדה או בצבא, ולא מצוי לך בשר כשר ויתכן שתשאיר תקופה ארוכה בלי בשר, גם אז, "טרפה לא תאכלו!".

ועל מעלת הנוהר ממאכלות אסורות גם ב"שדה", ניתן ללמוד ממעשה שהובא בספר חברה קדישא של פולין ומסופר שם כך: פעם אחת ממשלת פולין גזרה לפנות את בית הקברות של אחת העיירות היהודיות לצורך סלילת כביש, ונאלצו לפנות את כל המתים כדי להעבירם למקום אחר. והנה כל המתים היו עצמות, מלבד שני קברות שבהם הגופות היו שלמים, האחת היתה של רב העיירה שהיה איש צדיק וקדוש, והשניה קבר שעל מצבתו נכתב שהוא של חייל יהודי ששרת בצבא פולין.

המה ראו כן תמהו, כיצד זה שחייל ששרת בצבא פולין נשארה גופתו שלמה כאחד הצדיקים. לאחר דרישה וחקירה התברר, שחייל זה היה משרת בצבא הפולני לפני כמאה שנה, ונוהר כל הזמן שלא לטעום מפגוליהם. פעם אחת הגיעה לאוזני הקצין הגוי, הידיעה שכך נוהג היהודי שלא טועם מהאוכל שלהם, ויהי בשומעו כך, חרה לו מאוד על היהודי, וצוה להביא חתיכת חזיר, והביא כמה חיילים והשכיבו את החייל היהודי על הקרקע, וניסו להכריחו לאכול את החזיר. החייל סגר את פיו ובשום אופן לא רצה לאכול, עד שלבסוף הכניסו בכח החזיר לתוך פיו ולא בלע עד שנחנק ומת. אותו חייל הוא החייל שנתגלה קברו והיה גופו שלם ורענן לאחר מאה שנה! ונעשה קידוש השם גדול, שהבינו הכל, שזכות מסירות נפשו להמנע ממאכלות אסורות עמדה לו שזכה למה שזוכים רק צדיקים וקדושים.

אין הקב"ה מביא מאכל איסור לפה הצדיק

צריך להבין מה הקשר בין תחילת הפסוק "אנשי קודש תהיון" לסופו "בשר בשדה טרפה לא תאכלו". הרי "קדושה" היא לאו דוקא בהנורות מטרפות?

ותירץ מורנו ורבנו ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה, שנרמז כאן מה שאמרו חז"ל בגמרא (גיטין ז.) שאין הקב"ה מביא תקלה לידי צדיקים, וכתבו התוספות (ד"ה השתא), שמה שהקב"ה לעולם לא מביא תקלה לידי צדיקים, היינו דוקא בדברים שקשורים למאכל, שהקב"ה מציל את חסידיו ממאכלי איסור, אבל לגבי איסורים שלא קשורים למאכל, לא מצאנו.

ולפי זה יש לומר שלזה רומז הכתוב, "ואנשי קודש תהיון לי" - אם תהיו אנשי קודש. מובטח לכם: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" - שישמרו אתכם מן השמים שלא תכשלו במאכלות אסורות.

מעשה נורא שהקב"ה לא מביא תקלה לצדיקים

מעשה בראובן ושמעון שירדו באניה לנסוע לארצם, והיתה סערה גדולה בים, ויחתרו המלחים להגיע אל חופי ספרד, וזה היה בתקופת השמד בספרד. לאחר מאמצים הגיעו אל ארץ ספרד, רעבים, עיפים, וחלשים מאוד, ויחמלו

עליהם אנשי העיר ויקחו אותם אל ביתם וישהו כמה ימים באותה העיר, כל אחד בבית אחר, וזה מבלי הגד כי יהודים הם, מחמת הגזירות. ויהי כאשר שבה רוחם אליהם וידעו כי יש בכוחם ללכת, ברכו את בעלי הבתים אשר גמלו עמהם חסד וארחו אותם בביתם.

וטרם שנפרדו, התוודע אחד הבעלי בתים אל ראובן ואמר לו: הכרת פניך ענתה בך כי אתה יהודי, דע אחי כי אני כמוך, ומן היהודים האנוסים אנכי, ואני וכל בני ביתי שומרים מצוות ה' בסתר, ובמרתף מתחת לארץ אני שוחט, ונוהרים מבשר וחלב ועתה אל תתעצב, כי בשר פיגול לא בא בפניך כל הימים ששהית בביתי, ואכלת רק מאכלים כשרים.

ראובן שמח למשמע הבשורה, אך שמעון ידע בבירור כי בבית נכרי היה, ואכל נבילות וטריפות רק מפני פיקוח נפש, ויהי בבואם אל עירם, הלך שמעון אל רב העיר, וישאלהו מה זאת עשה אלהים לי להכניסני לבית נכרי ולהטמאות בבשר פיגול, ולחברי הזמין לו בית יהודי כשר?

וישיבהו הרב לשמעון: הגד לי ואל תכחד ממני, האם מעולם לא אכלת שום דבר איסור בלי אונס, ויאמר אמת נכון הדבר, פעם אחת הלכתי עם נערים ביער, וראיתי אוכלים לחם וגבינה ויין של נכרים, והתאויתי לאכול איתם את הגבינה והיין, וטעמתי מעט איתם, ואמרתי יסלח נא לי ה' בדבר הזה. ויען הרב ויאמר, צדיק ה' בכל דרכיו. הנה רעך הטוב ממך, מעולם לא בא בפיו דבר איסור, וישמרהו ה' יתברך מכל תקלה, גם בעת צרה ואונס, אבל אתה כבר עברת את פי ה' בלי אונס, ולא היית חשוב בעיני לעשות לך נס ולהזמין לך בית יהודי בתוך בתי נכרים רבים, ולא יאונה לצדיק כל און. (אמרי חן בשם נפלאים מעשיך)

עונשה של הנפש הקדושה הנמשכת אחרי תאוות החומר

כאשר הנפש הקדושה המשכלת אשר באדם נמשכת אחרי תאוות החומר הנקרא "בשר", בשר ראשי תיבות בושח שרחון רמה, הנה היא נטרפת בידי הקליפות שהם חיות רעות אשר בשדה החיצון, שעליו נאמר ואם בשדה מצאה. ואמנם העונש שלה היא, כי כאשר תמות לא תקרב אל המזבח העליון על ידי מיכאל הכהן העליון להיותה מאכל קרבן לה', וזה שכתב לא תאכלו. ומה יעשה ממנה, "לכלב תשליכון אותו" - שיקריבוה קרבן פסול במזבח הקליפות, והס"מ שהוא הכלב העליון תמורת מיכאל הם יטרפיה וזה שכתב לכלב, ועליו נאמר (תהלים כב, כא) "מיד כלב יחידתי". (עץ הדעת טוב למהרח"ו)

וכן נראה לומר דדבר זה רמוז בר"ת "תשליכון" תשליכון נשמה שפעלה יצרה כרצון ותאוות.

"לכלב תשליכון אותו" (כב, ל)

האם יש מצוה להשליך טריפות לכלבים

וברש"י: "למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר (שמות יא, ז) 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו', אמר הקב"ה תנו לו שכרו"

בתוספות מסכת יומא (לו: ד"ה לאו דנבילה) מבואר, שמה שהתורה אומרת "לכלב תשליכון" זה לא רק "המלצה" או "נתינת רשות" אלא יש מצות עשה להשליך טריפה דוקא לכלב, ולא לבעל חי אחר או לנכרי. וכן משמעות לשון המכילתא (כאן).

ולהלכה פסק הרמ"א ביורה דעה (סי' קי"ז סעי' א') שאין צריך ליתנה דוקא לכלב, אלא מותר גם למוכרה לנכרי. אבל בספר דרכי תשובה (יו"ד סי' כ"ט סק"ב) הביא שלל אחרונים שפסקו שיש 'חיוב' להשליך הטריפה לכלב דוקא. ואכן בשו"ת חקרי לב (יו"ד סי' י"ט) עמד על מה שנוהגים היתר ומוכרים בשר טריפה לנכרי, והלא כתיב "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשליכון אותו", ונשאר בצריך עיון. וכן בספר מנחת חינוך (מצוה עג) תמה, למה מוני המצוות, לא חישובו בכלל מנין המצוות את המצות עשה להשליך כל טריפה לכלב. (אוצר פלאות התורה)

הכלבים באו לגבות את חובם

הירושלמי (תרומות פרק ח' הל' ג' דף מב:) מספר: מעשה בטבח אחד בציפורי, שהיה מאכיל ישראל נבלות וטרפות, פעם אחת שתה יין בערב שבת ועלה לגג ונפל ומת והיו הכלבים מלקקים את דמו. שאלו את רבי חנינא האם מותר לטלטלו כדי להעביר את גופתו מפני הכלבים? אמר להם, כתוב "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", וטבח זה היה גזול את הכלבים ומאכיל את ישראל, ואם כן הניחו לכלבים שבאים לגבות חובם ומשלהם הם אוכלים.

הגהות אשר"י בחולין (פרק ז' סי' ט"ז) מביא את דברי האור זרוע בהלכות גיד הנשה (סימן תמ"ח) שלומד מדברי הירושלמי הללו הלכה למעשה: הרי שהיה מוכר טרפות בחזקת כשרות, או שהיה מוכר חלב בחזקת שומן, ומת קודם שעשה תשובה, אסור להתעסק בקבורתו, ולא עוד, אלא אפילו אם כלבים אוכלים את בשרו ומלקקין את דמו אסור להבריחם ממנו, כההיא דירושלמי, הא למדת שאפילו כלבים אוכלין את בשרו אין להבריחן מעליו, וכל שכן שאין להתעסק בקבורתו.

אבל בשו"ת בשמים רא"ש (סי' ס"ד) חולק וכותב, "אין ללמוד מזה לעשות מעשה באדם שנברא בצלם, ואף בירושלמי, לא להלכה אמרו, אלא שאמר להם דרך צחות, ואיתימא הלכה, הוראת שעה היתה לגדור באחד שהכשיל את הרבים ויראו רבים ויפחדו מעונש שמים שיראו שישלם מדה כנגד מדה, אבל לא נמסר לבית דין לענוש אחר מיתה".

"ראוי להשליכו לכלבים!"

הגמרא (פסחים קיח.) אומרת דבר נורא: "אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה, כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו לכלבים".

מצבה על קברו של כלב

מעשה פלא בענין תשלומי שכר לכלבים מובא בירושלמי (תרומות פ"ח הלכה ג): מעשה ברועים שחלבו חלב מן הבהמות. והנה מבלי ששמו לב, בא נחש ושתה מהחלב, וממילא החלב נעשה מסוכן לשתיה מחמת הארס. לאותם רועים התלווה הכלב שלהם, אותו הכלב כן ראה שהנחש שתה מן החלב, וכשבאו הרועים ורצו לשתות מהחלב, נבח הכלב בכדי להזהירם שימנעו מלשתות. אולם הרועים לא הבינו את כוונת הכלב, ובאו לשתות מהחלב.

כאשר ראה הכלב שהרועים לא מבינים אותו, הקדים הכלב לשתות את החלב ומת, אז הבינו הרועים שרצה להצילם שלא ישתו מהחלב מפני שיש בתוכו ארס, ובפסיקתא דרב כהנא (פרשת בשלח פיסקא י"א אות א') הוסיף: שהרועים שילמו לו שכר, שקברו את הכלב, והקימו מצבה על מקום קבורתו, ועד עכשיו נקראת "מצבת הכלב". (אוצר הידיעות)

מצבה על קברו של דג

בבית החיים שבעיר הבירה ווינא, נמצאת מצבת פלא שנחרט עליה: "פה נטמן הדג שצעק שמע ישראל". בפנקס החברה קדישא של ווינא, מתואר המעשה שהיה: פעם אחת קנה יהודי אחד מתושבי ווינא, דג שמן לכבוד שבת קודש. כאשר הביאו לביתו ולקח את הסכין בידו לחותכו, צעק הדג בקול: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד!"

בעל הדג נבהל ונשתומם מפלא כזה שלא נשמע כמותו, ותיכף ומיד כרך את הדג בבגד והביאו לפני האב"ד הגה"ק רבי שעפטיל בן השל"ה זי"ע וסיפר לו את המאורע הנורא. וציוה האב"ד לקברו, ולהקים מצבה על קברו, ולחרוט עליה: "פה נטמן הדג שצעק שמע ישראל". ועד היום הזה קיימת מצבה בדמות דג במקום מנוחתו בבית החיים דעיר ווינא, והיא סמוכה למקום מנוחתו של הרה"ק רבי שעפטיל זי"ע. (אוצר פלאות התורה)

הרה אפו של המלך למה הטריפה לכלב ולא לנכרים

היה פעם יועץ יהודי אצל מלך גוי אחד, והמלך היה מתייעץ אותו בכל עניין והיה מצליח. והמלך אהב אותו מאוד, ונישאו מעל כל שריו. ושרי המלך ואנשי החצר, קינאו מאוד ביועץ ובמעמדו הרם אצל המלך, והעלילו עליו כל מיני עלילות, אבל ללא הועיל, כי המלך לא שעה לדבריהם, ונתן אמון מלא ביועץ שלו.

פעם באו השרים אל המלך בתרעומת גדולה על השר היהודי: אדוני המלך! התורה שלהם שונאת אותנו, והם שונאים אותנו, ואתה מכבד אותנו ואוהב אותנו! שאל המלך את השרים: במה התורה שלהם שונאת אותנו? אמרו לו: כתוב בתורתם "ובשר טריפה - לכלב תשליכון אותו", התורה שלהם אומרת לתת את הבשר הלא כשר לכלב ולא לגוי כי אנחנו יותר גרועים מכלב. ועוד כתוב בתורתם: "לנכרי תשיך" לגוי אתה חייב לקחת ממנו ריבית, ואילו לאחיו היהודי, אסור לקחת ממנו ריבית. ובכלל הם היהודים שונאים אותנו, שתיכף כשקמים בבוקר מן המטה מברכים "שלא עשני גוי".

המלך בשמעו דברים אלו נתמלא חימה, למחרת, כאשר הופיע היועץ בארמון כדרכו, הראה לו המלך פנים חמוצות, ושאל אותו בכעס: האם נכון שכתוב בתורתכם, שבשר טריפה לזרוק לכלב, ולא לתת לגוי? אמת, אדוני המלך! ענה היועץ, והאם כתוב גם: שלנכרי צריך לקחת ממנו ריבית, בעוד שליהודי אחיו אסור לקחת ריבית? אמת אדוני המלך! השיב, אם כן התורה שלכם שונאת אותנו! "זה כבר לא אמת אדוני המלך!" השיב היועץ, אסביר לאדוני המלך

את כוונת התורה, מהי טרפה, זו בהמה שטרפה חיות והטילו בה ארס, ולכן התורה מצווה אותנו לזרוק אותה לכלב, ולא לתת אותה לגוי להרעיל אותו, אם כן, התורה דוקא דואגת לגוי. ומה בענין הרבית? שאל המלך, אדוני המלך! ענה היועץ, אם היהודי הולך ללוות כסף מהגוי, האם הגוי מלווה לו בלי ריבית, הלא בודאי לוקח ממנו ריבית, ולכן התורה מרשה גם לנו לקחת ריבית מהגוי, אבל היהודי מלווה ליהודי בלי ריבית, לכן התורה מצווה אותנו לא לקחת ריבית מהיהודי, כי זה הדדי.

המשיך המלך להקשות: "האם אתה מברך שלא עשני גוי בכל בוקר?" נכון, אדוני המלך, אבל אני מברך עוד ברכה, "שלא עשני אשה", והאם יש לך אדם שאינו אוהב את אשתו כגופו, אלא הכוונה, שלאיש יש יותר מצוות מאשה, וע"כ אני מברך "שלא עשני אשה", כי אני מעריך את המצוות של ה' ורוצה כמה שיותר לקיים מצוות, ואותו דבר אני מברך "שלא עשני גוי", כיון שליהודי יש יותר מצוות מן הגוי. ונחה דעתו של המלך. (טעמו וראו)

"לְכַלֵּב תִּשְׁלַחְךָ אִתּוֹ" (כב, ל)

תוכיח לי שיש כלב טוב

ראש ישיבה בבני ברק היה צריך לנסוע לחו"ל לאסוף תרומות. הוא הלך לרב שטיינמן זצוק"ל, והרב אמר לו: "תסע לחו"ל, אבל שני תנאים יש לך. התנאי הראשון - כל יום, מיד אחרי התפילה אתה לומד את הדף היומי. והתנאי השני - כל מי שנותן לך אפילו שקל אחד, תגיד לו תודה רבה, תשבח, תפאר ותרומם". הוא הסכים.

הוא הגיע לחו"ל ואיחר לעשיר אצלו קבע פגישה, מכיוון שהתעכב בלימוד הדף היומי כמו שציווה אותו הרב שטיינמן. הוא הגיע לבית העשיר וצלצל באינטרקום שבדלת הכניסה, העשיר התחיל לצעוק עליו: "אתה לא מתבייש, אתה איחרת לי, טי"ס איז מני (זמן זה כסף), לא מביא לך שום דבר!! רק שתבין עם מי אתה מדבר, אתה מדבר עם עשיר כזה גדול, אני נמצא בקומה שלישית, לרדת אליך לקומת קרקע כדי להביא לך כסף, בשבילי זה הפסד של הון תועפות!!". אמר ראש הישיבה "אז תשלח משהו אחר שבבית שיריד את הכסף".

ענה לו העשיר: "אין לי אף אחד בבית מלבד הכלב, אתה רוצה שאשלח לך את הכסף עם הכלב?" אמר לו בצחוק. ראש הישיבה אמר: "אם בכלב יש כסף... שלח את הכלב". פתאום בא אליו כלב ענק עם מעטפה בפה, ראש הישיבה נשא תפילה, לקח את המעטפה מפיו של הכלב, ונסע. באמצע הדרך הוא אמר למונית לחזור חזרה. "לא אמרתי לו תודה". הוא צלצל לו בדלת ואמר לעשיר "חזרתי לומר תודה רבה!" - העשיר לא הבין ושאל:

"אתה יודע בכלל כמה נתתי לך?" ראש הישיבה פתח את המעטפה וראה דולר בודד. אך כמו שהרב שטיינמן אמר לו לעשות להתחיל לפאר ולרומם: "אני יודע, לכן חזרתי לומר תודה רבה, הדולר שלך זה משהו מיוחד, הכלב שלך כלב טוב, שהביא לי את המעטפה.. וכו'. עצר אותו העשיר: "אמרת על הכלב שלי שהוא כלב טוב?". "כן" השיב. "אם תרצה, אתן לך הרבה מאוד כסף. בתנאי אחד, לך לווייה פה ליד, תדפוק לו בדלת ותאמר לו שיש דבר כזה 'כלב טוב'".

ראש הישיבה דופק בדלת של העשיר ואומר: "באתי רק לומר לך שיש כזה דבר כלב טוב". שאל אותו העשיר: "יש לך ראייה?". ענה לו ראש הישיבה: "כן! בגמרא מסכת שבת דף ס"ג עמוד ב' למטה, כתוב 'לעולם אל יגדל אדם בתוך ביתו כלב רע' ומזה שאומרת הגמרא 'כלב רע' משמע שיש גם - כלב טוב". העשיר תפס את הראש ולא האמין. מה התברר, העשיר השני זה חמיו של הראשון, והוא לא רצה לדבר איתו בגלל שהוא הכניס כלב הביתה. ועכשיו הרב עשה בניהם שלום. עד היום הם מחזיקים לו את הישיבה חצי חצי. מה מעניין - מאיפה ידע הרב את הגמרא הזו? אלא שזה היה בדף היומי של אותו יום שלמד ובגללו איחר לפגישה עם העשיר. כמו שאמר לו הרב שטיינמן לעשות, דף היומי ולהגיד תודה. אם אנחנו נשמע לגדולי ישראל יהיה לנו שפע ברכה והצלחה!

"כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנֶּאֱכָר רֹבֵץ תַּחַת מִשְׁאֹו וְחִדְלָתָּ מֵעֵזֶב לֹא עֵזֶב תַּעֲזֹב עִמּוֹ" (כג, ה)

היצר הרע מפיל את האדם ביאוש כדי שלא יסור מדרכו הרעה

בעל הטורים כותב על הפסוק הזה, שהמילה רובץ נמצאת בתורה שלשה פעמים. כאן, "רובץ תחת משאו". והשני, "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד, ז), והשלישי, "רובץ בין המשפתים" (שם מט, יד).

ומה הקשר בין שלשת הפעמים? הגאון רבי דוד יונגרייז זצ"ל בספרו אור דוד מסביר כך:

יש לבאר, כי היצר הרע בתחילה מראה לאדם שעבירות חמורות הם קלות, ומראה לו היתרים, ואילו אחר כך, כשעשה הרבה עבירות ורוצה לעשות תשובה, אז היצר הרע מראה לו שהעבירה גדולה כל כך, עד שאין מועילה לו התשובה,

ומפילו בייאוש כדי שלא יסור מדרכו הרעה. ושני הנהגות אלו של היצר רמוזות בפסוקים: "לפתח חטאת רובץ" - חטאת מלשון חסרון ידיעת חומר האיסור, ואחר כך "רובץ תחת משאו" - מראה לו שגדול עונו מנשוא.

והתרופה לשני הדברים הללו, רמוזה בפסוק "יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים", יששכר חמור גרם היינו לימוד התורה, כי על ידי לימוד התורה, יודע היטב חומר העבירה לבלתי התפתות על ידי יצר הרע העושה לו חמורות לקלות, ואף אם לפעמים נכשל בעבירה, על ידי התורה, יודע כוחה של תשובה, ומתחזק לבלתי יפול בייאוש, וזה הכונה "רובץ בין המשפתיים" שעל ידי לימוד התורה רובץ בין שני הגבולים שאינו סבור שהעבירה קלה וגם יודע שיש תשובה.

ובזה אפשר לפרש הפסוקים (תהלים לו, לא-לג) "תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשוריו, צופה רשע לצדיק ומבקש להמית, ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו", שהתורה מועילה לבלתי יפול ברשת יצר הרע כמבואר בסוכה (נב). ש"צופה רשע לצדיק" קאי על יצר הרע, והקדוש ברוך הוא עוזרו, כי "ה' לא יעזבנו בידו", ואמר אחר כך "ולא ירשיענו בהשפטו", שעל ידי התורה, הקדוש ברוך הוא עוזרו שלא יפול ברשת היצר הרע, וזה שכתוב "ולא ירשיענו בהשפטו", שאינו מניחו ליפול בייאוש ולהחזיק עצמו לרשע שלא תועיל לו תשובה.

מוסר השכל לעזור לראש ישיבה

כתב החפץ חיים זצ"ל (חפץ חיים על התורה): התורה הזהירה אותנו לחוס על הבעל-חי הרובץ תחת משאו, ואפילו אם החמור שייך לשונא שאמרו עליו זכרונם לברכה (פסחים קיג): שמותר לשונאו, אף על פי כן צריך האדם להתגבר על יצרו ולעזוב הכעס ולעזור לחמור.

ומן הדין הוא שאפילו אם נשא החמור של השונא על שכמו משא של שקים מלאים חול ואבנים לבנין, מצווה אותנו התורה לעזור לו ולטעון עמו את משאו וממילא מובן שאם החמור לא היה שייך לשונא אלא לאוהב ושקים מלאים לחם טעונים על גבו, להאכיל לרעבים בעיר שהחריבוהו בריונים, על אחת כמה וכמה שעל כל אחד מישראל לתת יד ושכם להקים החמור ולעזור לו.

ומעתה נצייר נא בנפשנו, איך הדין אם החמור נשא על גבו שקים מלאים סמי רפואה בשביל בית חולים, ובין הסמים היו כאלה שצריכים להזריקם לתוך גידי החולים להצילם מרדת שחת, או שנשא נודות מלאים אויר מלאכותי לנשימה, שרגילים לתת לחולים מסוכנים, אז כל מי שיש לו מעט מח בקודקדו ימהר ויחיש מעשהו לעזור לחמור הזה שנפל תחת משאו, כי הלא על כרחו חיים הוא נושא על גבו, סמי מרפא, שמבלעדם מן הנמנע להציל חיי החולים.

ועכשו נלך הלאה ונאמר כי הנושא הרפואות הללו לא היה חמור אלא בן אדם, והוא נפל תחת המשא הזה, אז אין צריך לומר שעל כל אדם החובה להחיש עזרה לנופל, למען יוכל למהר בואו לבית החולים, ואשר רגע ליום יחשב לחולים האומללים המחכים לסמי המרפא הללו.

ומעתה נשכיל ונבין, עד כמה אנו מחוייבים לעזור לראש ישיבה, הנושא על שכמו את עול התורה, הממציא חיים לכלל ישראל, ואשר מבלעדה למתים נחשבנו, כי היא חייך אמרה התורה, והוא נופל תחת עול המשא הכבד הרובץ עליו בהספקת בר ולחם ומזון לעמלי תורה, על אחת כמה וכמה שעל כל אחד מאתנו לעמוד לימינו להיות לו לעזר במפעלו.

"עֲזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ" (כג, ה)

השידוך שבוטל בעקבות שבייש זקן

מסופר על זוג משודכים, בפגישה הראשונה הייתה התאמה, על כן הם החליטו להמשיך עוד פגישה ועוד פגישה עד שבפגישה החמישית כבר הבינו שזהו - הם רוצים לפגוש את ההורים, הם קבעו ראשית אצל הורי הבחורה בשעה שש בערב, היא הדגישה 'לא לאחר! ההורים שלי לא אוהבים איחורים...'. הגיע היום המיועד, הבחור ראה שזה 20 דקות נסיעה ולא יותר, ואמר לעצמו 'אצא בחמש וחצי מהבית ככה שיש לי עוד 10 דקות פנויות כדי שלא אאחר...'. הוא יצא לדרך, וראה איש זקן שמבקש טרמפ, הבחור עצר לו ושאל "לאן אתה צריך?" ענה לו "אני צריך שתיקח אותי עד סוף הרחוב" הבחור שלנו אמר בסדר זה גם כיוון הנסיעה שלי והעלה אותו. הם ממשיכים לנסוע אך לרוע מזלו הייתה משאית זבל מלפניו ונהיה פקק גדול והבחור ראה שעוד 5 דקות השעה 18:00 ואסור לאחר והוא חייב להגיע בזמן. אמר הבחור לאיש הזקן "אני חייב להוריד אותך כאן אין לי זמן!" אמר הזקן "הבטחת לי שתוריד אותי עד סוף הרחוב אני לא יורד מפה!!!" הבחור כעס וצעק "אתה חייב לרדת", פתח את הדלת "זורק" אותו מהרכב.. הוא

נסע במהירות והגיע לפגישה באיחור של 10 דקות... דפק בדלת, המשפחה של הבחורה קיבלו אותו בסבר פנים יפות.. הבחורה אמרה: "יש לך מזל שהתעכבת קצת ממילא אנחנו מחכים לסבא שיגיע.." אחרי כמה דקות שמעו דפיקות בדלת פתחו את הדלת והבחור לא האמין! אותו האיש זקן שזרק מהרכב זה היה הסבא של הבחורה. (כמובן שאתם יודעים כבר איך הסתיימה הפגישה..). מכאן אנחנו למדים אדם שעושה חסד יעשה את זה בשלמות ולא חצי. בשמחה, ולא בכעס.

חסד בכבוד

וצריך האדם לזהר שלא יבייש יהודי בחסד, כמו שראינו (כתובות סז:) אצל מר עוקבא ואשתו שהיו נותנים צדקה בסתר כדי שלא לבייש את המקבל עד כדי שסיכנו עצמם בכך שזרקו עצמם לתנור בכדי שלא יתבייש העני כשיגלה שהם אלו שנותנים לו את הצדקה! צריך לזהר שגם שעושים חסדים, לא לבייש את מי שמולנו. להבין, שזכינו להיות שליחים נאמנים של הקב"ה שעל זה עומד העולם, עולם חסד יבנה. ויה"ר שנוכה להיות שליחים טובים ולעשות נחת רוח לאבינו שבשמים!

"מדבר שקר תרחק" (כג, ז)

דבר שקר מרחיק את המדבר מהקב"ה

צריך להבין, מפני מה נקטה התורה לשון "ריחוק" רק אצל שקר ולא אצל עבירה אחרת? **והמסילת ישרים** (פרק י"א) כתב על זה: "ותראה שלא אמר "משקר תשמר", אלא "מדבר שקר תרחק" - להעיר אותנו על ההרחק הגדול והבריחה הרבה שצריך לברוח מזה". **ורבי זושא מאניפולי הסביר:** התורה רצתה ללמדנו כי כוחו של שקר, שכל דיבור ודיבור בשקר, הנך מרחיק את עצמך מהקדוש ברוך הוא, וכל מעשיך הטובים לא יעמדו לך להתקרב שוב אל הקב"ה. וזו הכוונה בדברי הכתוב: "מדבר שקר" - בכל דיבור ודיבור של שקר, "תרחק" - הנך מרחיק את עצמך מהקדוש ברוך הוא.

ויש שאמרו על זה בדרך רמז "מדבר שקר" אפשר לנקד "מִדְבֵּר" שקר תרחק, והכוונה בזה, שמי שמדבר שקר אז בהכרח הוא "תרחק" - שמתרחק מהקב"ה. (אמרי פנחס. נר תמיד)

השקר מזיק לאדם גם בעולם הזה

צריך האדם לדעת, כמה חשוב להתרחק לגמרי מהשקר, ובפרט שזו באמת טובתו של האדם כי השקר יבוא לרעתו, כי מי שמדבר שקר, אף אחד לא יאמין לו, ואפילו אם יהיה בצרה ל"ע לא יאמינו לו, כמו המעשה הידוע שהיה באדם אחד שקרן שצעק שיש גנבים בביתו ושיבואו להצילו, באו השכנים וראו שצוחק עליהם, והוא נהנה שהצליח לשקר עליהם, והלכו ממנו בבושה, אחר כך עשה כן פעם שניה ושוב באו וראו שהוא צוחק עליהם, ומאותו מעשה החליטו שיותר לא יבואו.

והנה לאחר שצחק עליהם בפעם השניה, באמת הגיע אליו גנב והתחיל לגנוב, והשקרן התחיל להרים כשופר קולו, בעבור שיבואו שכניו לעזרתו אולם אף אחד לא בא לעזור לאותו אדם, אע"פ שצעק ובכה והתחנן, וזהו סופו של שקרן. ולמדנו שאפילו בצחוק אסור לשקר, לכן יזהר כל אדם להתרחק מהשקר ומכל דבר רע, ואז הקב"ה שבוחר לבות וכליות יעזרהו על דבר כבוד שמו ויצליחהו בכל מעשי ידיו אמן.

האמת צומחת אבל לא קוטפים אותה

שאלו הגאון רבי יושע בער מבריסק: נאמר בפסוק (תהילים פה, יב) "אמת מארץ תצמח", אם האמת צומחת וגדלה באדמה בשפע כזה, מפני מה האמת בעולם מועטה כל כך? השיב הרב בצחות: משום שהבריות אינם רוצים להתכופף כדי "לקטוף" אותה ולקבלה!...

משקוברים את השקר באדמה - האמת צומחת

הרבי מקוצק היה אומר בחריפות: "אמת מארץ תצמח, אבל שום דבר אינו צומח, אם אין זורעים אותו תחילה באדמה, וזרע האמת הוא השקר! משקוברים את השקר באדמה - צומחת ועולה האמת..."

כשתהיה מידה זו של אמת תקועה בלב הבן אז יקיים הבן מצות אביו

בספר שני לוחות הברית (אות דרך ארץ, אות כ"ט, ול') כתב בזה הלשון: כלל גדול יהיה לאב המייסר בנו ושיהיה בטוב שהבן הולך בדרך הישר אף בסתר לבו שלא בפני האב, יראה בכל כוחו להדריכו במידת האמת כמו שכתוב

למדו לשונם דבר אמת, ויגדיל לו עונש השקר אפילו בשיחה בטילה, ויפאר לו השכר הגדול מהאומר אמת, ויטיל עליו מורא גדול. נמצא כשתהיה מידה זו של אמת תקועה בלב הבן אז יקיים הבן מצות אביו, ומכח שמוכרח לומר האמת, נמצא מוכרח להיות סור מרע ועשה טוב.

וממשיך השל"ה לספר: הנה פה בירושלים, היה רגיל אצלי חסיד גדול מחסידי עליון הספרדים, ואם היו נותנים לו כל חללו של עולם לא היה מוציא מפיו דבר שלא היה אמת בבירור, וסיפר לי שזכה למידה זו על ידי חינוכו של אביו, שהיה אומר לבניו מי שיודה על חטאו ויאמר את האמת, אמחול לו, בתנאי שיזהר מהיום ולהבא, וכן עשה האב מי שהודה מחל לו, ולא עוד אלא שהעניק לו במתנה כמה מטבעות כסף כפרס עידוד על אומץ לבו להודות על האמת, ומסיים השל"ה: כי אותו אבא היה קונה את האמת במטבעות לקיים עצת החכם מכל אדם (משלי כג, כג) "אמת קנה ואל תמכור".

"כבר עשרים שנה אין לי שמץ של שקר!"

כשהיינו אצל מו"ר ר' בן ציון אבא שאול בשיעור, היה פעם שאחד הבחורים סיפר דבר לא כל כך מדויק. והרב נתן לו מוסר כמה צריך להזהר מדבר שקר, ואמר לו הרב: "אני כבר מלפני עשרים שנה אין לי דמיון של שקר, ואתה לא נזהר לשנות בפה את הדברים" נתאר לעצמנו, זה היה לפני עשרים שנה ויותר, פלא פלאות הדברים האלה.

לשקר אין רגליים

הגמרא במסכת שבת (קד.) מקשה, מדוע "שקר" מורכב מאותיות שכל אחת מהן עומדת רק על רגל אחת. ואילו "אמת" שוכבת כמין לבנה, כלומר, לכל אות שבה יש שתי רגליים, ועוד שאחת מהרגלים רחבה, [בא' השמאלית רחבה, במ' הימנית, ותי"ו השמאלית] ומתרחצת הגמרא, "קושטא קאי, שיקרא לא קאי", פירוש: "האמת עומדת, ומתקיימת. אך השקר - לא עומד, ולא מתקיים". ואכן בפי הכל מורגל לומר, "שקר - אין לו רגלים. אמת - יש לה רגלים". וזאת על פי הגמרא הנ"ל, להורות שהשקר עם כל היופי והחן שמנסים בעלי השקר להלבישו, סופו להתגלות ולהתבטל, לא כן האמת, יעבור עליה מה שיעבור, והיא תשב באיתן קשתה, לנצח!

ובספר "אגרת הטיוול" להגה"ק משאמלוויא זי"ע (ערך שקר), מביא רמז נחמד מאד, שתיבת "אמת" בערכה בגמטריא יש לה רגלים, ותיבת "שקר" אין לה רגלים. שהרי הגימטריא הקטנה של "אמת" הוא: תשע. וכשתכפיל את הספרה תשע בשניים, הרי לפניך: שמונה עשרה, אשר גם ספרה זו (18) במספר קטן תשע [דהיינו י"ח במספר קטן אחת ו-ח' שמונה יחד תשע]. וכאשר תכפיל את הספרה תשע בשלש, הרי לפניך: עשרים ושבע, אשר גם ספרה זו במספר קטן תשע [דהיינו כ"ז וכו' כדלעיל]. וכן לעולם כל הכפולות של 9 לעולם תהיה התוצאה במספר קטן תשע. הרי שלאמת יש רגלים - אפשר להכפילה עשרות רגלים [פעמים] ונשארת ב"אמת" שלה.

לעומת זאת ה"שקר" אין לו רגלים, כי "שקר" בגימטריא קטנה שש. וכפולות 6 אין להם תוצאה אחידה כמו האמת, כי למשל כשנכפיל בשניים, הרי לפניך שתיים עשרה, שעולה 3 במספר קטן, הרי שנתמעט השקר - כי אין לו רגליים...

אין רמאות בתורה

מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל היה אומר דבכל המקצועות יכולים להשיג התועלת המבוקש אף על ידי מרמה, מה שאין כן בתורה דאם עושה במרמה אין נשאר בידו אלא המרמה מאחר ורימה את עצמו.

ומעשה שהובא בשם בית הלוי ששבת פעם באכסניה בעיר מינסק, לעת הסעודה השלישית לא מצאו שתי חלות שלמות ללחם משנה, והלך בעל האכסניה להביא חלות מאחד השכנים, ומרן המתין לשובו של בעל האכסניה.

היום החל לערוב והרב יושב וממתין בחוסר סבלנות, אחד המסובין שהרגיש באי סבלנותו של הרב שאלו, רבנו הרי הובא בהלכה שבדיעבד אפשר לצאת ידי חובת סעודה שלישית בדברי תורה, ואם כן יאמר רבנו דברי תורה ובוה נקיים שתי מצוות דברי תורה וסעודה שלישית...

חיך הבית הלוי והשיבו מוטב להמתין לקיימה בסעודה, שהרי ייתכן שיבוא מאן דהוא ויפרוך את הדברי תורה שאני אומר, ונמצא שאין בידנו לא תורה ולא סעודה.

”וְשֹׁחֵד לֹא תִקַּח כִּי הַשֹּׁחֵד יַעֲזֹר פְּקָחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים” (כג, ח)

מעשה נורא עם הגאון שנתעוור וחזר ונתרפא

בספר 'שם הגדולים' להחיד"א (ח"א מערכת גדולים ערך ר' מאיר גאביון) מביא מעשה נפלא שאירע עם אחד מדייני מצרים הגאון רבי חיים כפוזי זצ"ל, שהיה חכם גדול וחסיד מאוד, והיו קורין אותו 'בעל הנס' משום מעשה שהיה, וכדלהלן:

יום אחד חלה רבי חיים ז"ל בעיניו ונתעוור רח"ל, והיו הקהל מרננים אחריו לאמר כי ח"ו היה נוטל שוחד, כי השוחד יעור וכו'. ושמע רבי חיים את הדברים ונתרעם, ועמד על רגליו בתוך קהל ועדה, והכריז: "כי שמעתי דיבת רבים יחדיו ירננו שלקחתי שוחד, ועתה אם אמת היה הדבר כמו שאומרים, כן יהיה תמיד הענן יכסנו [כלומר, שאשאר סומא לעולם], ואם אני הייתי נוהר מזה מאוד יאירו עיני כבתחילה". וכן היה, ונתקבלה תפילתו ונתרפאו עיניו וירד מן התיבה. **ומעיד** החיד"א "עד היום הנשבע שבועה לשקר על קברו מיד נענש!" ומסיים: "ואני הצעיר ראיתי חתימתו כשהיה סגי נהור, והיה חותם מאומד וכמעט אין האותיות ניכרות, כמי שלא ראה. וראיתי חתימתו אחר כך "ה' נסי חיים כפוזי", כתובה מאושרה.

אין אדם רואה חובה לעצמו

מעשה נפלא שהיה עם בעל החיבור "שפתי כהן" על השלחן ערוך [הרב שבתי כהן], ממחיש לנו שאפילו חכם וצדיק עלול לטעות במה שיש לו איזה נגיעת ממון:

כבר בילדותו נודע רבי שבתי כהן כעילוי מופלג. בימי בחרותו נסע לוילנא ללמוד אצל ר' העשיל מקראקא, והתגורר בבית ר' נתן נטע שפירא [בעל ה"מגלה עמוקות"]. בהגיעו לוילנא התפרסם כעילוי מופלג. לאחר נישואיו חותנו דאג לכל צרכיו על מנת שיוכל לשקוד על לימוד התורה, ור' שבתי מונה כדיין בוילנא למרות גילו הצעיר.

בגיל 24 כתב את ספרו "שפתי כהן", שקיבל את הסכמתם של 18 רבנים מגאוני התקופה, ביניהם ה'תוספות יום - טוב'. אירע פעם ולרבנו היה דין ודברים בענייני ממונות עם אחד מנכבדי הקהילה. הסכימו ביניהם לבא לפני רב לדין תורה. אך למי יפנו? הן הש"ך מוכר וידוע כגדול בתורה, וכל רב עלול, חלילה, לשאת לו פנים בדין. כיון שכך, החליטו להתדיין בעיר מרוחקת בבית דינו של רב אשר אינו מכיר את הש"ך. בטרם יצאו לדרך עיין הש"ך שוב ושוב בספרי הלכה ראשונים ואחרונים, ואכן, לפי כל המקורות נמצא שהצדק עמו. לאחר נסיעה ממושכת התייצבו השנים לדין תורה. הרב הדיין, אכן, לא הכיר את הצדדים, ושמע את טענותיהם בלא כל פניה אישית.

היות וזה היה עניין מאוד מסובך, הרב הדיין לא מיהר לחרוץ את פסק הדין, וביקש מהצדדים לבא שוב ביום המחרת. שבינתיים הרב - הדיין מעיין בנושא מכל צדדיו. לאחר שעות של עיון, הגיע הרב - הדיין להחלטה ולמחרת הכריז בפני הבעלי דינים את פסק הדין, שלא היה לטובת הש"ך אלא לחובתו. והי כשמוע הש"ך שיצא חייב בדין, התפלא מאוד וביקש מהרב, שיראה לו על מה הסתמך בפסק הדין.

אמר הרב: "האמת היא, שענייניכם נראה לי מסובך מאוד, ובתחילה אמנם סברתי, כי הצדק עמך. אך בכל זאת הוספתי לעיין בדבר. ואכן, ה' עזר לי והזדמן לידי ספר חדש פירוש על ה"שולחן ערוך", ובו ראיתי סברות ישרות ומעמיקות הנוגעות בעקפין לנושא הסכסוך שבינכם, ומנה משתמע כי הצדק אינו עמך".

תוך כדי דיבור, פנה הדיין אל ארון הספרים, והוציא ספר חדש, והראה אותו לש"ך. הש"ך הביט בספר ופער פיו בתדהמה, מדובר לא פחות ולא יותר בספר "שפתי כהן" שחיבר הש"ך בעצמו...

עיין הש"ך בפירוש עצמו, ומצא בו ללא כל ספק, כי הצדק עם בעל דינו! והוא בעצמו פסק כך. לא יכול עוד להבליג וגילה לרב, כי הוא מחבר הספר. הופתע הרב והתרגש לראות לידו את הרב הדגול בכבודו ובעצמו, והמילים נעתקו מפיו. אך הש"ך אמר, "ראה כמה גדולים דברי חכמינו (כתובות קה): שאמרו: אין אדם רואה חובה לעצמו!"

צדקותו של הש"ך

כדי להבין עד כמה גדלה צדקותו של הש"ך בסיפור הזה, נביא כאן מעשה נפלא המלמדנו על גדלותו העצומה של הש"ך:

הגאון מטשעבין, רבי דב בעריש וייזנפלד מספר, שרבנו הש"ך זצ"ל הגיע פעם לקאליש ודרש דרשה בבית המדרש. רבנו ה"מגן אברהם" נכח בעת הדרשה. לאחר הדרשה הלך המגן אברהם לאכסניית הש"ך ופלפל עם הש"ך בחריפות ובבקיאות בכל מכמני הש"ס, והיו הדברים מאירים ושמחים כנתינתן מסיני.

והנה באמצע התלהטות שיחתם התורנית, באו אנשי הבית בבהלה והודיעו לש"ך, שיש חולה מסוכן בעליית הבית הנוטה למות ברגעים הקרובים, ומכיון שהש"ך כהן, עליו לצאת מיד מהבית [כדי שלא יטמא חלילה בטומאת מת]. הש"ך שהיה באמצע רתחת לימודו, הפשיל את שרוולו ונתן בכל עוז דפיקה על השולחן ואמר: "אני מצווה להמתין!". לתדהמת הנוכחים נתקיים לעיניהם "ככל היוצא מפיו יעשה!" שיחת הש"ך עם המגן אברהם נמשכה, והחולה הוסיף לחיות. משסיימו לדבר, ויהי אך יצא הש"ך מפתח הבית, נפטר החולה בעליה. (בצלו חמדתי). והנה גם על צדיק כזה, אמרו אין אדם רואה חובה לעצמו...

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ" (כג, יב)

"מעשיך" ולא "מלאכתך"

יש להעיר, מה הטעם שכתוב "מעשיך" הרי היה צריך להיות כתוב "מלאכתך"? ונראה כי מה שכתוב "מעשיך" הוא מלשון מעשים טובים, ללמד לנו שחיי האדם בעולם הזה הם כנגד ששת ימי השבוע, ולכן כל מה שיוכל לעשות מצוות ומעשים טובים, יעשה, בעבור שביום השביעי שהוא העולם הבא, יום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים, אז כבר לא יוכל עוד לעשות מצוות ולאסוף זכויות. וכן אמרו רבותינו ז"ל (שבת קנא:): על הפסוק (תהלים פח, ו): "במתים חפשי" - "כיון שאדם מת, נעשה חופשי מהמצוות", וכן אמרו (עבודה זרה ג.) "מי שטרח בערב שבת" דהיינו שבעולם הזה קיים מצוות ומעשים טובים, הוא "יאכל בשבת" - יהיה לו מה לאכול בעולם הבא, וכן אמרו רבותינו ז"ל (כתובות סז:): "ארחא רחיקא וזודין קלילא" [הדרך רחוקה והצידיקה קלה], וכתוב בספר ראשית חכמה שצריך האדם לדעת, אם רוצה לילך בדרך מהלך שנה, בשביל זה מכין כמה חדשים צדה לדרך, כל שכן כמה וכמה צריך להכין מצוות ומעשים טובים בשביל חיי העולם הבא, שצריך להיות שם זמן שלא ישוער.

"רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תִבְשֹׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ" (כג, יט)

בשר וחלב מפרים ומשפירים את האילן

שמעתי ממורנו ורבנו ר' עובדיה יוסף זצוק"ל, שרבי יהונתן אייבשיץ חידש פירוש נפלא על פסוק זה: **רבי** יהונתן ראה פעם בספרי מדע שאדם שרוצה שפירותיו יתבשלו ויצמחו מהר, יבשל בשר וחלב יחד, וישקה בתבשיל זה את העץ, ובזה יצמחו הפירות מיד. **כאשר** ראה זאת רבי יהונתן, עלה בדעתו רעיון לפרש את הפסוק כך: "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך" - תביא ביכורים מהפירות שגדלו ראשונים, אמנם לא תבשל גדי בחלב אמו, כדי שיתבשלו הפירות מהר להביאם לבית ה'.

והוסיף הגרע"י זצוק"ל שהחידוש הזה חידשו ר' יהונתן אייבשיץ בעודו בבית הכסא, שם היתה לו ספריה של ספרי מדע שילמד בהם בעודו שם ותוך כדי קריאה הבריק חידוש זה במוחו. ועוד הוסיף, שאומרים שסיפרו חידוש זה לאחד מתלמידי הבעש"ט שהיה אדמו"ר גדול וקדוש, וכשמעו אמר: החידוש יפה מאד אבל אני מריח ממנו ריח של בית הכסא.

"לֹא תִבְשֹׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ...הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח מֶלֶאךָ לְפָנֶיךָ" (כג, יט-כ)

הקשר בין איסור בשר בחלב למלאך המשולח

כתב בספר הקדוש קרניים (מאמר י"ב): "מלאך המונה הנקרא 'השמאל' להליץ היה בא ליתן התורה למלאכים והפסיד באיסורים" עד כאן לשונו, סתם ולא פירש. ובפירוש דן ידין על הקרניים פירש: שהמלאך הזה בא לפני הקב"ה וקרא תגר שלא ליתן תורה לישראל אלא למלאכים. השיב לו הקב"ה: היאך המלאכים יקבלו את התורה הרי בתורה כתוב "לא תבשל גדי בחלב אמו" וכשבאו המלאכים אצל אברהם אבינו, אכלו בשר וחלב יחד, שנאמר (בראשית יח, ח) "ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה", מיד נסתתם מלאך "השמאל".

וזה סוד הפסוק: "לא תבשל גדי בחלב אמו" וסמך ליה: "הנה אנוכי שולח מלאך לפניך" ר"ת "השמאל", רצונו לומר בגלל "לא תבשל גדי בחלב אמו", שלחתי ממני המלאך "השמאל" שהמליץ לתת את התורה למלאכים.

ואפשר להוסיף, שלפי זה יש לתת טעם למה שנוהגים לאכול מאכלי חלב בשבועות. כי בזכות ה"מאכלי חלב" שאכלו המלאכים עם הבשר, עם ישראל קיבל את התורה ולא המלאכים. (ניצוצי שמשון)

"הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי" (כג, כ)
דברי המדרש על הפסוק

איתא במדרש (רבה פרשה ל"ב סי' ב') על הפסוק הזה: "אמר הקב"ה לישראל, אילו זכיתם, אני בעצמי נעשיתי לכם שליח, ועכשיו שלא זכיתם הריני מוסר אתכם לשליח, ואימתי נמסרו לשליח? בשעה שעבדו עבודה זרה, ובאותה שעה אמר משה: רבון העולם מה בינינו לבין עובדי כוכבים, לנו נביאים, להם נביאים, לנו שר ולהם שרים. אמר רבי לוי שתי מדות טובות בטל הקדוש ברוך הוא מעובדי כוכבים - שלא יעמדו עליהם נביאים ושלא ימסרו ישראל לשר כל ימי משה, כיון שמת משה חזר אותו השר למקומו". עד כאן דברי המדרש.

ה"מלאך" הן לוחות הברית

ודורשי רשומות אמרו, "מלאך לפניך" - הם לוחות הברית שנתונות בארון הקודש. "לשמרך בדרך" - שהיה הארון מנמיך את ההרים ומגביה העמקים. ומשווה את הדרך והורג כל המזיקים. (פסיקתא זוטרית)

הבא ליטהר מסייעים בידו

כתב האדמו"ר הקדוש ה"בית ישראל" מגור: "הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינתי" לכל אחד מישראל יש מה לתקן בעולם הזה, ולזה נשלח לעולם ועליו לתקן, אבל בלי שמירה ועזר מה', אי אפשר, וזאת השמירה הובטחה להם, דכתיב (שמות כג, כב) "ואיבתי את אויביך וצרתי את צורריך" - רמז ליצר הרע שמעכב את האדם מעבודת יוצרו, וזו הבטחה שמן השמים עוזרים למי שרוצה ללכת בדרך הישר. שהבא ליטהר מסייעים בידו.

וכתיב "ועבדתם את ה' וכו' וברך את לחמך ואת מימך, והסירותי מחלה מקרבך", דאיתא בגמרא (תענית יא:): "לעולם יראה אדם כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו", שעליו לראות שלא יעשה גשמי על ידי אכילה ושתיה, וזוהי ההבטחה שהשם יתברך יברך את הלחם והמים שלא יתגשמו, ועל ידי זה "והסירותי מחלה מקרבך", שתהיה השראת השכינה בתוך מעיו, והסירותי מחלת היצר הרע מקרבך. (מובא במוסר חכמים השלם עמ' שדכ)

המלאך האמור כאן אינו מלאך רגיל

קשה מאוד, כי אחרי שחטאו בעגל, גם אז אמר להם הקב"ה "ושלחתי לפניך מלאך" (שמות לג, ב), ואז חרה להם מאוד "וישמע העם וכו', ויתאבלו" וגו', וגם משה הרבה בתפילות רבות לביטול הגזירה (שם טו, טז). ואם כן עתה אחרי שישאל קבלו את התורה לפני חטא העגל, מה הוצרך הקב"ה ומה ראה לאמר להם הנה אנכי שולח מלאך, וגם איך כאן משה וישראל, לא דברו מאומה, אלא שתקו והודו?

והענין הוא, כי המלאך ההוא של פרשת כי תשא הוא מלאך ממש, וזה יורה באומרו שם "מלאך" סתם, ועוד שלא אמר "וגירש" אלא "וגירשתי", כי להיותו מלאך אין בידו לגרש, לכן אמר "אני אגרשם". אבל המלאך הזה האמור כאן, הוא שיתוף שם הוי"ה בשם אדנות הנודע כי הם בגימטריא מלאך, והוא הנודע לחכמי האמת הנקרא "שכינת עוזו", הנקרא "מלאך הברית", ונאמר (ישעיה סג, ט) "ומלאך פניו הושיעם". ולכן נאמר כאן "כי ילך מלאכי", ולא נאמר "מלאך" סתם.

וזה שכתב כאן "כי שמי בקרב"ו דהיינו שיתוף שם הוי"ה בשם אדנות, ולכן אמר כאן שהמלאך הזה בידו הוא "לשמרך ולהביאך" דהיינו הוא עצמו, ולכן "השמר מפניו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם", מכלל שיכול הוא לישא פשע. ואמנם טעם שליחות השכינה עתה הוא, כי כבר שם הוי"ה עצמו נגלית עליהם במעמד הר סיני, וכמו שאמרו ישראל רצוננו לראות את מלכנו, וכמו שכתוב אנכי ה' אלהיך, ועתה שכבר ניתנה תורה תזכה שם הוי"ה להתעלה, כמו שכתוב זה שמי לעולם לעלם כתיב והשכינה שם אדנות, וזה זכרי תגלה מלכותה בעולם כי עליה נאמר (יהושע ג, יא) "הנה ארון הברית אדון כל הארץ". (עץ הדעת טוב)

"וְעַבַּדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבִרְךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מִימֶיךָ" (כג, כה)

כל זמן שאפשר להתפלל בציבור אסור להתפלל ביחיד

מה הטעם שפתח "ועבדתם" בלשון רבים, וסיים "את לחמך" וכו', בלשון יחיד? ונראה בסיעתא דשמיא לבאר, מה שנקט גבי עבודת השי"ת בלשון רבים, ללמד שאסור להתפלל ביחיד כל זמן שאפשר להתפלל בציבור, שהתפילה בציבור היא שעת רצון, כמו שכתוב (תהלים סט, יד): "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", ודרשו חז"ל בגמרא (ברכות ה). "אימתי עת רצון? בזמן שהציבור מתפללים".

ומה שאצל אכילה כתוב בלשון יחיד, ללמד שהשי"ת זון ומפרנס לכל אדם ואדם בזמנו, כדי צרכו וסיפוקו, כמו שדרשו חז"ל (כתובות סז: וראה עבודה זרה ג:): את הפסוק (תהלים קמה, טו) "עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו", בעתם לא נאמר, אלא בעתו, ללמד שהשי"ת זון ומפרנס כל אחד פרנסתו בעתו, מקרני ראמים עד ביצי כינים, וכל שכן לשומרי תורתו ומצותיו.

"והסרת מַחֲלָה מִקִּרְבְּךָ" (כג, כה)

"והסרותי" אני בעצמי "מחלה מקרבך"

שמונים ושלשה חולאים יש בעולם שאין להם רפואה, והם כמנין מחל"ה. וזה שאמר והסירותי בדוקא, שבאלו החולאים אין אפשרות שרופא רגיל ירפא שכן אין להם רפואה וצריך שרק הקב"ה שהוא רופא כל בשר יסיר אותם.

"לא תהיה מְשַׁכְּלָה וְעֹקֶרֶה בְּאַרְצְךָ" (כג, כו)

יהודי הוא מעל הטבע! הוא מעל הכל!

אם אתה יהודי אינך שייך לחוקי הטבע! גם אם בא הרופא ואומר לך "אתה לא יכול להביא ילדים", "לא נראה לי שאת תתחתני יש לך את הבעיה הזאת...". אין אצל הקדוש ברוך הוא דבר כזה! אתה יהודי-אתה מעל הטבע!

היה אברך בבני ברק, שהאברך הזה שנה, שניים, שלוש, חמש שנים לא מצליח להביא ילדים.

שמונה תשעה שנים, אין ילדים. הלך לרב להתייעץ: "הרב מה אני עושה?" אמר לו הרב לעשות את השתדלות שלו וללכת לרופא. אותו יהודי הלך לרופא, והיה עובר מרופא לרופא, ולרוע מזלו לא התקדם בשום דבר. הגיע לרופא בילודה מספר אחד בארץ, בעל שם מוכר ומפורסם מאוד. והד"ר אמר לו: "תקשיב, אני עוזרתי להרבה הרבה אנשים, אבל אתה ואשתך - אין לכם סיכוי להביא ילדים, אני ממליץ לכם, לכו ותאמצו ילד".

האברך שלנו שמע את דברי הרופא, הוא היה בן תורה, וחשב לעצמו, הרופא אמר את מה שאמר, אבל רופאים זה לא הסוף, לאן הולכים? לרב! הוא הלך לאחד מגדולי ישראל. הוא נכנס אליו עם כל הטפסים, וכל מה שכתב לו הרופא, כל הצילומים שמוכיחים שלא יהיו לו ילדים, ואומר לרב: "מה הרב, לא יהיו לי ילדים?". הרב הסתכל על התמונות, מסתכל על המסמכים, פתאום הוא מרים את העיניים, ומה הוא אומר לו?

"אין לי איך לעזור לך". בדרך כלל כשאתה הולך לרב, הוא מחזק אותך: "הכל מהשם, אל תדאג, תקרא תהילים..." אך מה הרב אומר לו? "אין לי איך לעזור לך". הוא יצא משם והתחיל לבכות, "איך אני חוזר לאשתי עם כזאת תשובה?!" אם לא הרב יעזור לי, מי יעזור לי?"

האברך נכנס לבית הכנסת, "איך אני אחזור הביתה?!" בית הכנסת היה ריק, הוא פתח את ארון הקודש והתחיל לבכות. הוא שם את הדפים של הרופא על ספרי התורה ובכה בכיות:

"ריבונו של עולם! אין לי אף אחד! אין לי כלום!! אבל מה, יש לי אותך! ואתה תביא לי ילדים כי אני הבן שלך!!"

היום ברוך השם יש לאותו אברך 9 ילדים ברוך השם!

כי יהודי הוא מעל הטבע! הוא מעל הכל!

"וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיהוֹשֻׁעַ מִשְׁרָתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַר הָאֱלֹהִים" (כד, יג)

למה יהושע נשאר בהר?

פירש רש"י "לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן, ואומר אני שהיה התלמיד מלווה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר, שאינו רשאי לילך משם והלאה, ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל הארבעים יום".

ולכאורה יש להבין, מדוע יהושע התעכב שם ארבעים יום, והלא היה לו לחזור למחנה, וסמוך לארבעים יום היה חוזר לקבל פני רבו?

ופירשו המפרשים דהליכתו של יהושע עם משה עד הגבלת תחומי ההר לא היתה לגבי דידן הליכה של קיום מצוה גרידא, אלא היה עולה עם משה ממדרגה למדרגה ככל שהותר לו להתקרב לגבול ההר, וכאשר מהגבול ואילך לא הותר לו לילך, ישב שם במקומו ונהנה מזיו השכינה במדרגה שזכה אליה בהליכתו עד הנה.

ובעלי התוספות כתבו כי הסיבה שיהושע חיכה למשה עד שירד מההר היא "נוצר תאנה יאכל פריה" שימסור לו סודו מיד כשיבוא מן השמים. (מוסר חכמים השלם עמ' שכא)

"וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה" (כד, יח)

מתי נאמרו למשה הלכות למשה מסיני

באגרא דפרקא (אות ריט) מביא: שמעתי בשם כבוד אדמו"ר מה"ר מנחם מנדל [מרימנוב] זצוק"ל, שהעיר למה כל 'הלכה למשה מסיני' לא אמרו חז"ל סתם שהוא כשאר תורה שבעל פה, ועוד העיר, למה אמרו "מסיני" ולא "בסיני", הרי לא קיבל הלכות אלו מהר סיני, אלא מהקב"ה בהר סיני?

והסביר אדמו"ר זצוק"ל, שאותן הדינים נאמרו לו למשה בעת הליכתו מסיני, דהיינו, בסוף ארבעים יום שכבר פנה ללכת מסיני, אז אמר לו השי"ת את אותן ההלכות, והוא כדמיון האדם אשר העניקוהו רבו בכל טוב להיות לו לצורך בדרך אשר ילך, ובעת אשר כבר הכין עצמו ללכת אמר לו הרב, קח נא את זה כי גם זה יהיה לך לצורך בעת המצטרך, וזה ההבדל בינו לשאר תורה שבעל פה, ולכן גם נקראו הלכה למשה מסיני, שכל זה מן הנאמרים למשה בעת הליכתו מסיני. כך שמעתי.

תורה שבעל פה עיקר זמנה בלילה

כתב בספר מוסר חכמים (השלם עמ' שכב) בשם ספר שי לתורה: שמעתי בשם גאון אחד, לבאר על פי מה דאיתא במדרש רבה פרשת כי תשא (פר' מז ס"ח) לגבי משה רבנו שהיה ארבעים יום וארבעים לילה בשמים, מנין ידע מתי הוא יום ומתי הוא לילה, ואמר על זה במדרש, בשעה שהיה מדבר עמו היה יודע שהוא יום, ובשעה שהיה אומר לו למוד תורתך היה יודע שהוא לילה, דעיקר זמן לימוד תורה שבעל פה הוא בלילה.

ולפי זה נראה, דעל כן אנו מתפללים דוקא בתפלת ערבית "ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך", כיון שמעמיק אדם בתורה שבעל פה ומתייגע בלימודה כדי להגיע לעמקם של דברים, אז מתמלא האדם רוב שמחה בחידושי התורה. ויש להוסיף בזה דברי המדרש תנחומא פרשת נח, ש"כפה עליהם הר כגיגית" כדי שיקבלו עליהם תורה שבעל פה, שיש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב את הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאוודו, ומנין אתה למד שאין אהבה זו אלא לשון תלמוד, מה כתוב אחריו "והיו הדברים אלה על לבבך", אי זה הוא תלמוד שהוא על הלב הוי אומר "ושננתם לבניך", זו תלמוד שצריך לשינון.

מאמר לשבת שקלים

באחד באדר משמיעים על השקלים

ד' פרשיות כנגד ד' מוחין

פרשיות אלו שזוכים להם עם ישראל, משבת מברכין של חודש אדר ואילך, סימנם שזופ"ה, והם: שקלים, זכור ופרה, החודש. וארבעתם הם כנגד ארבעה מוחין שיש בכל פרצוף ופרצוף בעולמות העליונים (ליקוטי תורה טברסקי לד' פרשיות לא). וכנגד זה יש באדם ארבעה מוחין, שהם: חכמה, בינה, חסדים דדעת, וגבורות דדעת. והם כנגד כל אחד מד' פרשיות אלו, וזה סדרן:

פרשת "שקלים" היא כנגד מוח חסדים דדעת, ונתקן על ידי מצות הצדקה וחסד.

פרשת "זכור" היא כנגד מוח גבורות דדעת, ונתקן על ידי הגבורות והדינים שאנו משתמשים בהם כנגד הרשעים, כגון בהכאת מחיית עמלק והמון, שמכים אותם על ידי הגבורות הקשות הנרמזות בברכת האל הרב את ריבנו והדן את דיננו וכו', שמוזכר בה חמש פעמים נ"ו, וכל נ"ו היא גבורה קשה כנודע, כנגד חמש גבורות מנצפ"ך.

פרשת "פרה" היא כנגד מוח בינה, ונתקן על ידי הטהרה והקדושה, ופרשת פרה היא מטהרת את האדם, שהרי התשובה היא באמא העליונה, שהיא כנגד הבינה, והיא המטהרת ומנקה את האדם מעוונותיו.

פרשת "החודש" היא כנגד מוח חכמה, ונתקן על ידי ראש חודש, כמו שכתוב (תהילים קיא, י): "ראשית חכמה יראת ה'" והחכמה היא בראש, כדברי רבינו האר"י ז"ל (שעה"כ דרושי ר"ה דרוש א) שחדשי השנה הם כנגד אברי הראש, תשרי כנגד הגולגולת, חשוון כסלו כנגד ב' אזניים, טבת שבט כנגד ב' עיניים, אדר כנגד החוטם, והפה נתקן במה שמקדשים ישראל את החודש בפיהם. והם האברים המנהיגים את כל גופו של האדם לתורה ולמצוות.

כנגד ד' חושים

עוד נודע שפרשיות אלו הם כנגד ארבע אותיות הוי"ה ב"ה. וכנגד ארבעה חושים שבראש האדם, שהם: ראייה, שמיעה, ריח, דיבור. והם הכנה לקראת השנה הבאה עלינו לטובה המתחדשת בחודש ניסן שהוא ראש לכל החודשים.

ורמז נפלא רמזו בזה כי ד' החושים הנ"ל שמקומם ב: עין, חוט"ם, אז"ן, פ"ה. בגימ' פורי"ם. כי פורים הוא הבריח התיכון שבין ד' הפרשיות, שכן ב' פרשיות לפניו, וב' פרשיות אחריו.

י' טעמים לנתינת מחצית השקל

א. משמיעין על השקלים:

הטעם שקוראים פרשת שקלים קודם ר"ח אדר, כי בזמן שבית המקדש היה קיים היו משמיעים באחד באדר על השקלים (משנה שקלים א, א), להזכירם לשקול מחצית השקל, ולהביאם לבית המקדש כדי שמראש חודש ניסן יקריבו את הקרבנות צבור מתרומה חדשה ממעות מחצית השקל, דאמר קרא (במדבר כה, יד): "זאת עולת חודש בחדשו", ודרשו חז"ל (מגילה כט:): אמרה תורה יש לך חודש שאתה צריך לחדשו בהבאת עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה, וגמרינן בגמרא מגזירה שווה שחודש זה הוא חודש ניסן, וכיון שבחודש ניסן צריך להקריב מתרומה חדשה, לכך מקדימין ומשמיעין על השקלים באדר הסמוך לו. ואנחנו (הושע יב, ג) "ונשלמה פרים שפתינו", על ידי קריאת פרשת "כי תשא" שבה דכתיב ענין השקלים.

ב. להקדים שקליהם לשקלי המון:

עוד אמרו בירושלמי פ"ק דמגילה (פ"ג ה"ד), אמר ר' שמעון בן לוי, צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר מוטב שיוקדם שקליהם של בְּנֵי לשקליו של אותו רשע, לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים.

ג. כנגד עשרת אלפים ככר כסף ששקל המון:

בתוספות (מגילה טז. ד"ה ודחי) כתבו וז"ל: שמעתי שעשרת אלפי ככר כסף (-ששקל המון) עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף, ע"כ. ביאור דבריהם, כי כשנחשוב סכום של כל חצאי השקלים אשר נותנים ס' רבוא כל ימי חייהם שהם חמשים שנה. [דשנות האדם שבעים שנה, צא מהן עשרים שנה, שהרי החיוב מבן עשרים ומעלה כמו שכתוב (שמות ל, יד): "מבן עשרים שנה ומעלה", ישארו חמשים שנה] והרי כל אחד מישראל נותן במשך ימי חייו "מִנְהָ" למחצית השקל של קודש, [שהרי מחצית השקל הוא ב' דינרים, וחמשים פעם ב' דינרים הוא מנה] ולפי זה ששים איש נותנים בחייהם ששים מנה, שהם ששים לזכר אחד כסף, נמצא ששים רבוא מישראל עולה עשרת אלפים ככר כסף.

ד. לחבר נפשות ישראל לצור מחצבתם:

איתא במדרש תנחומא (ורשא פרשת כי תשא אות ג): אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם משאני מת איני נזכר. אמר לו הקב"ה, חייך כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשן, כך בכל שנה כשקורין אותה כאילו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשם. ע"כ.

וצריך להבין מה עניין זקיפת ראשם של ישראל כאשר הם קוראים פרשת שקלים? ולבאר ענין זה נקדים לבאר את מאמר חז"ל (נדה יג:): אמר רב אסי, אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, ופירש רש"י: כי "גוף", שם מקום המיוחד לנשמות העתידים להיות נולדים. ע"ש.

והגה"ק בעל ה'שפע חיים' זי"ע (ויקהל תשלז) כתב, שאף על פי שהנשמה יורדת להתלבש בגוף האדם למטה בעולם הזה, שורש הנשמה נשאר למעלה במקורה, ששמו "גוף". ואותו חלק הנפש אשר בשמים ממעל מאיר לחלקו שנמצא בארץ בגוף האדם, והחלק אשר בארץ משתוקק לעלות למקורו אשר בשמים. נמצא שיש לכל אדם שני חצאי

נפשות אחד למטה, בתוך גופו הגשמי, ואחד למעלה בשמים. וכדברים קדושים אלו כתב המגיד ממעזריטש זי"ע, על הפסוק (במדבר י, ב) "עשה לך שתי חצוצרות כסף" "חצוצרות" - שתי חצאי עורות, שהם שני חלקי הנפש, למטה ולמעלה, "כסף" - שהם נכספים ומשתוקקים זה לזה. עכ"ד.

מוסיף ומבאר ה'בני יששכר' בספרו מגיד תעלומה (דף יד ע"ב), את מאמר חז"ל (ברכות יד): "אמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע, וזו היא מלכות שמים שלימה". כי הנה ידוע, שחלק הנפש אשר למטה בעולם הזה הוא כלול מרמ"ח אברים, וכן חלק הנפש שלמעלה בשמים, גם הוא כלול מרמ"ח אברים רוחניים, וכאשר מוסר האדם את נפשו לה' באהבה, מאירים שני חלקי הנפש, וכך מתחברים רמ"ח אברים של מטה, עם רמ"ח אברים של מעלה, ומקבלים "מלכות" [תצ"ו שזה פעמים רמ"ח]. וזהו פירוש מאמר חז"ל: הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו, ויניח תפילין ויקרא 'קריאת שמע', שכן כאשר האדם מוסר את נפשו ב'קריאת שמע', הוא מחבר את שני חלקי נפשו, רמ"ח אברים שלמטה עם רמ"ח אברים שלמעלה, שביחד הם בגימטריא "מלכות" - ולכן זוהי מלכות שמים שלימה".

וכך כתב השל"ה הקדוש (קיצור של"ה דיני קריאת שמע עמ' קיז), ויארך באחד ויכוין שהוא מוסר נפשו ורוחו ונשמתו על קדושת שמו הגדול. ומי שמכוין כן בשעת קריאת שמע נחשב לו כאילו נהרג על קידוש השם יתברך.

לפי זה אפשר ליתן טעם לכך שהתורה מצוה במצות 'מחצית השקל', (שמות ל, טו) "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט", לא פחות ולא יותר, מדוע? אלא שאותו החלק של נפש האדם שנמצא למעלה בשמים, אינו צריך תיקון, כיון שאינו נפגם מחטא האדם למטה. אך חציו השני של הנפש הנמצא בעולם הזה, שנפגם מחטא האדם, הוא צריך תיקון. ולכן, עיקר עבודת האדם היא לתקן חלק נפש זו, הנמצאת למטה, כדי שיוכל לחברו עם חלק נפשו שנמצאת למעלה בשמים.

וזהו שנצטוו ישראל לתת מחצית השקל, כי "שקל" בגימטריא ארבע מאות ושלושים, והמילה "נפש" כמספרו עלה, ומכאן שמחצית השקל שהצטרפו ישראל לתת הוא כנגד מחצית הנפש אשר למטה בעולם הזה, שצריך תיקון.

לפי זה יתבאר הכתוב (שמות ל, יב) "כי תשא את ראש בני ישראל", תשא מלשון לרומם. כלומר כאשר תרצה לשאת ולחבר את נפשות ישראל הנמצאים למטה עם חלק הנפשות הנמצאות למעלה, אז "ונתנו איש כופר נפשו לה' מחצית השקל" - יתן מחצית השקל, שהוא כנגד מחצית הנפש, שנמצאת כאן למטה בעולם הזה וצריכה תיקון, ועל ידי כך ניתן לרומם את הנפש שנמצאת למטה ולחברה עם הנפש הנמצאת למעלה בשמים.

משה רבינו שורש הדעת ועל ידי פרשת שקלים מעוררים בחינת הדעת

עוד כתב רבינו הבני יששכר זי"ע (אדר מאמר ב דרוש ג), ידוע שמשה רבנו הוא בבחינת הדעת הכללית של ישראל, לכן בחייו של משה רבנו ע"ה, השפיע הוא לכלל ישראל מבחינת הדעת, ולימד את בני ישראל דעת איך לחבר את חלקי הנפשות אשר בארץ לרא"ש בני ישראל, היינו לשורשם העליון אשר בשמים ממעל.

ואולם חשש משה רבנו פן כשייגנו אורו, אור הדעת, שוב לא יהיה לישראל הדעת הזו, וזה ששאל את הקב"ה: רבנו של עולם, כשאני מת אין אני נזכר, וכוונתו שלאחר פטירתו שוב לא יהיה מי שיחבר את נפשות ישראל לשורשם העליון. אמר לו הקב"ה: חייך כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם את פרשת שקלים, ובכך אתה זוקף את ראשם, מחבר את חלק נשמתם שלמטה עם שורש נשמתם שלמעלה, כך גם לאחר פטירתך מן העולם, בכל שנה ושנה כאשר ישראל קוראים לפני את פרשת שקלים, אני מחשיב לך כאילו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשם.

ובכל שנה בזמן זה מתעורר בכל עדת ישראל, הארה מנשמת משה רבנו בחינת הדעת, ללמד דעת ותבונה והשכל לקשר את עצמם בדביקות צורם ויוצרם, ואיך יקבלו עליהם עול מלכות שמים שלימה. ולכן קוראים פרשת שקלים בהגיע חודש אדר, שבחודש זה קיימו וקבלו היהודים מחדש קבלת התורה מאהבה במסירות נפש, כי עד היום היה מודעה רבא לאורייתא, ובזמן הנס קבלו עליהם ועל זרעם באהבה את התורה (שבת פח.). וזה שמובא בזוהר הקדוש (ח"ב דף קצ"א ע"ב) "וקבל היהודים (בלשון יחיד) - זה משה רבנו, כלל היהודים שקיבל מגילת אסתר מסיני".

נמצא, כי תכלית קריאת פרשת שקלים היא לעורר את התחברות נפשות ישראל למטה עם שורשם למעלה, וזאת על ידי שיקבלו ישראל על עצמם עול מלכות שמים שלימה למסור נפשם למען קונם. ומכאן יובן מה שדקדק המלך אחשורוש באומרו לאסתר המלכה (אסתר ז, ב) "עד חצי המלכות וינתן לך" שלא רצה שתהיה מלכות שלימה, ולא רצה שתהיה עבודת ישראל במסירות נפש, שידע שעל ידי זה תהיה מלכות שמים שלימה ימחק זרע עמלק, ואז תעבור ממשלת זדון מן הארץ.

ה. פדיון נפשנו מהס"א וגונדא דיליה:

בכתבי רבנו האר"י ז"ל (שער הכוונות ענין הפורים דרוש א ד"ה ואמנם היות) מובא, כי בכל שנה ושנה מתגברת אותה קליפת המן הרשע להשמיד להרוג ולאבד, וכשם שהקב"ה הקדים את מצות השקלים לאבד את מחשבת המן לשקול עשרת אלפים ככר כסף. אם כן כל שנה מתעוררת הקדושה ומתגברת על הס"א כמו בפעם הראשונה, ועל ידי מצות השקלים פדינו את עצמנו ואת נפשותינו מיד המן וכל גונדא דיליה, וכן בכל שנה ושנה כאשר קוראים בציבור פרשת שקלים, מכניעים את הס"א והמן הרשע, ופודים נפשינו מן הס"א ומקליפת המן ומתעלים בקדושה. וזהו שאמר הכתוב (שמות ל, יב) "כי תשא את ראש בני ישראל", וה' בראשם ומתעורר ענין בנין ביהמ"ק, ויה"ר שנזכה לקיים מצות שקלים בפועל אמן.

ו. להנצל מעין הרע של המן:

טעם נוסף לקריאת פרשת שקלים, משום שהמן הרשע בדק באיזה חודש ישים ויתן עין הרע על עם ישראל, והחליט שחודש אדר מסוגל לזה וכו', לכן נותנים בחודש אדר זכר למחצית השקל שזה הועיל נגד עין הרע של המן מעם ישראל. (חמדת ימים ח"ב פורים פרק א אות יג).

ז. לכפר על נפשותיכם:

עוד טעם הובא בירושלמי (שקלים פ"א) על הפסוק (שמות ל, יג) "זה יתנו מחצית השקל בשקל הקודש", כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראהו למשה ואמר לו כ'זה' יתנו. וכן מבואר בתוספות (חולין מב. ד"ה זאת), שהראה הקב"ה למשה מטבע של אש, ונראה לרמוז למה דוקא מטבע של אש, שקיום המצוות ובפרט מצות הצדקה, צריכות להיות בחמימות כאש, של אהבת המצוה.

ורבינו הבעש"ט זי"ע המשיל על כך משל, לאדם שלמד מלאכת צורפות הכסף והזהב, ורבו למדו את כל הפרטים הנצרכים למלאכה, אולם לא אמר לו שצריך להדליק אש תחת הכסף או הזהב כדי להתך אותם, כי דבר פשוט הוא מאד. כשהגיע התלמיד לעסוק במלאכת הצורפות עשה את כל פרטי המלאכה אך לא הדליק אש, וברור שלא נעשה דבר. זהו שהראה לו הקב"ה למשה מטבע של אש, כלומר נתינת המטבע לבד לא תעזור לכפר על נפשותיכם, אלא רק על ידי החמימות והאש. (הדעה והדיבור קצח עמ' ז).

ח. שקלים מלשון משקל:

עוד ביאור נפלא מובא בכתבי רבינו הרי"ח הטוב זי"ע בספרו אדרת אליהו (משפטים עה"פ (שמות כב, כו) "והיה כי יצעק אלי" ד"ה ואפשר לפרש), שענין 'השמעת השקלים', הוא מלשון 'משקל מאזנים', וכבר אמרו רבותינו (ר"ה יא:): בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, ולכן צריך שישראל יעשו תשובה קודם, כדי שיהיו ראויים להגאל. וזו כוונתם ז"ל, 'באחד באדר משמיעים על השקלים', דהיינו שמתחילת חודש אדר האדם "ישקול" את מעשיו מאשר חטא על הנפש, כמה מצוות יש בידו, וכן כמה עבירות יש בידו, כדי שיחזור בתשובה ויהיה ראוי לגאולה.

ט. והאלילים כרות יכרתון:

עוד ביאר רבינו הרי"ח הטוב זי"ע (שם), כי 'שקלים' גימ' ת"ף, כמנין פלונית (ליל"ת), וזהו שמשמיעין על השקלים כדי שנשבור את כוחה וכל גונדא דילה, והאלילים כרות יכרתון, וזה ענין של מחיית עמלק בחודש זה.

י. מדת הענוה:

עוד רמזו בענין הבאת מחצית השקל בשווה העשיר והעני, כדכתיב (שמות ל, טו) "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט", להורות על חיוב הענוה מכך שהעשיר לא ירבה והדל לא ימעט, כולם שווים בחובתם וזכותם בעבודת הבורא.

י' טעמים לנתינת 'מחצית' ולא שקל שלם

יש לדקדק מדוע צוה הקב"ה את עם ישראל שיביאו 'מחצית' השקל ולא שקל שלם, והלא שקל הוא דבר שלם ויש בו יותר חשיבות, כמו שמצאנו במצות אתרוג שיהיה שלם, ובשבת קודש בלחם משנה שיהיו הככרות שלימות, ומשום מה נשתנה ענין מחצית השקל?

בספרים הקדושים הובאו י' טעמים לכך:

א. לכפר על מכירת יוסף:

מצות מחצית השקל באה לכפר על עוון מכירת יוסף, כי הנה מכירת יוסף היתה בעשרים גרה כסף, כמובא במדרש (בראשית רבה פרשה פד, יז): א"ר יהודה בר סימון, אמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף, לפיכך יהיה כל אחד ואחד מגיעו בקע לגולגולת, הכא הוא דכתיב (שמות לח, כו): "בקע לגולגולת מחצית השקל", וביאר בספר מתנות כהונה (ד"ה מעות) על פי דברי הירושלמי (שקלים פ"ב ה"ג), שעשרים שקל כסף הם שווי של חמשה סלעים שקבלו מהסוחרים, נמצא שכל אחד מעשרה אחים קיבל מחצית השקל, ולזה כתוב מחצית השקל בה' הידיעה, לרמז על מחצית של אותו השקל שהגיע לכל אחד מהשבטים במכירת יוסף.

ב. במקום שעבוד מצרים:

ידוע שיש חמש גבורות קשות והם חמשה שמות 'אלהים', ושם אלהים בגימ' פ"ו, וחמש פעמים פ"ו יעלה ארבע מאות שלושים (ע"י בדברי האר"י ז"ל ליקוטי תורה פרשת בא על הפסוק (שמות יב, מ) ומושב בני ישראל). והנה ת"ל הוא כמנין 'שקל'. וידוע עוד שהקב"ה אמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית טו, יג) "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", ושיעבוד מצרים היה רק מאתיים ועשר שנים שהוא כמעט מחצית מהזמן (ע"י בספר אהל שמחה פרשת בא (עמ' צז ד"ה ומושב) שכתב שחמש שנים לפני הפורענות, קשורות לפורענות. ולפי זה ישבו מאתיים וחמש עשרה שנה מחצית מארבע מאות (שלושים). ועל ידי מצות 'מחצית השקל' משלימים את התיקון של השנים שנותרו לבני ישראל להיות במצרים. ולפי זה יבואר כי חצי מארבע מאות שלושים עולה כמנין מאתיים וחמש עשרה, ועם הכולל עולה למספר רי"ו כמנין 'גבורה'. וכידוע שהגבורות הם עיקר הדינים. והנה אדם יחיד לבדו אינו יכול לבטל את כל הגבורות הקשות, אלא צריך את האחדות של כלל ישראל, שעל ידי זה יתבטלו כל הדינים, ויתמתקו ה' שמות אלהים, וזה נעשה על ידי מצות מחצית השקל, ואז נזכה לגאולה שלימה בקרוב.

ג. רמז לאחדות:

עוד טעם מדוע מצות מחצית השקל היא 'מחצית', לומר כי כל אחד מישראל בפני עצמו אינו אלא מחצית, ורק כאשר יתחבר עם רעהו באהבה ובלב שלם, אז הוא נשלם ונקרא שלם. ובזה רמזו הרמז הנודע אשר בחרו כל מדפיסי הספרים לכתוב כינוי לשם השם הנכבד בצורת שני יודין כזה [י-י] כי בהתחברות שני יהודים יחדיו שורה שכינה ביניהם. אמנם אם הנקודות אחד מעל השני הרי זה כסימן סוף פסוק. (נחל יצחק פרשת פקודי).

ד. לכפר על חטא העגל:

טעם נוסף יש בו, שבא לכפר על חטא העגל, והוא על פי דברי חז"ל (שבת פט.) על הפסוק (שמות לב, א) "וירא העם כי בושש משה", לשון בא שש, לאחר שעברו שש שעות שראו שמושה לא בא, חטאו בחטא העגל, ונמצא שחטאו בחצי יום, לכן נצטוו להביא מחצית השקל לכפר על החטא שעשו בחצי היום. (ע"פ הירושלמי שקלים פ"ב ה"ג).

ה. הנשים לא חטאו בעגל:

ועוד יש לומר שמכיון שהאנשים הם אלו שחטאו בחטא העגל ולא הנשים, שהרי הנשים לא נתנו את תכשיטי הזהב שלהם לעשיית העגל (פרקי דר"א פרק מה). וידוע שאיש ללא אשה נחשב לחצי גוף, נמצא שרק חצי גוף עבד עבודה זרה, לכן נצטוו ליתן מחצית השקל. (לבוש יוסף שמות ל, יג).

ו. כל ישראל ערבים:

עוד ביאור על פי מה שמובא בזוהר הקדוש (ח"ב דף קצא ע"א) שבחטא העגל לא חטאו ישראל קדושים, אלא הערב רב שעלו עמם, והם עשו את העגל. אולם אמרו חז"ל (שבועות לט.) כל ישראל ערבים זה לזה, ומחמת שעם ישראל לא מיחו בידי הערב רב חטאו בסיבת הערבות, לפיכך נתחייבו במחצית השקל. (אלשיך כי תשא ד"ה זה יתנו בשם מהר"ש אלקבץ).

ז. לכפר על עשרת הדברות:

עוד יש לבאר על פי דברי דעת זקנים מבעלי התוס' (שמות ל, יג ד"ה מחצית השקל), על הפסוק "עשרים גרה השקל", נמצא שמחצית השקל שווה לעשר גרה, ובא לרמזו שמצות מחצית השקל באה לכפר על עשרת הדברות שעברו עליהם.

ח. לכפר על נפשותיכם:

עוד מבואר כי מחצית השקל בא לכפר על נפשותיכם, וכתב בספר עיר מקלט (שמות אות קו ל ע"א) דוקא מחצית, שהרי רביעית דם היא הנפש. ומשקל רביעית דם הוא כ"ה סלעים, ומשקל השקל של תורה הוא סלע, נמצא מחצית השקל אחד מחמישים ברביעית הדם שהם כ"ה סלעים, שהוא שיעור תרומה גדולה לדעת בית הלל בעין בינונית.

ונראה להוסיף שאם נחשב מספר מחצית השקל של חמישים שנה יעלה כ"ה סלעים, שהרי שנות העבודה בבית המקדש היתה עד גיל חמישים, כמו שנאמר (במדבר ח, כה): "ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה". [או שחשבון חמישים שנה יחשב מבן עשרים עד בן שבעים, כמו שכתוב בתהילים (צ, י): "ימי שנותינו בהם שבעים שנה"].

ט. להכריע העולם לכף זכות:

עוד טעם נפלא לנתינת מחצית השקל דוקא, על פי דברי הגמרא קידושין (מ:). והובא גם בדברי הרמב"ם (בפ"ג מהל' תשובה ה"ד): לעולם יראה אדם את כל העולם כולו, חציו זכאי וחציו חייב, עשה עבירה אחת הכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף חובה, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף זכות. והרמז להכרעת העולם כולו לכף זכות היא מחצית השקל. (אהבת דוד דרוש י לשבת זכור ד"ה וביותר צריך).

י. משמיעין מלשון כינוס ואחדות:

על ידי שכל איש יהודי נותן מחצית, מתחברים כל המחציות להיות שלם אחד, (שמואל ב ז, כג) "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". ותשובת המשקל לקטרוגו של המן שאמר (אסתר ג, ח) "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים". והאחדות והאהבת ישראל נעשים בנתינת מחצית השקל. ולפיכך אמרו חכמים (שקלים א א) "משמיעין על השקלים" ולא מכריזין, כי משמיעין הוא לשון כינוס והתאספות כמו שכתוב (שמואל א, טו, ד) "וַיִּשְׁמַע שְׁאוּל אֶת הָעָם" ומתרגם יונתן בן עוזיאל "וכנש (-ואסף) שאול". (כרמנו כ אמרות לפורים בשם האדמו"ר הזקן).

מעשה על רבי חיים מוולוז'ין בענין האחדות

על מעלת כח האחדות אפשר ללמד מדברי חכמתו של רבי חיים מוולוז'ין זי"ע. היה זה בחודש תמוז תקע"ב כאשר המצביא הגדול הקיסר נפוליאון בונפרטה, פלש מצרפת לרוסיה, עם צבא אדיר שהיו בו למעלה מחצי מיליון אנשי חרב מלומדי מלחמה, אחרי ההצלחות מרשימות ביותר, רוב מדינות אירופה כבר נכנעו למרותו של נפוליאון, אולם החלטתו של נפוליאון להסתער על לב הממלכה הרוסית לוותה בהתלבטויות רבות.

שמע נפוליאון על גדלותו וחכמתו הרבה של הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, וכאשר הגיעו נפוליאון וצבאו לחניית לילה סמוך לוולוז'ין ביקש נפוליאון להפגש ולהתייעץ עם רבי חיים. הוא פנה אליו ושאלו: "מה דעתך על עתיד מלחמה קשה זו שפתחתי בה, האם תסתיים אף היא בניצחון כביר, או חלילה אסון נורא מוכן לי אי שם בדרכי".

השיבו רבי חיים, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לנסיך אחד שעשה פעם את דרכו במרכבה אדירה רתומה לארבעה סוסים אבירים ומשובחים, והנה בהגיעו לתוך יער עבות מעדו רגלי אחד הסוסים לתוך ביצה טובענית, ומשך אחריו גם את שאר הסוסים, והמרכבה התהפכה על צידה, כל מאמצי העגלון והמשרתים לחלצם מן הבוץ עלו בתוהו. עברו שעות אחדות והנה איכר פשוט מתקרב עם עגלתו הרעועה, רתומה לשלשה סוסים כחוישים ודקים מאד, ואף הם החלו מועדים ושוקעים בביצה, אולם האיכר שלף מיד את שוטו, הצליף על הסוסים אחת ושתים, אלו אזור את שארית כוחם, נעו לכאן וזו לשם, ופתאום משכו את העגלה אל מחוץ לביצה, והי הדבר לפלא בעיני הנסיך ומשרתיו. ניגש הנסיך אל האיכר ותמה באזניו, לי יש ארבעה סוסים אבירים ומיוחסים, ולך שלושה צנומים ודקים, ולפלא הוא איך דוקא הסוסים שלך נחלצו ברגע אחד מן הבוץ, ואילו שלי כבר שעות מתבוססים בבוץ ולא יודעים איך להמלט מצרה זו?

הסביר לו האיכר, הסוסים שלך מיוחסים המה, כל אחד מהם נטלת מהטובים במדינה, ממדינות שונות, לפיכך כשאתה מצליף על גבן, מושך כל סוס בכל כוחו לרוח אחרת, ואינם מצליחים להתאחד למען המטרה. מה שאין כן הסוסים שלי הדלים והכחוישים, כולם ממשפחה אחת, אמא ושני בניה, לכן כשמכה אני את האחד גם השנים האחרים נחלצים מיד לעזרתו.

והנמשל, אמר רבי חיים: כיוצא בזה בענין שאנו דנים בו. אתה המלך נפוליאון דומה לנסיך ההוא, לרשותך צבא אדיר מחומש ומאומן היטב, אלא שאינו עשוי מעור אחד, מורכב הוא מצבאות אוסטריה, פרוסיה, ספרד, ואיטליה,

שנלוו אל הצבא הצרפתי אשר תחת פיקודך, לפיכך מתאמץ כל אחד מהם להסב לעצמו את תהילת הנצחון, ועוד שכל אחד שמח בנפילת עמיתו בן ארץ אחרת. מה שאין כן צבא רוסיה, אף כי דל וצנום הוא באמצעים, כיון שמאוחד הוא, בנוי הוא כמקשה אחת, מבני עם אחד, הלוחם להגנת ארץ אחת, ארצו שלו, הרי כל אחד חש בסכנה המשותפת עליו ועל חברו גם יחד, ועושים יד אחת לחרף נפשם על הצלחתם וניצחונם. "מכאן הוד מלכותו נובע הפקפוק שלי בניצחונכם" סיים רבי חיים מוולוז'ין את פרשנותו על עתיד המלחמה. ואכן לאחר מנוסתו הבהולה של נפוליאון בונפרטה ממוסקבה ומפלה נוראה שנחל ליד נהר הברז'ינה, התברר שצדקו דבריו, ועל כך נאמר בגמרא (ב"ב יב.) 'חכם עדיף מנביא'. (אבי הישיבות עמ' 388).

מחצית השקל - ערבות הדדית

כתוב באלשיך הקדוש (אלשיך כי תשא ד"ה זה יתנו) שהטעם שנתנו מחצית השקל ולא שקל שלם כי עם ישראל מתייחד בערבותו ההדדית וכל אחד הוא חצי, והוא שלם רק על ידי חבריו לכן ניתן מחצית השקל. וכן כתב בספר אור לצדיקים למהר"י קארו על התורה (סוף פרשת כי תשא ד"ה מחצית השקל). יש אנשים שחושבים רק על עצמם ולא מעניין אותם בכלל מה קורה לסביבה, אם חלילה קורה אסון הם אומרים מה זה קשור אלי, אצלי הכל בסדר אז זה לא ענייני. צריך לזכור שדבר ראשון התורה מלמדת אותנו שכל ישראל ערבים זה לזה (סנהדרין כז:), וכמו שבפרשת כי תשא כל עם ישראל נענשו בחטא העגל למרות שלא כולם חטאו, ומי שלא איכפת לו מהשני בסופו של דבר הוא ניזוק יותר מאשר האחר שנמצא בצרה.

בספר 'ניצוצות' הביא על כך משל מעולם החי: בבית קטן בכפר מרוחק הסתובב עכבר בתוך הבית. הוא גילה פתאום את בעל הבית ואשתו פותחים חבילה, הוא הסתקרן לדעת מה יש בתוך החבילה, אולי איזה אוכל טעים ומעניין, אך אז גילה מלכודת עכברים חדשה. הוא מיד יצא מהבית ורץ לספר לכולם את מה שראה. הוא ניגש לתרנגולת וסיפר לה בהתלהבות על החדשות אך היא טענה שזה לא קשור אליה ולא מעניין אותה. הוא הלך לדיר ובישר לכבשה את הבשורה אבל גם היא אמרה שזה לא מטריד אותה. הוא הלך לפרה והיא צחקה עליו. מאוכזב נכנס העכבר אל החור והסתתר שם. בלילה שמע רעש מהמלכודת, ראה את האישה קמה לראות ואז נחש ארסי הכיש אותה. הבעל שמע את הצעקות וקם להזעיק עזרה, האישה קבלה טיפול רפואי ראשוני ונשלחה הביתה למנוחה. למחרת מצבה של האישה לא היה טוב, החליטו לחזק אותה ולתת לה אוכל בריא. לקחו את התרנגולת שחטו והכינו מרק עוף. כולם באו לבקר ולדרוש בשלומה. לא היה מספיק אוכל לכולם אז נאלצו לשחוט גם את הכבשה ולתת לכולם אוכל. לאחר כמה ימים נפטרה האישה. כולם ערכו לווייה גדולה ולאחר מכן היו צריכים לאכול בשבעה אז שחט הבעל את הפרה שיהיה מספיק אוכל לכל המתאספים לנחם.

מה לומדים ממשל מוזר זה? כשאתה שומע צרה שלא נוגעת אליך, התורה מלמדת אותך שצריך להיות ערבים זה לזה, ולהצטער אחד עם השני, וצריכים אנו לזכור שלא שווה לנו לא להתחסם לצער של השני כי בסופו של דבר זה יכול להיות גם נוגע אליך רח"ל.

לתת יחס לשני, עושה אותך 'אדם'

היה סיפור מרגש במיוחד על יהודי בארה"ב שזכה בפרס "איש השנה". היו לו שמונה מאות מסעדות שהזרימו לחשבונו סכומי ענק. המיוחד ביותר היתה העובדה שכל העובדים שלו, למרות שלא קבלו משכורות גבוהות, מאד אהבו אותו, ואף הסכימו להמשיך לעבוד עמו גם במשכורת נמוכה. וכל זאת למרות שבדרך כלל עובדים לא מחבבים את המעסיק.

בזמן קבלת הפרס קראו לאותו יהודי ושאלו אותו איך הוא הצליח שכל העובדים תחתיו אוהבים אותו ומחבבים אותו מאד. הוא ענה שפעם היה בן אדם מאד אנוכי, הוא היה חושב רק על עצמו. לא עניין אותו מה קורה לסובבים אותו, עניין אותו רק ההצלחה של עצמו והכסף הרב שקיבל. הכל היה עד לאותו יום שבו הם ערכו טיול בארץ ישראל, מדריך הטיולים לקח אותם לישיבת מיר, היו שם אלפי תלמידים ואברכים שכולם למדו בצפיפות אבל ראו על הפנים את האושר והרוגע.

אחר כך הם נכנסו לראש הישיבה רבי נתן צבי פינקל זצ"ל, הם ראו אדם גדול וחלוש כל כך, וכל תזוזה עולה לו במאמץ אבל הרב התייחס אליהם יפה. הם פחדו מהרב יגיד, אולי יוכיח אותם על שמירת שבת. אך הרב שאל שאלה שהפתיעה אותם במיוחד. איזה 'מסר' קבלתם מהשואה? הם לא ציפו לכזה דבר. אז אותו יהודי קם וענה ש'הגרמנים רצו להשמיד את העם היהודי שהיה אז חלש מאד. היום אנחנו חזקים, יש בנו כוחות אדירים ואף אחד

לא יצליח עלינו'. הרב חייך חיוך מרחם ואז אמר לו שהיהודים לפני השואה גם אמרו כך. אבל הוא רוצה להגיד שהגרמנים רצו להשמיד את כל הדברים של העם היהודי, הם הרסו את הדת חייבו אנשים להוריד פאות, אנשים היו צריכים עם הזקן לטאטא את הרחובות.

אבל הוסיף ואמר, אחד מראשי הישיבות העביר מסר שנתן ליהודים כוח לשרוד: הגרמנים רוצים לקחת את צלם האלוקים שבנו, הם רוצים להפוך אותנו לבהמות. עלינו לזכור שיהודי שונה מבהמה, בהמה חושבת רק על עצמה, היא אנוכית. אדם שחי כך הוא כבהמה לכל דבר. אנחנו צריכים לחשוב על השני לעזור אחד לשני כך נמשיך להיות יהודים. ובאמת היהודים התחילו לחיות כך, ועזרו אחד לשני בעבודות. נתנו את לחמם לשני שכמעט מת מרעב, זה נתן להם את המשמעות של יהודי. הם היו מאושרים.

המשיך ראש ישיבת מיר ואמר: יש דברים שהשואה לא הרסה, אבל הכסף האמריקאי הפך הרבה יהודים לדומים לבהמות. סיפר אותו יהודי שזכה בפרס, שהדבר שזעזע אותו יותר מכל בדברי הרב היה המסר שמי שחושב רק על עצמו הרי הוא כבהמה, ומיד החליט לעשות שינוי חד. הוא המשיך בעבודתו אך התייחס יפה לכל עובד ועובד, התעניין בשלומם, דאג לצרכים שלהם ועזר ככל האפשר. וזה מה שהביא אותו להצלחה הגדולה שכולם אוהבים אותו ומעריכים אותו למרות שהוא 'בוס'. אנשי האוניברסיטה התרגשו מאד מהדברים והחליטו לפרסם זאת בכל ארצות הברית. (ניצוצות).

תרומת הקודש מרבה שמחה על השראת השכינה

אנו צריכים להכין נפשינו לקראת שבת שקלים, שהיא השבת הראשונה מארבע פרשיות הקדושות.

איתא בשפת אמת (פרשת שקלים תרמ"א, תרמ"ד ובתענית כט.) וכן בפרי צדיק לרבי צדוק הכהן מלובלין (ר"ח אדר אות ט) על דברי הגמרא במסכת תענית (כט.) 'כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה', ויש להבין מהו 'כשם', מה שייך השמחה של חודש אדר לבין מיעוט השמחה של חודש אב? וכתבו לבאר ששמחת חודש אדר אינו רק על מה שנעשו ניסים לישראל בזה החודש, אלא שכמו שהתענית בחודש אב היא על ביטול עבודת המקדש, כך משנכנס אדר מרבין בשמחה, היות שבזה החודש משמיעין על השקלים (שקלים א א) לעורר בני ישראל שיתן כל אחד מחצית השקל, והנדבה היא החלק של כל אחד בקרבנות שיקריבו בשנה הבאה, שכשהיו מתנדבים לעבודת המקדש היה שם שמחה גדולה עד מאד, ככתוב בדברי הימים (א כט, ט) "וישמחו העם על הנתנדבם, כי בלב שלם התנדבו לה", וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה". ולכן כל שנה בזמן שעוסקים בענייני תרומת המשכן והמקדש הכל היה בשמחה גדולה.

וכן איתא במדרש רבה (במדבר פרשה יב, טז) "שמחו כל ישראל במלאכת המשכן והביאו בשמחה כל נדבה ובזריות, ולשני בקרים הביאו כל הנדבה, שנאמר (שמות לו, ג): והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר". הרי שבכל עת שמתנדבים לענין השראת השכינה, יש שם שמחה גדולה, ולכך השוו חז"ל 'כשם שמשנכנס אב' שנתמעט עבודת המקדש, ממעטין בשמחה, כך 'משנכנס אדר', לא רק לאחר הנס של מרדכי ואסתר, אלא גם בבית ראשון וגם בזמן משה רבינו, בכל השנים שהיו מתנדבים למשכן בתחילת חודש אדר, היו מרבין בו בשמחה, כי בו גבו מכל ישראל שקלים לצורך הקרבנות, שזה מביא השראת השכינה בבני ישראל.

ואמרו חז"ל בגמרא מסכת שבת (קל.) שכל מצוה שהיו עושים אותה בשמחה עדיין עושין אותה בשמחה, כמו ברית מילה שנאמר בו (תהילים קיט, קסב): "שש אנוכי על אמרתך", כך כשם שנתנו את נדבת המשכן והמקדש, היה שם שמחה גדולה. לכן בכל שבת שמתחילים להקדים ולקרוא מנדבת המשכן בשבת מברכים אדר, נמשך שמחה נפלאה בכל לב ישראל.

קריאת 'שקלים' מעוררת השתוקקות לזכות בהקרבת הקרבנות

אנו צריכים לשמוע את הקריאה הזאת בכל לב, שאף על פי שעדיין אין בית המקדש קיים איתנו, אך אנו צריכים לקוות שבוודאי עוד נזכה בזאת השנה בחודש ניסן להקריב קרבנות לה' בבית המקדש, ויהיה בנוי ועומד על מכונו, שירד בנוי ומשוכלל מן השמים. וכמו שכתוב בספר יחזקאל (מה, יח) שזמן חנוכת הבית השלישי יבנה בחודש ניסן. ואנו מחכים ומצפים ומייחלים לה' שאכן נזכה בשנה זאת להקריב קרבנות בבית המקדש. ולכך אנו קוראים את פרשת שקלים, לא רק לצורך זכרון מה שהיה בזמן שבית המקדש קיים, אלא חי וקיים, הנה הקב"ה רוצה לישא את ראשנו, ומבקש שנתרום חלקנו לצורך הקרבנות שעוד נזכה בעז"ה להקריב בשנה זאת בבית המקדש. וכל אחד ישמע שמדברים אליו, ויקבל על עצמו שברגע שיבקשו מאיתנו מחצית השקל שיהיה לו מוכן לתת, הגם שאסור לנו להקדיש המעות

ממש לבית המקדש כל זמן שאינו קיים [ואם הקדיש מבואר ברמב"ם (ערכין פ"ח ה"ח) יוליכנו לים המלח דחיישינן לתקלה].

השפת אמת (שקלים תרמ"ד) מוסיף שיש יתרון לשמיעת פרשת שקלים בזמן הזה יותר מזמן שבית המקדש קיים, כי בתקופת הבית היו נותנים מחצית השקל, אך היו תקופות רבות שהיו נותנים בלי נדבת הלב, וכן מוזכר בפיוטי שבת שקלים 'בעוון שקלים' שהיה חסר שם שמחה. וכן במשניות מצאנו 'ממשכנין על השקלים' (שקלים פ"א מ"ג), היינו שהוצרכו לקחת בכח את המחצית השקל, ואף שרובא דרובא נתנו בשמחה, אך היה איזה ירידה בהשתתפות כלל ישראל בעבודת בית המקדש, ולכן צריכים עתה לתקן את הרצון והתשוקה אף ללא עבודה בפועל.

עניני צדקה

מטבע דומה לאש

כתב רבינו הנועם אלימלך זי"ע, כי בשעת נתינת מעות לצדקה, יזכור כי כל מטבע דומה לאש כמו שהראה הקב"ה למשה (ירושלמי שקלים פ"א ה"ד), וכמו שאש כוחה מצד אחד לשרוף ולהשמיד, או לחילופין להשתמש בה לתועלת, כגון לבשל אוכל וכדומה. כך בממון, אם נותנים אותו למטרה רצויה, לשם צדקה וגמילות חסדים, הרי הוא מביא תועלת מרובה לאדם, אך אם משתמשים במטבע לדברים אסורים אזי היא עלולה לשרוף ולגרום נזקים גדולים. וחשוב שנוזכר כי על ידי נתינת הצדקה, מקבל האדם שפע של טובה בעולם הזה ובעולם הבא. (נועם אלימלך כי תשא ד"ה זה יתנו).

וצדקה תציל ממות

באבות דרבי נתן (פרק ג) מובא מעשה בחסיד אחד שטבעה ספינתו בים. רץ רבי עקיבא לבית דין להעיד על אותו חסיד שטבע כדי להתיר את אשתו להנשא ולא תחשב לאשת איש. והנה עוד לפני שהספיק רבי עקיבא להעיד, ראה שהחסיד הזה הגיע לבית הדין ואמר לו ידעתי שאתה תלך להעיד עלי, לכן מיד הגעתי לכאן שידעו שאני חי. שאלו רבי עקיבא מי הציל אותך, ענה צדקות שהייתי רגיל לעשות הם שהצילו אותי, כי כשנכנסתי במצולות הים שמעתי שגל אחד אמר לחבירו רוצו ונעלה אותו, משום שעשה צדקה כל ימיו. באותה שעה פתח רבי עקיבא ואמר ברוך אלוקיני שבחר בתורתו שעומדת לעד, ו"צדקה תציל ממות" (משלי י, ב).

בזכות הצדקה

על ידי שאדם מפריש מכספו לצדקה בזה הוא מונע מעצמו מללכת לרופא חלילה עבור איזה טיפול וכדו', בפרט כשהטיפול כרוך בהוצאות מרובות. ולכן טעות חמורה היא לחשוב שבמקום לתת כסף לצדקה היה אפשר לקנות סלון יפה לבית, כי האדם לא יודע מה נגזר עליו בשמים.

מעשה עם רבנו מרדכי שרעבי בענין זה

מסופר על מו"ר ועט"ר המקובל האלקי רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל, שיום אחד פנה אליו יהודי בדמעות שליש ואמר לו שיש לו גידול בגוף בר מינו, וצריך לעבור ניתוח בעוד שבועיים. הסתכל הרב על הצילום ואמר לו, בעזרת ה' לא תצטרך לעשות ניתוח, רק תתן שתים עשרה אלף לירות עבור התיקון שנעשה. למרות שבדרך כלל היה הרב מבקש ששים לירות אבל במקרה הזה למרבית הפלא ביקש הרב סכום גדול. באותו יום הלך החולה, לווה את הכסף ונתן לרב את כל הסכום הנדרש.

מיהר הרב לחלק למוסדות ולאברכים את כל הכסף, ועשה תיקון. לאחר שבועיים אמר לו הרב תאמר לרופאים שאני מבקש שלא יעשו ניתוח לפני שעושים צילום חוזר. הלך ואמר לרופאים כדברי הרב ולא הסכימו, וטענה בפיהם - יש לנו צילום ברור מפעם שעברה, ושום דבר לא השתנה. לאחר הפצרות רבות הסכימו הרופאים לצילום חוזר, ואכן נדהמו למראה עיניהם כשראו שאין שום דבר בגופו ושלחוהו לביתו לחיים ולשלום.

נסע האיש שוב לביתו של הרב, להודיעו על הבשורה הטובה, אמר לו הרב דע לך שנגזר עליך בשמים להוציא סכום של שתיים עשרה אלף לירות. התפללתי להקדוש ברוך הוא שהסכום הזה תוציא למקומות טובים ולא עבור טיפולים ורופאים, ובחסדי ה' נענתי בתפילה.

רמז במילה 'מחצית'

ידוע מה שכתוב בגמרא (מגילה יג:) שבחודש זה המן הרשע רצה להשמיד ח"ו את עם ישראל, והקב"ה ציווה אותנו ליתן מחצית השקל כדי להקדים השקלים של מחצית השקל לשקלי המן, ולבטל את המיתה מעל עם ישראל. ורמז לזה שצדקה מצלת מן המיתה, רמז במילה "מחצית", דהנה הצ' שבאמצע תיבת מחצית היא צדקה. ועל ידי הצדקה מרחיק את המוות, שהרי האותיות הרחוקות מהצ' הם מ' בתחילה ות' בסוף, אותיות מ"ת, והאותיות הקרובות הם ח"י הסובבים את הצ' הרומזת לצדקה, ובזה רמז שהצ' שהיא מצות הצדקה מרחיקה את המוות ומקרבת את החיים. (בשם הגר"א).

מעו"ת במקום מות

בירושלמי מגילה (פ"א הלכה ד) אמרו, אין מדקדקין במעו"ת פורים, אלא כל הפושט את ידו נותנים לו. ונראה לבאר על פי דברי הגה"ק המגיד מקוזניץ ז"ע (ע"י דברי ישכר דוב ויצא אופן ב, ובסוף ספר עבודת ישראל תולדות המגיד עמ' מא), על דברי דוד המלך ע"ה בתהלים (לג, יח): "הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו, להציל ממות נפשם ולהחיותם ברעב", כאשר נגזר ח"ו על האדם גזר דין מות, יש כח על ידי תפילת הצדיקים לבטל הגזרה הזו, וכן על ידי מצות הצדקה יש כח לבטל את הגזרה. שהרי גזר הדין היורד מן השמים הוא אותיות מות, ועל ידי תפילת הצדיק והצדקה זוכים להמשיך אות ע' ומכניסים אותה באותיות מו"ת ונעשה "מעו"ת". וזה רמז בפסוק הנ"ל 'הנה עין ה' אל יראיו', כלומר אות ע' היא אצל הצדיק ירא שמים, ועל ידי זה 'להציל ממות נפשם' של הרשעים, ולהכניס אות ע' בין אותיות מו"ת, ונעשה מעו"ת. וזהו שאמרו (ירושלמי מגילה פ"א ה"ד) אין מדקדקין במעו"ת פורים, כל הפושט נותנים לו אות עין ומצילים אותו מן המוות.

צדקה קודם התפילה

מעו"ת, בגימ' תפל"ה (עם הכולל). וכתב הלבוש (הלכות צדקה סימן רמט סעיף יד) שקודם התפילה יתן מעו"ת צדקה, בסוד (תהילים יז, טו) "ואני בצדק אחזה פניך" ואז יזכה שתשמע תפילתו ויבטלו מעליו כל גזירות קשות ורעות.

וגם את המת יחצון

עוד רמז במחצית השקל על ענין הצדקה, דהנה 'מחצית' הוא אותיות מת-חצי. כלומר אותיות חצי מהמילה מחצית מפרידים בין אותיות מת. והוא על דרך הפסוק (שמות כא, לה): "וחצו את כספו וגם את המת יחצון". כי (משלי י, ב) "צדקה תציל ממות", ולכן על ידי "וחצו את כספו" לצדקה, זוכה הוא שגם "את המת יחצון", כלומר יחלקו ויפרידו אותיות מ"ת, ויהפך למחצית השקל, ויזכה לחיים ארוכים. (תפארת שלמה פרשת שקלים). וזהו שאמר הכתוב (שמות ל, יב) "זה יתנו מחצית השקל... ולא יהיה בהם נגף", שעל ידי הצדקה יהיה כופר לנפשו ולא יהיה בהם נגף, כי אם חיים ארוכים מלאים ברכת ה'.

מחצית השקל ושמירת השבת מכפרים על חטא העגל

איתא בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ג) מצוות מחצית השקל תרומה לה', באה לכפר על חטא העגל. והוא לפי שחטאו במחצית היום יתנו מחצית השקל, רבי יוחנן בן זכאי אמר, לפי שעברו על עשרת הדברות יהיה נותן כל אחד ואחד עשרה גרה.

וביאר הגאון בעל חידושי הרי"ם בספר הזכות (כי תשא), שהפסוק (שמות ל, יב) "כי תשא את ראש בני ישראל", הוא רמז על שבת קודש, כי אם מנשאים [מרימים] את האותיות רא"ש לאותיות שלאחריהן מקבלים אותיות שב"ת, שהרי אחרי האות ר' באה האות ש', ואחרי האות א' באה האות ב', ואחרי האות ש' באה האות ת', הרי אותיות שב"ת. נמצינו למדים, כי מצות מחצית השקל היא רמז על שבת קודש, ועם דברי הירושלמי ודברי המדרש כי מחצית השקל הוא כפרה על חטא העגל, הרי מבואר כי שמירת שבת היא כפרה על חטא העגל.

וכן כתב רבינו השל"ה הקדוש (פרשת ויקהל אות טו) לבאר מדוע הקהיל משה את ישראל לצוות להם על השבת, ללמדם שהיא כפרה חטא העגל. והטעם לכך יובן על פי דברי הגמרא (שבת ק"ח:) "כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו".

והרי זה מצטרף לפסוק הראשון בפרשת כי תשא: "כי תשא את ראש", שהוא רמז על שבת קודש, ולמצות מחצית השקל, ששני המצות הללו באו כדי לכפר בכך על חטא העגל.

וכתב בספר בני יששכר (שבתות מאמר א סימן י) לבאר את מאמר חז"ל (שבת קיח): "אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון", שנאמר (שמות טז, כז): "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט", וכתוב בתריה (שם יז, ח) "ויבא עמלק", ובכדי להבין הקשר בין שמירת שבת ראשונה ובין שליטת אומות העולם בישראל, ביאר ה'בני יששכר' על פי דברי ה'מגלה עמוקות' (פרשת לך לך, דף טז.) לבאר מה שהראה הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים (בראשית טו, י): "ויקח לו את כל אלה ויבחר אותם בתווך", וידוע שישנם שבעים אומות העולם והנה הם נחלקים לשני חלקים, ל"ה אומות הם משמאל של הקדושה, ושרו של עשיו הוא **סמא** ל"ה ממונה ועומד עליהם, ולעומת זה ישנם ל"ה אומות מימין של הקדושה, ושרו של ישמעאל הוא **רה"ב** ממונה ועומד עליהם.

נמצא כי שבעים אומות הם **אל"ה מול אל"ה**, כלומר ל"ה אומות מימין עם א' העומד עליהם, וכן ל"ה אומות משמאל עם א' העומד עליהם, ואמנם ישראל עם קודש נמצאים בתווך באמצע בין שני אל"ה, וזהו רמז הכתוב: "ויקח לו את כל אלה" - הם שתי פעמים אל"ה של שבעים אומות, "ויבחר אותם בתווך", שביחר אותם לשני חלקים והכניס את ישראל בתווך בין שניהם. וזהו רמז הפסוק (תהילים כ, כח): "אלה ברכב ואלה בסוסים", אל"ה מול אל"ה שהם שבעים אומות, "ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר".

מוסיף על כך ה'מגלה עמוקות' דבר פלא, כי הנה יום המנוחה של ישראל עם קודש הוא בשבת קודש, ולעומת זאת יום חגם של הישמעאלים הוא ביום ו' שהוא צד ימין של שבת קודש, ויום חגם של בני עשו הוא אדום הוא ביום א' צד שמאל של הקדושה, וישראל שהם באמצע ניתן להם למורשה יום שבת קודש. וזהו שכתוב (ויקרא כב, לב): "ונקדשתי בתוך בני ישראל", "בתוך" דייקא, כי בני ישראל נמצאים באמצע בין עשיו וישמעאל, עד כאן דברי המגלה עמוקות.

נמצינו למדים מזה, כי קדושת שבת באמצע מבטלת קליפות ישמעאל ועשיו, שהם מצד ימין ושמאל של הקדושה, והקליפות הללו הם הממונים על ע' אומות. וזה שאמרו חז"ל (שבת שם): "אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון". כי אם היו שומרים שבה הראשונה, היו מבטלים קליפות עשיו וישמעאל שמצד שמאל וימין של שבת קודש, שהם השורש של כל השבעים אומות, ושוב לא היתה כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

ומוסיף על כך ה'בני יששכר' (שם) רמז נאה, **שב"ת** בגימטריא **זרזי"ר עור"ב**. ואמרו חז"ל בגמרא (ב"ק צב): על הפסוק (בראשית כח, ט): "וילך עשיו אל ישמעאל", "לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו". ומפרש ה'מגלה עמוקות' (פרשת ואתחנן, אופן מ) כי קליפת עשיו נקראת "עורב" וקליפת "ישמעאל" נקראת זרזיר והתחברו יחד, כי הם בני מין אחד להילחם כנגד הקדושה, על כן **שב"ת** בגימטריא **זרזי"ר עור"ב**, ללמדנו ששבת בקדושתו מבטל שתי הקליפות של עשיו וישמעאל.

מוסיף המגלה עמוקות, "וילך עשיו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל", כי ישמעאל בהיותו הזוהמה של אברהם בעל החסד, הנה הוא חסד מצד הקליפה שהיא קליפת חמור, ועשיו שהוא הזוהמה של יצחק בעל הגבורה, הרי הוא גבורה מצד הקליפה קליפת שור, והנה שתי קליפות הללו עשיו וישמעאל הן קליפות קשות הממונות על שבעים אומות העולם, כי שרו של עשיו ממונה ועומד על ל"ה אומות שהם מצד שמאל גבורה דקליפה, ושרו של ישמעאל ממונה על ל"ה אומות מצד ימין חסד דקליפה, ולכן אסרה תורה לחברם יחד שנאמר (דברים כב, י): "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", כי יש סכנה גדולה לחבר שני כוחות הללו, שהם שורש הטומאה של שבעים שרי אומות העולם.

מעתה נבין דברי נעים זמירות ישראל (תהילים צב) "מזמור שיר ליום השבת", המבוסס כל כולו בשבח של קדושת יום השבת וכתוב שם (פס' י): "כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און". ויש לדקדק במה שבחר להכפיל לשונו להזכיר פעמיים, "כי הנה אויביך ה', כי הנה אויביך יאבדו", והיה יכול לומר בקיצור: "כי הנה אויביך ה' יאבדו, יתפרדו כל פועלי און".

אך לפי האמור יש לומר כי דוד המלך רמז בכך, על הכוח הגדול של קדושת שבת להפריד בין שתי בחינות של אויבי ה', ל"ה אויבים מימין שתחת קליפת ישמעאל, ול"ה אויבים משמאל שתחת קליפת עשיו, וזהו שאמר: "כי הנה אויביך ה', הם ל"ה אומות מימין עם ישמעאל העומד עליהם, שכן **כי הנה אויביך** יי ראשי תיבות בגימטריא ל"ו, כנגד ל"ה אומות ועוד א' כנגד ישמעאל. והוסיף לומר: "כי הנה אויביך יאבדו", הם ל"ה אומות משמאל עם עשיו העומד עליהם, שכן **כי הנה אויביך**

יאבדו ראשי תיבות בגימטריא ל"ו, כנגד ל"ה אומות ועוד א' שהוא עשיו, ועל שניהם יחד אמר: "יתפרדו כל פועלי און", בכוח שבת העומדת בתוכם ביניהם הם נפרדים ומתבטלים.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין מדוע שמירת שבת היא כפרה על חטא העגל, כי בחטא העגל התחברו שני כוחות הטומאה של עשיו קליפת שור וישמעאל קליפת חמור, שהרי מטעם זה יצא העגל בצורת חצי שור וחצי חמור (זוה"ק ח"ב קצב ע"ב), כנגד שני קליפות אלו. אולם על ידי שמירת שבת הרי אנו מפרידים בין שני כוחות הטומאה, בין ישמעאל קליפת חמור מימין ובין עשיו קליפת שור משמאל, ובכך יש תיקון נפלא לחטא העגל כי 'יתפרדו כל פועלי און'.

צורת המטבע של "מחצית השקל"

כתב הגאון הקדוש החתם סופר זצ"ל (דרשות חתם סופר דף קיח ד"ה בשקל) בזה"ל: ונראה לי, שנתקשה משה רבינו ע"ה מה יטבע על המטבע, כי צורה אסור, ולכתוב שמו משה מלך או רבן של ישראל לא היה ראוי לו מחמת ענוותנותו, ושקל הקודש לכתוב עליו אינו עובר לסוחר אצל תגרי נכרים כמובן, על כן הראהו הקדוש ברוך הוא מטבע של אש כתוב עליו "משה רבן של ישראל" ואותה ממש הראה לישראל וכן נטבע המטבע. עכ"ד.

במעלת הצדקה אף שאינה בשלמות

חידוש נפלא כתב הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע (יערות דבש ח"ב דרוש טו) שכאשר סירב אחשוורוש ליטול את עשרת אלפים ככר כסף מידי המן, ואמר לו (אסתר ג, יא) "הכסף נתון לך, והעם לעשות בו כטוב בעיניך", חילק המן כסף זה, לעניים ואביונים. ומוסיף, שבשכר זה זכה לשכר גדול שבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק (גישן נז), ומכל מקום לא הגינה עליו זכות המצוה מפני שהיה עבדו של מרדכי (כמבואר במגילה טז), וקיימא לן (פסחים פת): 'מה שקנה עבד קנה רבו', וא"כ לא יהיה מדיליה מידי, אך כיון דסוף סוף נהנו העניים, זכה לשכר טוב באחרית הימים. ללמדנו על השכר הנורא לבעלי צדקה וחסד ואפילו אם הם פחותים ביותר.

גרה הוא גרגיר של עץ חרוב

כתוב בתורה (שמות ל, יג) "זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה". יוצא א"כ שמטבע השקל מכיל בתוכו עשרים גרה, וכתב רש"י (ד"ה גרה) ש'גרה' הוא לשון מעה.

וכתב באבן עזרא (ד"ה זה השיעור) ש'גרה' הוא 'גרגיר של עץ החרוב', ומטבע ה'שקל' היה במשקל עשרים גרה, דהיינו עשרים גרגירים של חרוב. וכן כתב היראים (סי' קמ פדיון הבן): שמעתי שעשרים גרה הם עשרים גרעיני חרובין, ונקראו גרה על שם שהבהמות גרות [-מעלות גרה] אותם, וכסף משקל העשרים גרעינים - הוא השקל, והוא דבר מועט.

ובימי בית שני הוסיפו על המטבעות שהיו בימי משה במדבר, כמו שכתבו התוספות במנחות (עו. ד"ה והשקל עשרים גרה). ונמצא שכל שקל של עשרים גרה, עמד על משקל של כ"ד גרה, דהיינו כ"ד גרגירי חרוב.

מידת הנקראת קראט

ישנה מידת הנקראת קראט - שהיא יחידת משקל באבני חן, ושווה בדיוק ל-200 מיליגרם. מקור השם הוא בזרע פרי עץ החרוב [שכן בערבית קוראים לגרה, קיראט], ששימש בימי קדם לשקילת אבני החן. השימוש בזרעי החרוב כיחידת משקל נוצר, כיוון שבעבר חשבו שלכל זרעי עץ החרוב בכל פרי, יש אותו משקל בדיוק. בפועל שונים הזרעים במשקלם כמו זרעים אחרים אך כיוון שהם שטוחים, קשה להבחין בשוני בין הגדלים.

ולפי פירושו של האבן עזרא ש'גרה' הוא גרגיר החרוב, נמצא אם כן שכבר בתורה מצאנו מקור למשקל ה'קראט', ולפי זה יש רמז לענין ה-24 קראט שבזהב, כי יש האומרים שהמטבע היווני 'סולידוס', היה ה"דולר" של התקופה הביזנטית, הוא היה מטבע יציב וחזק ששימש לעריכת עסקאות במקומות רבים בעולם. הסולידוס היה מטבע זהב טהור שמשקלו כ"ד קראט, כלומר משקל של כ"ד זרעוני חרובים. ולפי פירוש האבן עזרא, ה'שקל' שהיה בימי בית שני לאחר ההוספה, אף הוא היה כ"ד קראט.

בתקופה מאוחרת יותר אימצו את יחידת המידה קראט כדי למדוד את דרגת טוהרו של הזהב, כיום יש למושג קראט שתי משמעויות שונות, האחת יחידת מידה למדידת משקל של אבני חן, והאחרת יחידת מידה למדידת דרגת הטוהר של זהב, כאשר אומרים שתכשיט עשוי 24 קראט זהב, מתכוונים שהוא עשוי זהב טהור, כלומר 99.9% [זהב 24 קראט הוא זהב רך מאוד ולא מרבים להשתמש בו, ואף כשמשתמשים בו מוסיפים לו מעט מתכת כדי לחזק אותו].

ועיין ברש"י מנחות פח: ד"ה של פרקים, שהיו יכולים לכופף את הקנים של המנורה. ואפשר לבאר זאת על פי האמור, שהרי המנורה נעשתה מזהב טהור לגמרי בלי תערובות, ולכן הזהב היה רך וניתן לכיפוף. (ע"פ הקהילה היהודית במאה הי"ז עמ' 238).

קריאת התורה לפרשת שקלים

קודם קריאת פרשת שקלים אומרים זה

לְשֵׁם יְיָ וְזוּר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיהּ

זו"ן יאהדונהי

וּרְזִימוּ וּדְזִילוּ

בְּדְזִילוּ וּרְזִימוּ

איההיוהה

יאההויהה

לְיִזְדָּא שֵׁם י"ה או"א בו"ה זו"ן

בְּיִזְדָּא שְׁלִים

יהוה

בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה אֲנִינֵנוּ בָּאִים לְשִׁמֵּעַ קְרִיאַת פְּרֻשַׁת שְׁקָלִים כְּמוֹ שֶׁתִּקְנֵנוּ לָנוּ חֻכָּמִים וְכוּנָם לְבָרְכָה לְתַקֵּן שָׁרֵשׁ מִצְוָה זוֹ בְּמָקוֹם עֲלִיּוֹן לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיִזְדָּרְנוּ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵנוּ, וְלַעֲוֹרֵר שְׁקַל הַקֹּדֶשׁ הָעֲלִיּוֹן לְפָדוֹת נַפְשֵׁינוּ וְנִשְׁמָתֵינוּ מִן קְלַפַּת הָמָן וְגוֹנְדָא דִּילִיָּה. וּבִסְגֻלַּת קְרִיאָה נֶאֱמָנָה זֹאת, נִזְכָּה לְהַכְנִיעַ בּוֹחֹת הַסְּמָרָא אַחֲרָא וְקְלַפַּת (לִילִית) הָעוֹלָה גִּימ' שְׁקָלִים, וְלִמְחוּתָם מִן הָעוֹלָם. וְתֵרוֹם וְתִגְבִּיָּה קִרְנֵנוּ לְמַעַלָּה עַל יְדֵי מֹשֶׁה עֲבָדְךָ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּבְחֻסְדְּךָ תִּבְנֶה בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְתִפְאֶרֶתֵנוּ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, לְאַשֵּׁר וּלְקַיֵּם מִצְוֹת שְׁקָלִים בְּפִעֵל. וְיֵהִי נָעִם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה יֵהוּא יֵהוּא אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: כִּי תִשָּׂא אֶת-רֹאשׁ

בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לְפָקְדֵיהֶם וְנָתַנּוּ אִישׁ כֶּכֶר נֶפֶשׁוֹ לַיהוָה

יֵהוּא יֵהוּא אֶתְּם וְלֹא-יֵהִיָּה בָהֶם נֶגֶף בְּפָקֶד אֲתָם: זֶה | יִתְּנוּ

כָּל-הָעֵבֶר עַל-הַפָּקָדִים מִזִּצִּית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה

הַשִּׁקְל מִזֵּיצִית הַשִּׁקְל תְּרוּמָה לַיהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ: כָּל הָעֵבֶר
עַל-הַפְּקָדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה
יֵאָהֲדוּנָהּ: הָעֵשִׂיר לֹא-יִרְבֶּה וְהַדֹּל לֹא יִמְעִיט מִמִּזֵּיצִית הַשִּׁקְל
לִתֵּת אֶת-תְּרוּמַת יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ לְכַפֵּר עַל-נַפְשֹׁתֵיכֶם: וְלִקְזֹזֹת
אֶת-כֶּסֶף הַפְּקָדִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתְּ אֹתוֹ עַל-עֲבֹדַת אֹהֶל
מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזָכְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה יֵאָהֲדוּנָהּ לְכַפֵּר
עַל-נַפְשֹׁתֵיכֶם:

ביאור ההפטר

תוכן ההפטר

יהוידע הכהן כרת ברית עם המלך והעם שיעבדו את ה', וכן כרת ברית בין המלך והעם שיהיו העם נאמנים למלכם. אחר כך ניגשו כל העם לבית הבעל שברו והרסו את הצלמים הרגו את מתן כהן הבעל, את עתליהו המיתו בחרב, והושיבו על כסא המלוכה את יהואש, שעשה את הישר בעיני ה' כפי שלימד אותו יהוידע הכהן. יהואש הציע בתחילה לכהנים שהם יקחו לעצמם את השקלים שתורמים בני ישראל, וכן כספי ערכים וחרמים, והם יחזקו את בדק הבית. אך כשראה שהכהנים לא חיזקו את בדק הבית, הציע יהואש לכהנים שלא יקחו יותר את הכסף, אלא יתנו אותו לבדק הבית, הכהנים הסכימו לדבריו. ולכן יהוידע הכהן לקח ארגז אחד, עשה חור במכסה והציב אותו ליד המזבח, ואז כל מי שבא לבית ה' שם בארגז את תרומתו. וכשראו שהכסף בארגז רב, באו לקחו את הכסף ונתנו אותו לעושי המלאכה לגודרים ולחוצבים ולכל תיקון הנחוץ בבית, הם בחרו אנשים נאמנים ולכן לא חישובו איתם אלא סמכו עליהם. מכסף זה לא קנו כלים לבית המקדש כגון מזרקות, חצוצרות כלי זמר וכדומה, אלא השתמשו בו לבדק הבית בלבד. אך כסף אשמות וחטאות, שהוא כסף שאדם הפריש לקנות אשם או חטאת ונותר לו כסף, ניתן לכהנים וקנו בו עולות, את הבשר הקריבו על המזבח ולעצמם לקחו את העורות.

מלכים ב פרק יא פסוק יז - פרק יב פסוק יז.

וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע הכהן שהיה בזמן יואש מלך יהודה, והוא כרת בתחילה אֶת-הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין
הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לַהֲיֹת המלך והעם לָעָם לַיהוָה שיהיו כולם נאמנים לעבודת ה' ולהסיר הבעלים, ואח"כ כרת

ברית וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם שִׁיחִיו הָעָם נֶאֱמָנִים לְמַלְכָּם (רש"י): יד וכנגד הברית הראשונה אומר וַיָּבֹאוּ כָּל-עַם הָאָרֶץ בֵּית-הַפֶּעַל וַיִּתְּצוּהוּ נִתְצוּ וְהִרְסוּ אוֹתוֹ וְאֶת-מִזְבְּחֹתָיו (מִזְבְּחֹתָיו קרי) וְאֶת-צִלְמֵי שִׁבְרֵי הַיָּטָב בַּחוּזָק (ט"ז) וְאֶת מֶתָן כִּד שְׁמוֹ בִּתְנֵן הַפֶּעַל הִרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיֵּשֶׁם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹת טְמוּנִים עַל-בֵּית יְהוָה כפי שתיקן דוד, כי עתליהו ביטלה סדר משמרות הבית (רש"י): יט וכנגד הברית השניה בין המלך ובין העם אומר וַיִּקַּח אֶת-שָׂרֵי הַמָּאוֹת וְאֶת-הַכֹּהֲנִי הַגְּבוּרִים הָאֲדִירִים וְאֶת-הָרָצִים הַמוֹשְׁלִים (מלבי"ם) וְאֵת כָּל-עַם הָאָרֶץ וַיְהִידוּ אֶת-הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ דֶרֶךְ-שַׁעַר הָרָצִים אֶל בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל-פֶּסֶא הַמְּלָכִים: וַיִּשְׁמַח כָּל-עַם הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקֵטָה נחה, ולא נעתורה עוד מלחמה בעבור זה [על הריגת כהן הבעל וניתוח העבודה זרה], כִּי וְאֶת-עֵת־לִיָּהּ שֶׁהִיטְתָּה לָּב בַּעֲלָה יְהוֹרֵם מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחֲרֵי תוֹעֲבוֹת אֲבִיהָ וְאִמָּהּ אִיזָבֵל יִהְיֶה מִיתוֹ בַּחֶרֶב בֵּית מֶלֶךְ (הַמֶּלֶךְ קרי) וְהָעָם שָׁמְחוּ בַּהֲרִיגַת עֵת־לִיָּהּ וְלֹא הָיָה עוֹד מִי שִׁיעוֹרֵר מִלְחָמָה (ט"ד):

יבא בֶן-שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ [א]: בִּשְׁנַת-שֶׁבַע לְיְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ יְהוֹאָשׁ בֶּן אַחֲזִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשָׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שֶׁבַע: וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינָיו יְהוָה כָּל-יָמָיו אֲשֶׁר [ב] הוֹרָהוּ לְמַדּוֹ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע הַשְּׁחִית דָּרְכוֹ (ט"ז וט"ד) [ג]: דֶּרֶךְ הַפְּמוֹת יָחִיד לֹא-סָרוּ לֹא בּוֹטְלוּ שֶׁהִקְרִיבוּ עֲלֵיהֶם לֶשֶׁם

עיונים והארות

מפנים את קדש הקדשים והיו משלשלים את האומנים בתיבות, ולכן לא יכלו עוד להצפינו שם, שלא ידעו האומנים ויגלו הסוד (מעם לועז).

ב. אבל משמת יהוידע, אז באו שרי יהודה להשתחות למלך, ועשאוהו אלוה, אמרו לו: הנכנס לבית קדש הקדשים שעה אחת מסוכן למות, ואתה נחבאת בו שש שנים, כדאי אתה להיות אלוה, אז שמע המלך אליהם (רש"י).

ג. ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורה יהוידע הכהן - אמר הכתוב "כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן", לשון הוראה ולא לשון לימוד, שהוראה פחותה מלימוד, ולכן במות מורוהו סטה מן הדרך.

ויש מפרשים "הורהו" מלשון "הורים", כמו שאמרו: "אשא עיני אל ההרים" - אל ההורים, שהמלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו.

ונראה שתיבות "כל ימיו" מוסב על יהוידע, שכל ימי חייו של יהוידע הורהו ללכת בדרך הטובה, אבל בסוף ימיו החמיץ, שקבלוהו לאלוה.

והטעם שקבלוהו לאלוה, אמרו לו: אלולי שאתה אלוה לא היית יוצא לאחר שבע שנים מבית קדשי הקדשים. אמר להם: כן הוא, וקיבל על עצמו ליעשות אלוה והשחית לנפשו, שנאמר:

א. בן שבע שנים יהואש במלכו. בשנת כ"ג ליואש בדק את הבית, הרי קנ"ה שנים משבנאו שלמה עד שבדקו יואש. משנולדה קלה בימי שלמה נולד יהוידע המתקן. רבי אלעזר אומר בעליית בית המקדש היה טמון, ר' שמואל בר נחמן אמר בתאים היה טמון, א"ר נראין דברי ר' אלעזר בימות החמה ודברי ר' שמואל בימות הגשמים. אמר דוד כי אתה תאיר נרי ביהושבע, וה' יגיה חשכי ביהוידע (סדר עולם).

בן שבע שנים יהואש במלכו. כידוע יהושבע בת המלך יורם אחות אחזיה, כאשר ראתה את מעשיה האכזריים של אמא שלה (עתליה) שהשמידה כל זרע המלוכה (כמסופר בפרק יא פסוקים א-ג) נכמרו רחמיה על יואש בן אחזיה וגנבה אותו מתוך בני המלך המומתים, והחביאה אותו בבית קודש הקודשים במשך שבע שנים.

בן שבע שנים יהואש במלכו - הכתוב מספר כאן שלאחר שהחביאו את יואש בבית קדש הקדשים במשך שבע שנים, הכתירוהו להיות מלך. והטעם שהמתינו עד שהיה בן שבע, כיון שקודם לכן אין עדיין לתינוק דעת, ואפילו לענין מקח וממכר, וכמו שאמרו במשנה (גיטין ה, ז): "הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר", וזה דוקא משיחיו בני שש ובני שבע, וכאן למלוכה המתינו עד שיהיה בן שבע.

ועוד טעם שהמליכוהו בהיותו בן שבע, שאחת לשבע שנים היו

ה' עֹד הָעַם מְזֻבְחִים וּמִקְטָרִים בַּבָּמֹת וְנֹאסְרוּ מִשְׁנֵבְנָה הַבַּיִת (מ"ד) וְעַנְשָׁם כִּרְתִּי: ה' וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל־כֶּסֶף הַקִּדְשִׁים אֲשֶׁר־יִבָּא בֵּית־יְהוָה כֶּסֶף עֹזֵר הוּא מִחַצִּית הַשִּׁקָּל שְׁנֹאמַר בּוֹ כֹל הַעֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים וְכֵן אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עָרְפוֹ שֶׁהַתְּנֵדָב וְאִמֵּר עֲרִכִי עָלַי, וְכֵן כֹּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֵב־אִישׁ לְהָבִיא נִדְבָה בֵּית יְהוָה כְּגֹן הָאוֹמֵר הִרִי עָלַי מִנָּה לִבְדֹּק הַבַּיִת (רש"י): וְכֹל הַכֹּסְפִים הָלְלוּ יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים לַעֲצֻמָּם אִישׁ מֵאֵת מִכָּרוֹ יָדִידוֹ וּמִיֻּדְעוֹ וְהֵם תַּמּוּרֹת זֶה מִהַכֶּסֶף שֶׁלָּהֶם יַחֲזִקוּ אֶת־בֶּרֶק הַבַּיִת יִתְקַנּוּ כֹל מִקּוֹם הַצְרִיךְ תִּיקּוֹן לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בֶּרֶק שְׁבוּר אוֹ רְעוּעַ (ע"פ מ"ז) שֶׁנִּתְגַּלָּה ע"י בְּדִיקָה: וַיְהִי בַּשָּׁנָה עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשׁ שָׁנָה לְמֶלֶךְ יְהוֹאָשׁ רָאָה הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא־יַחֲזִקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּרֶק הַבַּיִת: ה' וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לַיהוֹדָה הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּרֶק הַבַּיִת וְעֹתָה אֶל־תִּקְחוּ־עוֹד כֶּסֶף לַעֲצֻמָּם מֵאֵת מִכָּרֵיכֶם מִיֻּדֵיכֶם, וְאֵל תַּחֲזִקוּ הַבַּיִת מִשְׁלָכְכֶם, אֵלֹא כִּי־לְבֶרֶק הַבַּיִת תִּתְּנֶהוּ תִתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף שֶׁל הַתְּרוּמוֹת וְהַנִּדְבוֹת בְּמִקּוֹם מִיּוֹחָד וּמוֹכֵן לְבֶדֶק הַבַּיִת: ט וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים (מ"ז) לְבִלְתִּי קָחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חִזַּק אֶת־בֶּרֶק הַבַּיִת מִהַכֶּסֶף שֶׁלָּהֶם: וַיִּקְחָה יְהוֹדָה הַכֹּהֵן אֶרְזֹן אֶחָד אֲרָגוֹ (מ"ז) וַיִּקְבַּח הָרַק נֶקֶב צֶרַח בְּדִלְתוֹ בְּדִלַת הָאֶרְזֹן וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֶצְלֵ הַמִּזְבֵּחַ בַּיָּמִין (מִיָּמִין קְרִי) בָּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנִתְּנוּ־שָׁמָּה מִיד כֶּסֶף מִכָּסְפֵי הַכֶּסֶף הַכֹּהֲנִים שִׁמְרֵי הַפֶּה מִזְוֹזוֹת שַׁעֲרֵי הָעִזְרָה (מ"ז) אֶת־כֹּל־הַכֶּסֶף הַמִּבְּרָא בֵּית־יְהוָה: יא וַיְהִי כִּרְאוּתָם יוֹם יוֹם (רש"י) כִּי־רַב הַכֶּסֶף בְּאֶרְזֹן וַיַּעַל סֶפֶר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיִּצְרְרוּ עָשׂוּ בַכֶּסֶף צוֹרֵת מִשְׁבַּע (מ"ד) שִׁיחָא עוֹבֵר לְסוּחָר וַיִּמְנֹו (ה') אֶת־מִטְבְּעוֹת

עיונים והארות

ויאמרו הכהנים - נ"ל בתחילה היתה תורה חביבה עליהם יותר מבדק הבית ע"כ ה' נותנים נדבותיהם לכהנים מחזיקי תורה והם מכספם החזיקו בדק הבית אך אח"כ בעו"ה נדלדל כבוד התורה כתי' וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות ע"כ לא נתנו למחזיקי התורה ולא קבלו כהנים נדבות ולא יכלו לחזק ע"כ העמידו ארון ונתנו לבדק הבית (תורת משה לחת"ס)

ה' ויהי כראותם - סוד הענין הוא, כי בהיות נמשך החסד בריבוי אל המלכות אז מתגלה ומתחלק על ידי "סופר המלך" שהוא יד הגדולה כי הכתיבה ביד ימין. ועל גביו "הכהן הגדול" שהוא סוד החכמה מקור החסד. והכל במנין, וגם בלבוש הראוי לו, כי אין דבר יורד מלמעלה אלא במספר ובלבוש המגין הגונז והמגביל, וז"ס "ויצורו וימנו את הכסף הנמצא בית ה'". (רמ"ד וואלי).

"ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם", וכתוב: "ואת יואש עשו שפטים", אל תקרי "שפטים" אלא "שפוטים" דהיינו עונשים כבדים. וזה כדי להראות שאיננו אלוה. ואנו רואים מכאן עד כמה יכול היצר לבלבל את האדם (מעם לועז).

ד. ויאמרו הכהנים לבלתי קחת כסף מאת העם - בתחילה רצו שלא יקרא בנין ובדק הבית על שם המתנדבים בעם כי עדיין היו הרבה שלא שבו בתשובה מע"ז בכל לב ע"כ לא יאה לקרוא בנין ב"ה על שמם לא לכם ולא לנו לבנות בית אלקינו (כמבואר שם בפסוקים בעזרא ששלחו לאמר כך לכותים) ע"כ בנו הכהנים על שמם אך אח"כ כשהי' לבבם שלם יאותו הכהנים שיקרא על שם כל ישראל ולא על שם הכהנים לבד כמ"ש מג"א בשם ס' חסידים בה' בית הכנסת שיותר זכיה וטובה איש שיקרא מעשה טוב שלו על שם הציבור ויזכו רבים על ידו וזכות הרבים תלוי בו ע"כ ויאמרו הכהנים שנהנו ושמחו בו:

הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵּית־יְהוָה: יִבְנְתֵנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמֵּתָפֶן ^{(המנוי וספור (רשי"י) עַל־יָדְךָ}
(יְדִי קָרִי) עֲשֵׂי הַמִּלָּאכָה ^{הם האומנים הגדולים הַפְּקָדִים (הַמְּפָקְדִים קָרִי) (הממונים (מ"ד)}
בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֵהוּ ^{את הכסף בשכר האומנים לְחָרְשֵׁי} ^{לְאוֹמְנֵי (מ"ז) הָעֵץ וְלַבָּנִים} ^{האדריכלים שעל}
פִּיהֶם נַעֲשֶׂתָה מִלֹּאכֶת הַבֵּנִין ^{(רשי"י) הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה: יִבְנְתֵנוּ} ^{לְבֹנִים גְּדוֹדוֹת וְחוֹמוֹת, וְהֵם תַּלְמִידֵי הָאֲדִירִכִּים}
וְלַחֲצִבֵּי הָאֶבֶן מִן־הָהָר ^{(רשי"י) וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאֲבָנֵי מַחֲצֵב} ^{כי הוצרכו עוד אבנים חצובות לְחִזּוֹק}
אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וְלִכְלֹל ^{שאר הדברים הנצרכים אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבֵּית לְחִזּוֹקָה} ^{לחזק אותו}
יִדְּאָךְ לֹא יַעֲשֶׂה ^{בתחילה מהכסף הזה לצורך בֵּית יְהוָה כְּלֵי שֶׁרֶת (מ"ד), כְּמוֹ סִפּוֹת פָּסָף} ^{כלים}
הַעֲשׂוּיִים כְּצוֹרֶת כְּדִים ^{(מ"ז) לִקְבֹּל הַדָּם אוֹ הַיֵּין וְהַנְּסָכִים מִזִּמְרֹת} ^{כְּלֵי שִׁיר (רשי"י) מִזִּמְרֹת סִפּוֹת}
לְזִרוֹק בָּהֶם הַדָּם ^{(מ"ז) חֲצִצְרוֹת} ^{לתקוע בהן על המזבחות כָּל־כְּלֵי זָהָב וְכָל־כֶּסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא}
בֵּית־יְהוָה ^{רק אחר שהשלימו והיה נותר עשו בכסף זה כְּלֵי שֶׁרֶת (מ"ד): טו כִּי־בַכֶּסֶף הַנֶּאֱסָף לְעֲשֵׂי הַמִּלָּאכָה}
יִתְּנָהוּ וַחֲזִקוּ־בּוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: טז וְלֹא יַחֲשֹׁבוּ ^{לֹא עָשׂוּ חֶשְׁבוֹן} ^{אֶת־הָאֲנָשִׁים [ו] עִם}
אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לְתֵת לְעֲשֵׂי הַמִּלָּאכָה ^{הבונים והגודרים כִּי יְדוּעַ}
שֶׁבְּאַמְנָה הֵם עֹשִׂים ^{כי לכך בחרו בהם מתחילה (רשי"י): יז כֶּסֶף אֲשֶׁם} ^{מי שהיה מְפָרִישׁ מִמּוֹן לְאִשְׁמוֹ וְכֶסֶף}
הַטָּאוֹת ^{או כסף לחטאתו ונשאר מן הממון, הכסף הנשאר לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה} ^{לְבִדֵּק הַבֵּית כִּי אִם לְכַהֲנִים}
[ח] יְהִי ^{לְקַחַת מִזֶּה עוֹלוֹת, הַבֶּשֶׂר לְעוֹלָה וְהָעוֹרוֹת לְכַהֲנִים (רשי"י):}

עיונים והארות

פשוטו כבר ידוע, שהמפריש מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותרו מן המעות, המותר הזה לא יובא לבדק הבית, אלא הכהנים יקחו ממנו עולות לקיץ המזבח. והסוד הוא, כי החסר שנמשך לתיקון הפנימיות שהוא נר"ן של אדם, אינו מן הדין שיקחו ממנו לתיקון החיצונית והכלים שהוא סוד "בדק הבית" כי מעלין בקדש ולא מורידין, ולכן יקחו עולות, כי העולה היא לתיקון הפנימיות היותר חשוב שהוא סוד המחשבה, דהא כלא לגבוה סלקא. (רמ"ד וואלי).

ו. הנה מאחר שהתיקון הזה היה לשם שמים ולצורך גבוה, לפיכך היתה עליו השראת השכינה שהיא סוד ה"אמונה" ועל כל העוסקים בו, וזהו הטעם שלא היו מבקשים שום חשבון מן האנשים שהכסף היה מתחלק על ידיהם לעושי המלאכה, לפי שהם דוגמא של מעלה בענין התחלקות החסדים והשכינה שורה עליהם, ואם היו מבקשים חשבון מהם כאילו מבקשים מן השכינה עצמה וחושדים אותה ח"ו שלא תהיה השפעתה כפי קבלתה. (רמ"ד וואלי).

ז. כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה' לכהנים יהיו -